

Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

2012
2. časť

Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš
Oddelenie výchovných a kultúrnych činností
Demänová 393
031 01 Liptovský Mikuláš

Redakčná úprava:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ
tel.: 0960 428166
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

Ing. Zdenko ZAŤKO

tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

Grafická úprava:

Ing. Zdenko ZAŤKO
tel.: 0960 428163
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

2. strana obálky:

Vývoj ČSA po druhej svetovej vojne,
vznik a vývoj Armády SR
Pripravil: Ing. Zdenko ZAŤKO

3. strana obálky:

Slovenské jednotky nasadené na vý-
stavbu opevnení v Taliansku v priebehu
druhej svetovej vojny
Pripravil: Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

Tlač:

5. kartoreprodukčná základňa
Nemšová

Rok vydania: 2012

Vydanie: prvé

Náklad: 300 ks

Nepredajné

© Personálny úrad OS SR
Liptovský Mikuláš,
Štáb pre podporu operácií,
Generálny štáb OS SR, 2012

Obsah:

- 1. Disciplinárne priestupky, priestupky a trestné činy**
npor. JUDr. Marián TOKARČÍK 2
- 2. Vývoj ČSA po druhej svetovej vojne, vznik a vývoj Armády Slovenskej republiky**
Dr. Imrich PURDEK 41
- 3. Stres manažment, relaxačné a aktivačné techniky**
kpt. Mgr. Michaela ŠTAMMOVÁ..... 77
- 4. Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku v priebehu 2. svetovej vojny a protifašistický odboj v Taliansku**
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD. 98

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov profesionálnych vojakov a vybraných skupín zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Príspevky vyjadrujú názory autorov a nemusia byť totožné so stanoviskom vydavateľa a redakcie.

Texty článkov neprešli jazykovou úpravou.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

ISBN 978-80-89609-00-0

DISCIPLINÁRNE PRIESTUPKY, PRIESTUPKY A TRESTNÉ ČINY

npor. JUDr. Marián TOKARČÍK

ÚVOD

Každý človek je situovaný do konkrétneho spoločensko-kultúrneho prostredia a v ňom sa stáva osobnosťou. Osobnosť v ponímaní profesionálneho vojaka nemôžeme redukovať na jeho psychogénnom alebo biogénnom základe. Dôležitý je aj sociálny faktor. Profesionálny vojak je bytosť, ktorá pretvára seba samého svojou vlastnou činnosťou.

Cieľom tohto článku je poskytnúť informácie o disciplinárnom konaní profesionálnych vojakov, popísať priestupky a trestné činy profesionálnych vojakov. Pri vyslovení pojmu trestný čin alebo priestupok sa laickej verejnosti vynorí spáchanie určitého protiprávneho konania, ktorého následkom je uloženie zodpovedajúceho trestu. Profesionálnemu vojakovi má tento článok pomôcť priblížiť uvedenú problematiku k reálnemu životu, zvýšiť vedomosti v danej oblasti a v neposlednom rade pomôcť predchádzať rôznym formám protiprávneho konania.

Hmotno-právna úprava disciplinárnej zodpovednosti profesionálneho vojaka je upravená v zákone č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov Ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 346/2005 Z. z.“), ktorý rozlišuje disciplinárny priestupok spáchaný v súvislosti s výkonom štátnej služby, za ktorý možno uložiť disciplinárne opatrenie v rozsahu a za podmienok ustanovených zákonom č. 346/2005 Z. z, priestupok podľa osobitných predpisov, za ktorý možno uložiť sankcie a ochranné opatrenia v rozsahu a za podmienok podľa osobitných predpisov. Uvedeným predpisom je zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“). Hmotno-právna úprava trestnej činnosti profesionálnych vojakov je upravená zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestný zákon“). Rozlišuje trestné činy, ktoré sú spáchané priamo v súvislosti s výkonom štátnej služby profesionálneho vojaka a trestné činy, ktoré sú spáchané mimo času výkonu štátnej služby profesionálneho vojaka.

1 DISCIPLINÁRNE PRIESTUPKY**1. 1 Služobná disciplína**

Pojem služobnej disciplíny najlepšie vystihuje myšlienka čínskeho generála Sun Tzu:

„Ak budeš svojich vojakov trestať a pritom nebudeš pre nich dôveryhodný a nebudeš im blízky, nikdy sa ti nepodriadia. Ak sa ti nepodriadia, nebudú ti dobre slúžiť. Ale ak pre nich budeš dôveryhodný a blízky a prestaneš ich trestať, tiež ti nebudú dobre

služiť, pretože budú zneužívať tvoju dobrotu. A preto sa k nim správaj ľudsky a korektne, ale vždy dbaj na dodržiavanie poriadku a disciplíny, tak si ich získaš a budeš ich ovládať. Prísne dbaj na to, aby tvoji muži vykonávali rozkazy, tak si ich podriadiš. Ak si zvyknú, že tvoje rozkazy nemusia vykonávať, potom stratíš nad nimi kontrolu. Ak budeš trvať na vykonávaní svojich rozkazov, získaš si priazeň svojho ľudu“¹⁾.

Pochopiť zmysel disciplíny znamená porozumieť historickému vývoju a podstate disciplíny ako takej. Každý človek sa počas svojho života stretáva s celým radom disciplín, ktoré určujú isté pravidlá (rodinné, pracovné, školské, v cestnej premávke atď.). Pri disciplíne sú presne stanovené pravidlá správania sa subjektov na základe legislatívnych noriem alebo noriem obyčajového práva. Kľúčový význam pre disciplínu v Ozbroyených silách Slovenskej republiky (ďalej len „OS SR“) a pre plnenie jej poslania má poznanie zmien, ktorými disciplína v dejinách ľudstva prešla. Disciplína nemala vždy také postavenie a funkcie v rámci ľudskej spoločnosti ako má dnes.

Francúzsky filozof, historik a psychológ Michel Paul Foucault poukázal na to, že disciplína sa nemôže stotožniť ani s inštitúciou, ani s aparátom. Je to typ moci, modalita vykonávania, ktorá obsahuje celý komplex nástrojov, techník postupov, aplikačných úrovní a cieľov. Je to „fyzika“ alebo „anatómia“ moci, je to „technológia“²⁾. Táto neobvyklá definícia pojmu disciplína poukazuje na to, že v skutočnosti ide o veľmi zložitý sociálny jav v spoločnosti, ktorý je zároveň mocenským nástrojom na ovládanie ľudí. Neexistuje iba jedna univerzálna disciplína. Je ich mnoho a spôsoby ich uplatnenia v praxi sú rôzne. Disciplína tvorí nielen prostriedok uplatnenia moci, ale obsahuje v sebe aj cieľ, ktorý chce spoločnosť dosiahnuť, aby ľudia boli disciplinovaní.

Vojenská organizácia má v rámci spoločnosti špecifické postavenie vyplývajúce nielen z charakteru vykonávanej práce (riešenie ozbrojených konfliktov, humanitárna pomoc), ale aj zo vzťahu k disciplíne. Jej špecifiká vyplývajú z prísneho hierarchického usporiadania OS SR založených na vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti. V tejto štruktúre majú zvláštne postavenia velitelia, ktorí z pohľadu disciplíny plnia nielen úlohu „dozorcov“ (vyžadujúcich disciplínu) a „sudcov“ (rozhodujúcich o tom kto porušil pravidlá), ale aj „učiteľov“ (sprostredkujúcich poznávanie systému noriem a pravidiel správania sa). Veliteľský zbor tvorí zároveň aj funkciu vzorov disciplinovanosti a systém autorít celej organizácie. Výcvik smerujúci od jednotlivca k jednotke a zladovanie činností v jednotlivých bojových situáciách, systém plánovania postupného získavania potrebných zručností a návykov profesionálnych vojakov dotvárajú celkový obraz OS SR ako dokonale fungujúceho mechanizmu. Takýmto spôsobom organizácia riadenia a organizovanosť života v OS SR dotvárajú zložitý komplex fungovania služobnej disciplíny v moderných ozbrojených silách, a tým sa dosahuje požadovaný cieľ stále lepšie využívaného princípu „panoptizmu“

1) MAJSTER SUN : *Kapitolky o vojenskom umení*. Bratislava : VIA MO SR, 2001.

2) FOUCAULT, M.: *Dozerať a trestať*. Bratislava : Kalligram, 2000, s. 196.

POZNÁMKY

– zvyšuje sa „ničivý potenciál ozbrojených síl“³⁾).

Základná právna úprava disciplinárnych deliktov, ktoré sú v pojmových znakoch podobné priestupkom profesionálnych vojakov, je obsahom ustanovení šiestej hlavy zákona č. 346/2005 Z. z. s názvom „služobná disciplína.“

Definícia služobnej disciplíny je obsiahnutá v ustanovení § 117 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. V zmysle uvedeného ustanovenia sú profesionálni vojaci OS SR povinní dodržiavať služobnú disciplínu, ktorá je definovaná ako obligatórna povinnosť dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony a ďalšie všeobecne záväzné predpisy, vojenskú prísahu, etický kódex profesionálneho vojaka, služobné predpisy, vojenské rozkazy, nariadenia, príkazy a pokyny vedúcich služobných úradov a veliteľov.

Okrem pojmového vymedzenia služobnej disciplíny sú profesionálni vojaci OS SR povinní dodržiavať aj povinnosti uvedené v ustanovení § 119 zákona č. 346/2005 Z. z. ako základné povinnosti profesionálneho vojaka, ktoré v konečnom dôsledku tvoria základ definície disciplinárneho previnenia. Medzi najčastejšie porušované povinnosti patria:

- nevykonávanie štátnej služby riadne a včas v medziach určených oprávnení,
- nedodržiavanie určeného týždenného služobného času,
- neustrojenosť a nenáležitá úprava zovňajšku,
- nedodržiavanie predpisov o bezpečnosti a ochrane zdravia pri výkone štátnej služby,
- porušovanie povinnosti mlčanlivosti o skutočnostiach, o ktorých sa profesionálny vojak dozvedel v súvislosti s vykonávaním štátnej služby, ktoré v záujme ozbrojených síl nemožno oznamovať iným osobám, a to aj po skončení služobného pomeru,
- nedodržiavania liečebného režimu nariadeného ošetrojúcim lekárom,
- neudržiavanie si fyzickej zdatnosti a podobne.

Rozhodujúcou skutočnosťou v rámci základných povinností profesionálneho vojaka je, že v prípade ich neplnenia môže byť táto skutočnosť dôvodom na jeho prepustenie zo služobného pomeru.

Podľa ustanovenia § 117 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z. vedúci služobného úradu a veliteľa vydávajú ústne alebo písomné vojenské rozkazy. Vojenský rozkaz

3) Panoptizmus – všeobecne rozšírený spôsob donucovania v hĺbkach právnych štruktúr spoločnosti, aby na rozdiel od jej formálnych rámcov umožnil fungovanie skutočných mechanizmov spoločnosti. Je to abstraktná forma relevantnej technológie – technológie individua.

nesmie byť vydaný v rozpore s Ústavou Slovenskej republiky, ústavnými zákonmi, zákonmi, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi, služobnými predpismi, vojenskou prisahou a etickým kódexom. Zákon č. 346/2005 Z. z. neumožňuje profesionálnemu vojakovi brániť sa proti vydanému vojenskému rozkazu podaním riadneho opravného prostriedku, mimoriadneho opravného prostriedku alebo podaním žalobného návrhu na súd nakoľko sa predpokladá, že veliteľ vydávajúci vojenský rozkaz ho vydáva len v súlade s ústavou, ústavnými zákonmi, zákonmi, ďalšími všeobecne záväznými právnymi predpismi služobnými predpismi, vojenskou prisahou a etickým kódexom. Profesionálny vojak je však zo zákona obligatórne povinný odoprieť splnenie vojenského rozkazu vedúceho služobného úradu a veliteľa, ak by jeho splnením spáchal trestný čin. Túto skutočnosť bezodkladne oznámi najbližšiemu nadriadenému toho vedúceho služobného úradu alebo veliteľa, ktorý vojenský rozkaz vydal.

1. 2 Disciplinárne previnenie

Disciplinárne previnenia profesionálnych vojakov spadajú pod tzv. správne disciplinárne delikty, ktoré sú v pojmových znakoch podobné priestupkom. Správny delikt je protiprávne konanie. Jeho znaky ustanovuje zákon a správny orgán ukladá sankcie ustanovené administratívno-právnou normou. Pri ukladaní sankcií za správne delikty má platiť zásada všeobecnej subsidiarity správneho trestania. To znamená obmedziť postih za spáchaný správny delikt, pokiaľ si to nevyžaduje spoločenská nebezpečnosť, závažnosť protiprávneho konania, alebo ak nebudú postačovať iné prostriedky (napr. dohováranie, prerokovanie disciplinárneho previnenia). Zásada platí aj v podmienkach štátnej služby profesionálnych vojakov v ustanovení § 126 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z., podľa ktorého je možné uložiť disciplinárne opatrenie ak sa preukázalo, že profesionálny vojak disciplinárne previnenie spáchal a ak na nápravu a obnovenie služobnej disciplíny za menej závažné konanie nepostačuje prerokovanie disciplinárneho previnenia. Z tohto je zrejmé, že nie je účelné trestať profesionálneho vojaka za každú cenu, i za malé disciplinárne previnenie, hoci „len“ písomným pokarhaním. Aj keď konanie alebo opomenutie konania profesionálneho vojaka môže napĺňať znaky skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia, len porušenie základných povinností profesionálneho vojaka uvedené v § 119 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. zakladá spáchanie disciplinárneho previnenia podľa § 124 zákona č. 346/2005 Z. z. Aby sa mohol profesionálny vojak potrestať, musia byť naplnené všetky znaky skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia a to objektívna stránka, subjekt, objekt a subjektívna stránka disciplinárneho previnenia.

Objektívnou stránkou disciplinárneho previnenia v podmienkach štátnej služby profesionálnych vojakov je konanie alebo opomenutie konania, ktoré porušuje povinnosti súvisiace s výkonom štátnej služby profesionálneho vojaka. Subjektom skutkovej podstaty môže byť iba profesionálny vojak. Objektom skutkovej podstaty je záujem spoločnosti na riadnom výkone štátnej služby profesionálneho vojaka, teda dodržiavanie základných povinností profesionálneho vojaka, ktoré vyplývajú

POZNÁMKY

z ustanovení § 117 a § 119 zákona č. 346/2005 Z. z., ďalej povinnosť dodržiavať Ústavu Slovenskej republiky, ústavné zákony, zákony, ďalšie všeobecne záväzné právne predpisy, vojenskú prísahu, etický kódex, služobné predpisy, vojenské rozkazy, nariadenia, príkazy a pokyny vedúcich služobných úradov a veliteľov.

Subjektívna stránka je založená na zavinení. V podmienkach štátnej služby postačuje aj zavinenie z nedbanlivosti, či už vedomé (*culpa lata*) alebo nevedomé (*culpa levis*). Počas výkonu štátnej služby profesionálny vojak podlieha disciplinárnej právomoci podľa zákona č. 346/2005 Z. z. alebo podľa osobitného predpisu. Podľa § 2 zákona č. 346/2005 Z. z. profesionálny vojak vykonáva štátnu službu v OS SR, ak tento zákon alebo osobitné predpisy neustanovujú inak. Rozsah disciplinárnej právomoci a podrobnosti o udeľovaní disciplinárnych odmien a ukladaní disciplinárnych opatrení ustanovuje služobný predpis hlavného veliteľa OS SR č. 1/2010 o rozsahu disciplinárnej právomoci a o podrobnostiach o udeľovaní disciplinárnych odmien a ukladaní disciplinárnych opatrení. Je potrebné rozlišovať, čo je disciplinárna zodpovednosť a čo disciplinárne previnenie. Disciplinárna zodpovednosť profesionálneho vojaka je vymedzená jeho konaním alebo opomenutím konania, ktoré má znaky disciplinárneho previnenia alebo znaky priestupku podľa zákona o priestupkoch a podľa iných osobitných zákonov, v ktorých sú priestupky upravené. Disciplinárnym previnením je zavinené porušenie alebo nesplnenie povinností profesionálneho vojaka, pokiaľ nie je trestným činom alebo priestupkom. Zavineným porušením alebo nesplnením povinností sa rozumie úmyselné alebo nedbalostné konanie profesionálneho vojaka. Pod disciplinárnu právomoc príslušných veliteľov spadajú disciplinárne previnenia, pokiaľ nie sú trestnými činmi a priestupkami, ktoré sú vymedzené v § 2 zákona o priestupkoch. Podľa zákona o priestupkoch priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnuteľný podľa osobitných právnych predpisov alebo o trestný čin.

Disciplinárne konanie profesionálneho vojaka má podľa zákona č. 346/2005 Z. z. niekoľko fáz a to z dôvodu, že podľa § 81 zákona č. 346/2005 Z. z. sa na konanie vo veciach služobného pomeru profesionálneho vojaka vzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní, ak tento zákon neustanovuje inak. Všeobecným predpisom o správnom konaní je zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov (ďalej len „správny poriadok“).

Jednotlivé časti disciplinárneho konania sú:

- začatie disciplinárneho konania,
- zisťovanie a dokazovanie spáchania disciplinárneho previnenia,
- vydanie rozhodnutia a ukládanie disciplinárnych opatrení,
- odvolacie konanie,

- preskúmanie rozhodnutia súdom,
- zahladenie disciplinárneho opatrenia.

Začatie disciplinárneho konania

Na konanie vo veciach služobného pomeru profesionálneho vojaka sa vzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní, ak zákon č. 346/2005 Z. z. neustanovuje inak. Disciplinárne konanie profesionálneho vojaka možno začať na základe vlastného zistenia správneho orgánu, ktorý je príslušný na rozhodnutie vo veci, alebo na základe postúpenia možného disciplinárneho previnenia iným orgánom. Iným orgánom sa rozumie orgán činný v trestnom konaní, správny orgán a orgán oprávnený vykonávať príslušné prešetrovanie alebo kontrolnú činnosť podľa osobitných predpisov. Konanie je začaté dňom, keď správny orgán urobil voči účastníkovi konania prvý úkon. Prvým úkonom je predvolanie profesionálneho vojaka na spísanie zápisnice o vyjadrení sa profesionálneho vojaka k disciplinárnemu previneniu, ale môže to byť aj iný úkon vykonaný v súvislosti so zisťovaním predmetného disciplinárneho previnenia (vrátenie veci inému orgánu na došetrenie, vyžiadanie listinných dôkazov, predvolanie svedkov a pod.). Začatím správneho konania vznikajú práva a povinnosti tak pre správny orgán, ako aj pre účastníka konania. Pre správne konanie v podmienkach štátnej služby sa majú aplikovať a dodržiavať základné pravidlá konania podľa § 3 a ďalších ustanovení správneho poriadku za čo zodpovedá správny orgán. Jednou zo zásad správneho konania je zásada súčinnosti správneho orgánu a účastníka konania. To znamená dať účastníkovi konania vždy príležitosť, aby mohol svoje práva a záujmy účinne obhajovať, vyjadriť sa k predmetnej veci a musí mu byť umožnené navrhovať dôkazy. Účastníkom konania musia správne orgány poskytovať pomoc a poučenie, aby neutrpeli v konaní ujmu pre neznalosť právnych predpisov (§ 3 ods. 2 správneho poriadku). Správny orgán nesmie brániť účastníkovi konania uplatniť si svoje pripomienky a námety, dať sa zastupovať advokátom alebo iným zástupcom, ktorého si zvolí, nazerať do spisov, robiť si z nich výpisy, odpisy a dostať kópie spisov, navrhovať dôkazy a ich doplnenie, klásť svedkom a znalcom otázku pri ústnom pojednávaní a miestnej ohliadke. Správny orgán je povinný pred vydaním rozhodnutia umožniť účastníkovi konania možnosť vyjadriť sa k jeho podkladu i k spôsobu jeho zistenia, prípadne navrhnúť jeho doplnenie. Správny orgán je povinný poučiť účastníka konania o jeho procesných právach v konaní a o následkoch nesplnenia si jeho povinností, poučiť o možnosti odvolania sa proti rozhodnutiu a o jeho preskúmateľnosti súdom. Nedodržanie zásad správneho poriadku zo strany správneho orgánu môže mať za následok vadu rozhodnutia správneho orgánu pre jeho nezákonnosť. To v praxi môže znamenať zrušenie rozhodnutia odvolacím orgánom, resp. súdom.

Zisťovanie a dokazovanie spáchania disciplinárneho previnenia

Druhou fázou disciplinárneho konania vo veci disciplinárneho previnenia je dokazovanie. Je jednou z najdôležitejších fáz konania. Táto časť konania má dosah

POZNÁMKY

na samotný výsledok konania – vydanie meritórneho rozhodnutia, resp. na odvolacie konanie. V tejto fáze konania sa v plnej miere uplatňuje jedna zo základných zásad správneho konania, a to zásada materiálnej pravdy. Na jej základe musí rozhodnutie správnych orgánov vychádzať zo spoľahlivo zisteného stavu veci (§ 3 ods. 4 správneho poriadku). Zásada je upravená aj v ustanovení § 128 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z., kde je jednoznačne ustanovené, že pred uložením disciplinárneho opatrenia musí byť vždy objektívne zistený skutočný stav. Profesionálnemu vojakovi musí byť pred uložením disciplinárneho opatrenia daná možnosť vyjadriť sa k veci, navrhovať dôkazy a obhajovať sa. Vedúci služobného úradu alebo veliteľ je povinný zistiť presne a úplne skutočný stav veci a za tým účelom si obstaráť potrebné podklady pre rozhodnutie (§ 32 správneho poriadku). Zisťovanie a dokazovanie spáchania disciplinárneho previnenia profesionálneho vojaka ako účastníka konania patrí medzi najdôležitejšie procesné úkony vykonávané od začatia disciplinárneho konania až po samotné konečné rozhodnutie vo veci. Podkladom pre rozhodovanie správnych orgánov sú najmä podania, návrhy a vyjadrenia účastníka konania. Účastník konania môže počas disciplinárneho konania podávať návrhy, teda aj navrhnúť správne orgánu druh, prípadne výšku, uloženia disciplinárneho opatrenia, ak si je vedomý porušenia svojich zákonných povinností. Môže nastať situácia, keď je účastník konania počas celého konania pasívny, k veci sa odmietne vyjadriť alebo je v dôkaznej núdzi. V takomto prípade správne orgánu vyplýva povinnosť byť aktívny pri zaisťovaní podkladov pre rozhodnutie vo veci. Nie je správne ak správny orgán rozhodne iba na základe jednej zápisnice o vyjadrení profesionálneho vojaka k disciplinárnemu previneniu, v ktorej účastník konania iba uvedie „nevyjadrujem sa“. V takomto prípade by mal správny orgán vykonať ďalšie zistenia a zaobstaráť si aj ďalšie dôkazy, ktoré budú oporou pre jeho rozhodnutie v odôvodnení rozhodnutia. Povinná aktivita správneho orgánu počas správneho konania vyplýva aj z ustanovenia § 128 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z., podľa ktorého sa pri rozhodovaní o uložení disciplinárneho opatrenia prihliada na povahu protiprávneho konania a na okolnosti, za ktorých bolo spáchané, jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností. Účastník konania má právo navrhovať dôkazy a dopĺňovať ich, klásť pri ústnom pojednávaní svedkom a znalcom otázky, ak tieto procesné úkony boli zo strany správneho orgánu vykonávané. Na dokazovanie možno použiť všetky prostriedky, ktorými možno zistiť a objasniť skutočný stav veci a ktoré sú v súlade s právnymi predpismi. Dôkazmi sú najmä výsluch svedkov, znalecké posudky, listiny a ohliadka. Účastník konania je povinný navrhnúť na podporu svojich tvrdení dôkazy, ktoré sú mu známe. Vykonávanie dôkazov patrí správne orgánu (§ 34 správneho poriadku). Za dôkazy sa považujú všetky prostriedky, ktorými možno zistiť a objasniť skutočný stav veci. Nie je to len výsluch svedkov, znalecké posudky, listiny a ohliadka. Medzi najčastejšie dôkazy používané v správnych konaniach patrí výsluch svedka a listinné dôkazy. Podľa povahy správneho konania môžu byť použité aj iné dôkazné prostriedky (napr. konfrontácia, rekonštrukcia, odborné vyjadrenia a pod.). Správny orgán je povinný dať účastníkovi konania možnosť, aby sa pred vydaním rozhodnutia mohol vyjadriť k jeho podkladom i k spôsobu jeho zisťovania, prípadne navrhnúť jeho doplnenie.

Nemôže dôjsť k situácii, keď sa účastník konania dozvie o dôkazoch, na základe ktorých mu bolo uložené disciplinárne opatrenie, až z odôvodnenia rozhodnutia, ktoré mu bolo doručené. Každý dôkaz, ktorý si správny orgán zaobstará pre potreby rozhodovania je povinný predložiť účastníkovi konania, aby sa k nemu mohol vyjadriť alebo navrhnúť iné dôkazy. Len správny orgán je oprávnený vykonávať dôkazy, rozhodovať či dôkaz navrhnutý účastníkom konania je dôležitý pre správne konanie a rozhodnutie. Na druhej strane je povinný v odôvodnení rozhodnutia riadne odôvodniť prečo niektoré dôkazy predložené účastníkom konania nepripustil a prečo neboli podkladom pre rozhodnutie vo veci. Správny orgán je povinný zisťovať podklady pre svoje rozhodnutie, ktoré usvedčujú účastníka konania z porušenia zákonnej povinnosti. Je povinný zisťovať aj také skutočnosti, ktoré môžu účastníkovi konania pomôcť najmä pri rozhodovaní o druhu, prípadne o výške uloženého disciplinárneho opatrenia. Správny orgán musí pri rozhodovaní o uložení disciplinárneho opatrenia použiť správnu úvahu, či uloží účastníkovi konania písomné pokarhanie alebo zníženie služobného platu. Zákonné medze použitia správnej úvahy sú dané ustanovením § 128 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z., podľa ktorého správny orgán musí prihliadať na povahu protiprávneho konania, na okolnosti, za ktorých bolo spáchané, na jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností.

Vydanie rozhodnutia, náležitosti rozhodnutia a ukladanie disciplinárnych opatrení

Tretou fázou disciplinárneho konania vo veci disciplinárneho previnenia je vydanie rozhodnutia. Zákon č. 346/2005 Z. z. presne vymedzuje procesné pravidlá pred uložením disciplinárneho opatrenia. Rozhodnutím sa rozumie aj disciplinárny rozkaz vedúceho služobného úradu alebo veliteľa vo veciach disciplinárnych opatrení, vo veciach zahľadania disciplinárneho opatrenia a vo veciach disciplinárnych odmien v prípadoch uvedených v § 125, § 133 a § 134 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. Z týchto ustanovení vyplýva, že každý vydaný disciplinárny rozkaz (ďalej len „rozhodnutie“) musí spĺňať ustanovenia § 46 a § 47 správneho poriadku. Na konanie vo veciach služobného pomeru profesionálneho vojaka sa vzťahujú všeobecné predpisy o správnom konaní ak zákon č. 346/2005 Z. z. neustanovuje inak.

Podľa § 46 správneho poriadku musí byť rozhodnutie v súlade so zákonmi a ostatnými právnymi predpismi, musí vychádzať zo spoľahlivo zisteného stavu veci, musí obsahovať predpísané náležitosti a musí ho vydať príslušný orgán. Každé rozhodnutie, ktoré bolo vydané v rozpore so zákonom alebo nespĺňa zákonom stanovené náležitosti má charakter vadného rozhodnutia. Vydanie nezákonného rozhodnutia je dôvodom na jeho zmenu alebo jeho zrušenie.

Každé rozhodnutie vydané správnym orgánom musí byť v súlade nielen s ustanoveniami správneho poriadku, ale aj v súlade s inými právnymi predpismi hmotnoprávneho charakteru, ktoré majú právnu silu zákona. Rozhodnutie musí byť v súlade aj s inými predpismi nižšej právnej sily, ako sú napríklad rôzne vykonávacie

POZNÁMKY

predpisy, vyhlášky, výnosy a pod. Orgán, ktorý má právomoc rozhodovať a zasahovať do práv a oprávnených záujmov fyzických osôb, musí pri vydávaní svojich rozhodnutí dodržiavať zásadu zákonnosti správneho konania. Táto zásada si vyžaduje, aby príslušné správne orgány pri vydávaní svojich rozhodnutí prihliadali na čl. 2 ods. 2 Ústavy SR, čl. 7 ods. 5 Ústavy SR, čl. 13 ods. 3, 4 Ústavy SR. Zákonné obmedzenia základných práv a slobôd musia platiť rovnako pre všetky prípady, ktoré spĺňajú ustanovené podmienky. Pri obmedzovaní základných práv a slobôd sa musí dbať na ich podstatu a zmysel. Takéto obmedzenia sa môžu použiť len na ustanovený cieľ.

Ďalšou dôležitou podmienkou dodržania zásady zákonnosti vydávania rozhodnutia správnymi orgánmi je, že ich rozhodnutia musia byť vydávané v súlade s platnou a účinnou právnou úpravou. Správny orgán nemôže rozhodovať o právach a povinnostiach účastníka konania podľa právneho predpisu, ktorý už bol zrušený a neplatí. Nezákonnosť rozhodnutia správneho orgánu môže vyplývať z porušenia právnych predpisov procesného charakteru (napr. správneho poriadku), ale aj právnych predpisov hmotnoprávneho charakteru (napr. zákona č. 346/2005 Z. z.). Ak správny orgán vydá nezákonné rozhodnutie, ktoré nie je v súlade s právnymi predpismi, má takéto rozhodnutie právne účinky. Právne účinky nezákonného rozhodnutia sa môžu odvrátiť buď riadnym alebo mimoriadnym opravným prostriedkom:

- zrušením nezákonného rozhodnutia, najmä postupom samotného účastníka konania podaním odvolania podľa § 53 správneho poriadku,
- zrušením nezákonného rozhodnutia správnym orgánom najbližšieho vyššieho stupňa nadriadeného správneho orgánu, ktorý toto rozhodnutie vydal podľa § 65 správneho poriadku,
- protestom prokurátora podľa § 69 správneho poriadku,
- podaním preskúmania rozhodnutia súdom.

Rozhodnutie musí vydať iba orgán na to príslušný. Ak rozhodnutie vydá orgán, ktorý nie je vo veci príslušný na konanie je to dôvod pre zrušenie rozhodnutia. Počas výkonu štátnej služby profesionálny vojak podlieha disciplinárnej právomoci podľa zákona č. 346/2005 Z. z. alebo podľa osobitného predpisu. Rozsah disciplinárnej právomoci a podrobnosti o udeľovaní disciplinárnych odmien a ukladaní disciplinárnych opatrení ustanovuje služobný predpis, ktorý vydal hlavný veliteľ ozbrojených síl. Ide o služobný predpis hlavného veliteľa Ozbrojených síl Slovenskej republiky č. 1/2010 o rozsahu disciplinárnej právomoci a o podrobnostiach o udeľovaní disciplinárnych odmien a ukladaní disciplinárnych opatrení (ďalej len „predpis“). Predpis nadobudol účinnosť 15. júla 2010. Podľa čl. 1 ods. 1 rozsah disciplinárnej právomoci vedúcich služobných úradov a veliteľov na udeľovanie disciplinárnych odmien a na ukladanie disciplinárnych opatrení je uvedený v prílohe

č. 1 tohto predpisu. Hlavný veliteľ ozbrojených síl udelil rozsah disciplinárnej právomoci vedúcim služobných úradov a veliteľom podľa ich funkcií, čo znamená, že iba týmto funkciám je udelená disciplinárna právomoc v stanovenom rozsahu zasahovať do práv a oprávnených záujmov profesionálnych vojakov. Podľa čl. 1 ods. 2 veliteľ, ktorého funkcia nie je uvedená v prílohe č. 1 má rozsah disciplinárnej právomoci na udeľovanie disciplinárnych odmien a ukladanie disciplinárnych opatrení podľa dosiahnutej vojenskej hodnosti.

Rozhodnutie musí vychádzať zo spoľahlivo zisteného stavu veci. Každé rozhodnutie musí mať predpísané náležitosti. Ak ich nemá, trpí vadou, ktorá je dôvodom na jeho zrušenie.

Rozhodnutie musí obsahovať predpísané náležitosti uvedené v ustanovení § 47 správneho poriadku. Rozhodnutie aj disciplinárny rozkaz má tri časti: výrok, odôvodnenie a poučenie o odvolaní.

Výrok je základnou a najdôležitejšou časťou rozhodnutia. Je záväzný, nadobúda právoplatnosť a je vykonateľný. Musí byť stručný, jasný a určitý. Účastník konania sa musí z výroku dozvedieť podľa čoho správny orgán rozhodol (podľa ktorého právneho predpisu a jeho konkrétneho ustanovenia). Ak bol právny predpis novelizovaný, správny orgán musí uviesť aj číslo novelizácie ustanovenia, ktoré sa aplikovalo pri rozhodovaní správneho orgánu. Ďalej musia byť uvedené konkrétne ustanovenia právnych predpisov, z ktorých sú pre účastníka konania zrejmé vymedzené právomoci správneho orgánu, ktorý rozhodnutie vydal, aby si účastník konania vedel preveriť, či rozhodnutie vydal správny orgán príslušný na jeho vydanie a či neprekročil rozsah svojej právomoci. Vo výrokovej časti musí byť uvedené aký druh disciplinárneho opatrenia sa ukladá, či písomné pokarhanie alebo zníženie služobného platu v medziach vymedzeného rozsahu.

Odôvodnenie je ďalšou povinnou náležitosťou rozhodnutia, v ktorom správny orgán musí uviesť konkrétne skutočnosti, na základe ktorých bol účastník konania uznaný vinným zo spáchania disciplinárneho previnenia. V odôvodnení by mal správny orgán uviesť samotnú podstatu veci, ktorá bola predmetom disciplinárneho konania. Ďalej v ňom musí vymedziť a vyhodnotiť dôkazy, ktoré tvoria podklad rozhodnutia. Účastník konania má právo počas konania podávať návrhy, pripomienky a predkladať dôkazy. Správny orgán musí tieto skutočnosti v odôvodnení vyhodnotiť. Ak vznikli rozpory v dôkazoch, musí tieto rozpory odstrániť a uviesť, ktoré skutočnosti boli zistené a aký právny význam majú dôkazy pre samotné konanie a rozhodnutie. Ak účastník konania predloží návrh alebo dôkaz na svoju obhajobu, v odôvodnení musí správny orgán uviesť dôvody, prečo predložený návrh alebo dôkaz netvorí podklad jeho rozhodnutia. Ďalej musí uviesť, ktoré konkrétne ustanovenie právneho predpisu bolo porušené nezákonným konaním účastníka konania. Odôvodnenie musí byť jednoznačne presvedčivé a vysvetlené. V odôvodnení nestačí iba citácia ustanovení zákona, podľa ktorých správny orgán rozhoduje. Súčasťou odôvodnenia musí byť aj správna úvaha správneho orgánu, na základe

POZNÁMKY

ktorej rozhodol. Rozhodnutie, ktoré nie je riadne odôvodnené môže súd zrušiť pre jeho nepreskúmateľnosť.

Poučenie o odvolaní je povinnou časťou rozhodnutia. Má zabrániť tomu, aby účastník konania pre neznalosť zákonov neutrpel rozhodnutím ujmu. Účastník konania má právo podať odvolanie proti rozhodnutiu ak sa domnieva, že rozhodnutie je nezákonné alebo vecne nesprávne. Správne orgány poučujú v akej lehote je možné podať odvolanie, na ktorý orgán a kde ho možno podať. Poučenie obsahuje aj údaj, či rozhodnutie možno preskúmať súdom. Pri ukladaní disciplinárnych opatrení je lehota na podanie odvolania 8 dní od jeho oznámenia. Odvolanie sa musí podať na správny orgán, ktorý rozhodnutie vydal. Ak by účastník konania podal odvolanie na iný správny orgán, vystavil by sa riziku zmeškania podania odvolania, čím by rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť. Ak správny orgán nepoučí účastníka konania o práve na podanie odvolania alebo ho nepoučí v súlade so správnym poriadkom, podanie odvolania sa bude považovať za podané včas, pokiaľ sa podá najneskôr do troch mesiacov odo dňa oznámenia rozhodnutia.

Súčasťou písomného rozhodnutia sú aj formálne náležitosti, ktoré informujú o tom, ktorý správny orgán rozhodnutie vydal, dátum vydania rozhodnutia, meno a priezvisko osoby, ktorá je adresátom rozhodnutia. Rozhodnutie obsahuje úradnú pečiatku a podpis s uvedením mena, priezviska a funkcie oprávnenej osoby na vydanie rozhodnutia.

Ukladanie disciplinárnych opatrení

Ukladanie disciplinárnych opatrení je upravené v ustanovení § 126 zákona č. 346/2005 Z. z. Podľa tohto ustanovenia možno uložiť disciplinárne opatrenie, ak sa preukázalo, že profesionálny vojak disciplinárne previnenie spáchal a ak na nápravu a obnovenie služobnej disciplíny za menej závažné konanie nepostačuje prerokovanie disciplinárneho previnenia. Pred uložením disciplinárneho opatrenia musí správny orgán vždy objektívne zistiť skutočný stav. Správny orgán si musí zaobstaráť potrebné podklady, ktoré budú objektívne preukazovať disciplinárne previnenie vojaka. Všetky dôkazy, ktoré si zaobstará musí objektívne vyhodnotiť a starostlivo zvážiť, či konanie vojaka je protiprávne, ktoré ustanovenie právneho predpisu bolo konaním vojaka porušené a aká je závažnosť protiprávneho konania. Podľa závažnosti konania môže správny orgán uložiť primerané disciplinárne opatrenie alebo ho prerokovať s vojacom. Na posúdenie závažnosti konania je správny orgán povinný prihliadať na povahu protiprávneho konania, na okolnosti za ktorých bolo spáchané, jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností.

Pri hodnotení povahy protiprávneho konania sa musí vychádzať z toho, aké povinnosti z hľadiska ich významu boli konaním vojaka porušené. Musí sa prihliadať na okolnosti, za ktorých bolo protiprávne konanie spáchané (napríklad dĺžka služby, skúsenosti vojaka, tlak inej osoby, vplyv alkoholu, vznik takých okolností, ktoré

znemožnili riadne plnenie povinností, stres, nevytvorenie potrebných podmienok na plnenie povinností zo strany nadriadeného, miera protiprávneho konania inej osoby nerešpektovaním plnenia povinností trestaného vojaka atď.). Môže ísť o celý rad subjektívnych alebo objektívnych okolností, ktoré môžu byť tiež príčinou porušenia povinností trestaného vojaka. Môžu byť poľahčujúce alebo priťažujúce. Správny orgán je povinný prihliadať aj na následky protiprávneho konania (napríklad či došlo ku vzniku škody, k poškodeniu zdravia, k ohrozeniu života a zdravia, k narušeniu výcviku a pod.). Uložením disciplinárneho opatrenia nie je profesionálny vojak zbavený povinnosti nahradiť škodu spôsobenú disciplinárnym previnením alebo priestupkom. Ďalším kritériom je miera zavinenia vojaka. Ak následok bol spôsobený protiprávnym konaním viacerých osôb, musí sa skúmať podiel účasti týchto osôb na spôsobenom následku jednotlivo. Musí sa zobrať do úvahy, či išlo o protiprávne konanie úmyselné alebo nedbanlivostné. Osoba vojaka, respektíve doterajší postoj vojaka k plneniu jeho povinností je ďalším kritériom, na ktoré je správny orgán povinný prihliadať pri rozhodovaní o uložení druhu a výšky disciplinárneho opatrenia. Teda, či ide o vojaka, ktorý je po prvýkrát disciplinárne riešený, alebo už bol niekoľkokrát disciplinárne riešený, ako pristupuje k plneniu služobných povinností, koľkokrát bol disciplinárne odmenený, alebo ako sa správa na pracovisku. O tieto kritériá sa musí správny orgán opierať v odôvodnení svojho rozhodnutia, aby zdôvodnil prečo uložil taký druh a výšku disciplinárneho opatrenia vo výrokovej časti svojho rozhodnutia. V odôvodnení nestačí iba všeobecné vyjadrenie správneho orgánu, že pri rozhodovaní sa prihliadalo na povahu protiprávneho konania, na okolnosti, za ktorých bolo spáchané, na jeho následky, mieru zavinenia a na doterajší postoj profesionálneho vojaka k plneniu služobných povinností.

Správny orgán musí uložiť disciplinárne opatrenie v zákonom stanovenej subjektívnej alebo objektívnej lehote. Subjektívna lehota – uloženie disciplinárneho opatrenia do 30 dní odo dňa, keď sa správny orgán o spáchaní disciplinárneho previnenia dozvedel. Objektívna lehota – uloženie disciplinárneho opatrenia najneskôr do jedného roka odo dňa spáchania disciplinárneho previnenia. Ide o lehoty podľa § 129 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. Subjektívna lehota znamená, že správny orgán musí vydať rozhodnutie vo veci do 30 dní odo dňa, kedy sa dozvedel, že vojak je podozrivý zo spáchania disciplinárneho previnenia. Objektívna lehota znamená, že keď sa správny orgán dozvie o spáchaní disciplinárneho previnenia po roku odo dňa jeho spáchania, už nemôže uplatniť disciplinárnu právomoc. Uplynutím subjektívnej a objektívnej lehoty zaniká právo na uplatnenie disciplinárnej právomoci správneho orgánu. Vydanie rozhodnutia po uplynutí týchto lehôt je dôvod na jeho zrušenie. Podľa § 129 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z. ak konanie profesionálneho vojaka, v ktorom možno vidieť naplnenie skutkovej podstaty disciplinárneho previnenia bolo predmetom prešetrovania iného orgánu, lehota 30 dní na uloženie disciplinárneho opatrenia sa začína odo dňa, keď sa správny orgán dozvedel o výsledku tohto prešetrovania. Táto lehota platí aj v prípade, ak prvostupňové rozhodnutie o uložení disciplinárneho opatrenia bolo zrušené, a ak vec bola vrátená na ďalšie konanie a nové rozhodnutie. Iným orgánom podľa ods. 2 sa rozumie orgán činný v trestnom

POZNÁMKY

konaní, správny orgán a orgán oprávnený vykonávať príslušné prešetrovanie alebo kontrolnú činnosť podľa osobitných predpisov (napr. zákon č. 10/1996 Z. z. o kontrole v štátnej správe, zákon č. 152/1998 Z. z. o sťažnostiach, zákon č. 85/1990 Zb. o petičnom práve). Podľa § 130 zákona č. 346/2005 Z. z. ak sa vojak dopustil disciplinárneho previnenia mimo územia Slovenskej republiky, lehota 30 dní na uloženie disciplinárneho opatrenia začína plynúť odo dňa nasledujúceho po dni návratu vojaka na územie Slovenskej republiky, ak sa vedúci služobného úradu alebo veliteľ o tomto konaní dozvedel v čase, keď sa profesionálny vojak zdržiaval v cudzine.

Za disciplinárne previnenie môže správny orgán uložiť vojakovi len jedno z disciplinárnych opatrení:

- a) písomné pokarhanie,
- b) zníženie služobného platu až o 15 % najdlhšie na tri mesiace z posledného priznaného služobného platu.

Písomné pokarhanie nie je možné uložiť spoločne so znížením služobného platu. Ak sa vojak dopustil v krátkom období niekoľkých disciplinárnych previnení, za ktoré mu boli uložené disciplinárne opatrenia peňažnej povahy, tieto sa môžu vykonávať postupne až po vykonaní predchádzajúceho disciplinárneho opatrenia. Nie je možné uložené sankcie peňažnej povahy, ktoré boli uložené inými rozhodnutiami vykonávať naraz, ale len postupne. Podľa § 131 ods. 1 zákona č. 346/2005 Z. z. disciplinárne opatrenie nemožno uložiť, ak bol profesionálny vojak za ten istý skutok už odsúdený súdom. Ak bolo disciplinárne opatrenie uložené skôr ako rozhodnutie súdu, disciplinárne opatrenie sa musí zrušiť s účinnosťou odo dňa uloženia.

Podľa § 131 ods. 2 zákona č. 346/2005 Z. z. môže byť vo veciach ukladania disciplinárnych opatrení uložená amnestia ministrom. Minister môže nariadiť, aby sa:

- disciplinárne previnenia neprejednali,
- upustilo od výkonu disciplinárnych opatrení uložených za disciplinárne previnenia alebo od výkonu zvyšku takýchto disciplinárnych opatrení,
- hromadne zahľadili disciplinárne opatrenia uložené za disciplinárne previnenia.

Odvolacie konanie pri uložení disciplinárnych opatrení

Ďalšou fázou disciplinárneho konania vo veci disciplinárneho previnenia je možnosť podať riadny opravný prostriedok proti vydanému rozhodnutiu. Po doručení rozhodnutia, ktorým sa vojakovi uložilo disciplinárne opatrenie, má vojak právo podať voči tomuto rozhodnutiu odvolanie. O práve na podanie odvolania proti rozhodnutiu musí byť vojak ako účastník konania poučený. Odvolanie proti uloženému disciplinárnemu opatreniu je možné podať orgánu, ktorý napadnuté rozhodnutie vydal do 8 dní od jeho doručenia. Ak bol účastník konania nesprávne poučený

alebo nebol poučený vôbec o možnostiach podania odvolania, predpokladá sa, že ho podal včas, ak tak urobil najneskôr do troch mesiacov odo dňa oznámenia rozhodnutia. Za nesprávne poučenie sa považuje poučenie ustanovujúce dlhšiu lehotu na odvolanie ako ustanovuje zákon, ak je nesprávne uvedené komu sa odvolanie má podať alebo ak je poučenie neúplné. Ak sa odvolanie podá orgánu, ktorý nerozhodoval ako orgán prvého stupňa, účastník konania sa vystavuje riziku, že rozhodnutie nadobudne právoplatnosť pre jeho neskoré podanie. Účastník konania môže odvolanie vziať späť, kým sa o ňom nerozhodlo, čo má za následok, že sa už nemôže znova odvolať. Správny poriadok neustanovuje formu a obsahové náležitosti odvolania, preto je nutné postupovať podľa § 19 správneho poriadku. Z podaného odvolania musí byť zrejmé, kto ho podáva a v akej veci, musí byť uvedená spisová značka, dátum vydania rozhodnutia a predmet konania. Ďalej musí obsahovať čoho sa účastník konania svojím odvolaním domáha a čo navrhuje, napríklad zrušenie rozhodnutia alebo zmenu uloženej sankcie. V prípade keď odvolanie neobsahuje stanovené náležitosti, správny orgán má povinnosť ho prijať a pomôcť účastníkovi konania nedostatky odstrániť alebo mu určiť lehotu na odstránenie nedostatkov. Ak účastník konania nedostatky neodstráni, správny orgán konanie zastaví. O zastavení konania z týchto dôvodov musí byť účastník konania poučený. Účastník konania sa môže odvolať proti výrokovej časti rozhodnutia, ale aj proti odôvodneniu rozhodnutia. V odvolaní možno poukázať na hmotnoprávne, ale aj procesnoprávne pochybenia správneho orgánu. Napríklad nezákonnosť uloženej sankcie, nezákonný postup správneho orgánu počas priebehu konania, porušenie procesných práv účastníka konania zo strany správneho orgánu, nedostatočné zhodnotenie dôkazov, nevykonanie navrhovaných dôkazov, ktoré mohli mať vplyv na rozhodnutie správneho orgánu, neplatnosť právneho predpisu, na základe ktorého sa rozhodovalo a pod. Správny poriadok neustanovuje, aby účastník konania uviedol svoje dôvody odvolania. Svoje tvrdenia by mal v odvolaní podložiť – odôvodniť. Účastník konania môže svoje dôvody odvolania počas celého odvolacieho konania meniť alebo rozširovať až do konečného vydania rozhodnutia odvolacieho orgánu (druhostupňového orgánu). Každé odvolanie proti rozhodnutiu má odkladný účinok, ak osobitný zákon neustanovuje inak. Odkladný účinok odvolania znamená, že rozhodnutie nemôže nadobudnúť právoplatnosť a nemožno ho vykonať kým sa nevydá rozhodnutie o odvolaní. Správny orgán, ktorý vo veci rozhodoval ako orgán prvého stupňa, môže o odvolaní rozhodnúť sám v rámci autoremedúry ak odvolaniu v plnom rozsahu vyhovie a ak sa rozhodnutie netýka iného účastníka konania ako odvolateľa alebo ak s tým ostatní účastníci konania súhlasia. Ak prvostupňový správny orgán uzná dôvody odvolania účastníka konania, môže svoje rozhodnutie sám opraviť, pokiaľ vyhovie účastníkovi konania v plnom rozsahu. Vyhovieť účastníkovi konania v plnom rozsahu znamená, že správny orgán zmení alebo zruší svoje rozhodnutie tak, ako navrhoval účastník konania vo svojom odvolaní. Nové rozhodnutie prvostupňového správneho orgánu vydané v rámci autoremedúry musí obsahovať zákonné náležitosti rozhodnutia. Aj proti nemu je možné podať odvolanie. Ak prvostupňový správny orgán nechce vyhovieť odvolaniu alebo nechce vyhovieť návrhu účastníka konania v plnom rozsahu je povinný v lehote najneskôr do 30 dní

POZNÁMKY

odo dňa, keď mu odvolanie došlo, predložiť celý spisový materiál vo veci aj s výsledkami doplneného konania odvolaciemu orgánu (druhostupňovému orgánu). O tomto úkone sa účastník konania upovedomí. Odvolací orgán (druhostupňový orgán) je orgánom nezávislým od prvostupňového orgánu, ktorý preskúmava jeho rozhodnutie. V prvom rade preskúmava, či odvolanie účastníka konania bolo podané včas a či ho podala oprávnená osoba. V prípade, že prvostupňový orgán vykonal doplňujúce šetrenie alebo uviedol svoje dôvody, prečo odvolaniu účastníka konania sám nevyhovel, odvolací orgán musí oboznámiť účastníka konania o vykonaných nových dôkazoch a vyjadreniach prvostupňového orgánu, aby sa účastník konania mohol k nim vyjadriť. Ďalej odvolací orgán musí preskúmavať rozhodnutie v celom rozsahu. To znamená, že preskúmava zákonnosť celého postupu prvostupňového orgánu po stránke hmotnoprávnej a procesnoprávnej. Odvolací orgán skúma postup prvostupňového orgánu po stránke právnej a skutkovej, či použil pri rozhodovaní platné právne predpisy a či dodržal svoje povinnosti uložené správnym poriadkom. Odvolací orgán je oprávnený vykonať aj vlastné zisťovanie skutkového stavu veci. Účastník konania sa aj v tejto časti konania môže k veci vyjadrovať a podávať návrhy a dôkazy až do rozhodnutia odvolacieho orgánu. Odvolací orgán na základe ním zistených dôvodov môže rozhodnutie prvostupňového orgánu zmeniť, zrušiť, zamietnuť alebo potvrdiť odvolanie účastníka konania. Rozhodnutie odvolacieho orgánu musí mať náležitosti rozhodnutia podľa § 47 správneho poriadku: výrokovú časť, odôvodnenie a poučenie. Vo výrokovej časti rozhodnutia odvolací orgán rozhodnutie prvostupňového orgánu zmení, zruší, alebo odvolanie zamietne a to potvrdí. V odôvodnení musí uviesť priebeh celého konania, svoj postoj k veci a reagovať na všetky dôkazy a vyjadrenia v odvolaní účastníka konania. Odvolací orgán je povinný preskúmať aj oneskorené odvolanie z toho dôvodu, či neodôvodňuje obnovu konania, zmenu alebo zrušenie rozhodnutia mimo odvolacieho konania, teda mimoriadne opravné prostriedky. Oneskorené odvolanie by sa malo v tomto prípade posudzovať ako návrh účastníka konania na obnovu konania. Ak odvolací orgán zistí, že sú dôvody na obnovu konania, postúpi vec prvostupňovému orgánu podľa § 63 správneho poriadku alebo bude sám postupovať podľa § 65 a preskúma rozhodnutie mimo odvolacieho konania.

Preskúmanie rozhodnutia súdom

Špecifickou fázou disciplinárneho konania vo veci disciplinárneho previnenia je možnosť preskúmania rozhodnutia súdom. Toto vo svojej podstate nespadá do klasického disciplinárneho konania profesionálneho vojaka, ale do správneho súdnictva, kde súdy na základe žaloby rozhodujú proti právoplatným rozhodnutiam a postupom správnych orgánov. Vydanie rozhodnutia o odvolaní druhostupňovým správnym orgánom, ktorým sa potvrdilo rozhodnutie prvostupňového orgánu, je okamihom jeho doručenia účastníkovi konania právoplatným rozhodnutím, proti ktorému sa už nemožno odvolať. Druhostupňový správny orgán poučuje účastníka konania o tom, či je rozhodnutie preskúmateľné súdom.

Ak sa účastník konania cíti byť poškodený rozhodnutím a postupom správnych orgánov, ktoré rozhodovali v jeho veci, môže podať žalobu na súd proti právoplatnému rozhodnutiu. Postup súdu pri preskúmaní právoplatných rozhodnutí správnych orgánov je upravený v piatej časti zákona č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len „OSP“). Konanie pred súdom sa začína podaním žaloby, ktorá musí spĺňať obsahové náležitosti podľa § 249 ods. 2 OSP. Žaloba je prípustná len vtedy, ak účastník konania v rámci disciplinárneho konania využil riadny opravný prostriedok. To znamená, že sa odvolal proti rozhodnutiu prvostupňového orgánu a druhostupňový orgán potvrdil rozhodnutie prvostupňového orgánu v celom rozsahu, kde toto rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť. Ak by účastník konania nepodal riadny opravný prostriedok a podal by žalobu na súd, súd konanie zastaví. Účastníkmi konania sú žalobca a žalovaný. Pretože sú v tomto prípade na preskúmanie rozhodnutí a postupov správnych orgánov vecne príslušné krajské sudy, žalobca musí byť zastúpený advokátom, ak sám žalobca nemá právne vzdelanie. Žaloba musí byť podaná do dvoch mesiacov od doručenia rozhodnutia správneho orgánu v poslednom stupni. Zmeškanie lehoty nemožno odpustiť. Súd konanie zastaví pre zmeškanie lehoty na podanie žaloby. Súd konanie zastaví aj v prípade, ak žalobu podala neoprávnená osoba, ak smeruje proti rozhodnutiu, ktoré nemôže byť predmetom preskúmania súdom, ak žalobca neodstránil nedostatky žaloby, ktorých odstránenie súd nariadil a ktoré bránia vecnému vybaveniu žaloby. Žaloba nemá odkladný účinok na vykonateľnosť rozhodnutia správneho orgánu, pokiaľ na žiadosť účastníka súd vykonateľnosť rozhodnutia neodloží, ak by okamžitým výkonom napadnutého rozhodnutia hrozila závažná ujma. Súd môže o žalobe rozhodnúť aj bez pojednávania, ak to účastníci konania zhodne navrhnú alebo ak s tým súhlasia. Ak súd nariadi pojednávanie a účastníci sa na pojednávanie nedostavia, súd môže vec prejednať v ich neprítomnosti. Do vydania rozhodnutia súdom môže žalobca rozsah napadnutia správneho rozhodnutia obmedziť. Rozšíriť ho môže len v lehote podľa § 250b OSP, teda v lehote dvoch mesiacov od doručenia rozhodnutia správneho orgánu v poslednom stupni. Až do rozhodnutia súdu môže žalobca vziať žalobu späť. Ak žalovanému medzitým vznikli trovy konania, rozhodne súd o ich náhrade. Pri preskúmaní zákonnosti rozhodnutia správnych orgánov je pre súd rozhodujúci skutkový stav, ktorý tu bol v čase vydania napadnutého rozhodnutia. Súd môže sám vykonať aj dôkazy nevyhnutné na preskúmanie napadnutého rozhodnutia. Pri preskúmaní zákonnosti a postupu správnych orgánov súd prihliadne len na tie chyby konania pred správnym orgánom, ktoré mohli mať vplyv na zákonnosť napadnutého rozhodnutia. Ak bolo rozhodnutie správneho orgánu v priebehu súdneho konania napadnuté protestom prokurátora, súd konanie preruší do doby, kým správny orgán o proteste prokurátora nerozhodne. Ak správny orgán vyhovie protestu prokurátora a svoje rozhodnutie zruší alebo zmení, súd konanie o žalobe zastaví. Ak bol pred podaním žaloby na súd podaný proti právoplatnému rozhodnutiu správneho orgánu mimoriadny opravný prostriedok – obnova konania, súd tak isto konanie o žalobe zastaví.

POZNÁMKY

Súd o žalobe môže rozhodnúť týmito spôsobmi:

- *žalobu zamietne* ak dospel k záveru, že rozhodnutie a postup správneho orgánu v medziach žaloby sú v súlade so zákonom;
- *rozhodnutie správneho orgánu zruší a vec vráti žalovanému správne orgánu na ďalšie konanie* ak dospel k záveru, že rozhodnutie správneho orgánu vychádzalo z nesprávneho právneho posúdenia veci; že zistenie skutkového stavu, z ktorého vychádzalo správne rozhodnutie, je v rozpore s obsahom spisov; že zistenie skutkového stavu je nedostačujúce na posúdenie veci; že rozhodnutie je nepreskúmateľné pre nezrozumiteľnosť alebo pre nedostatok dôvodov; že v konaní správneho orgánu bol zistený nedostatok, ktorý mohol mať vplyv na zákonnosť napadnutého rozhodnutia;
- *rozhodnutie správneho orgánu zruší a vec vráti žalovanému správne orgánu na ďalšie konanie* ak bolo rozhodnutie vydané na základe neúčinného právneho predpisu; ak rozhodnutie je nepreskúmateľné pre nezrozumiteľnosť alebo pre nedostatok dôvodov; ak rozhodnutie je nepreskúmateľné pre neúplnosť spisov správneho orgánu; z dôvodu nepredložených spisov;
- *rozhodnutie správneho orgánu zruší a konanie zastaví* ak rozhodnutie vydal orgán, ktorý na to nebol podľa zákona oprávnený.

Na základe takéhoto rozhodnutia súdu, sú správne orgány viazané právnym názorom súdu.

Zahľadenie disciplinárneho opatrenia

Poslednou fázou disciplinárneho konania, ktoré sa skončilo právoplatným rozhodnutím po uložení disciplinárneho opatrenia za disciplinárne previnenie je zahľadenie disciplinárneho opatrenia. Zákon č. 346/2005 Z. z. ustanovuje dve formy zahľadenia uloženého disciplinárneho opatrenia. V prvom prípade sa uložené disciplinárne opatrenie zahladzuje zo zákona po uplynutí jedného roka od právoplatne uloženého disciplinárneho opatrenia. V druhom prípade môže uložené disciplinárne opatrenie zahladiť správny orgán, ktorý o ňom rozhodol, a to ešte pred uplynutím lehoty jedného roka od právoplatne uloženého disciplinárneho opatrenia. V tomto druhom prípade vydáva správny orgán disciplinárny rozkaz o uložení disciplinárnej odmeny podľa § 134 ods. 1 písm. b) zákona č. 346/2005 Z. z., ktorým zahladzuje skôr uložené disciplinárne opatrenie pred uplynutím jedného roka od jeho uloženia. Po zahladení disciplinárneho opatrenia sa profesionálny vojak posudzuje, akoby mu disciplinárne opatrenie nebolo uložené. Správny orgán môže formou odmeny podľa § 134 ods. 1 písm. a) zákona č. 346/2005 Z. z. odpustiť výkon disciplinárneho opatrenia alebo jeho časti s účinkami zahľadenia. Disciplinárny rozkaz o zahladení disciplinárneho opatrenia sa účastníkovi konania doručuje.

Zahladené disciplinárne opatrenie sa nemôže uvádzať v služobnom hodnotení ani v posudku o služobnej činnosti. V čase keď uložené disciplinárne opatrenie nie je zahladené, nemožno profesionálnemu vojakovi uložiť odmenu vo forme písomnej pochvaly, zapísania do vojenskej kroniky a vecného daru.

Pre účely vedenia evidencie udelených disciplinárnych odmien a disciplinárnych opatrení sa vedie u každého profesionálneho vojaka záznam o disciplinárnych odmenách a disciplinárnych opatreniach. Do záznamu sa zapisujú všetky uložené odmeny a tresty vojaka. V zázname sa taktiež vykonáva zahladenie uloženého disciplinárneho opatrenia, ktoré bolo zahladené zo zákona po uplynutí jedného roka od právoplatne uloženého disciplinárneho opatrenia. Na základe služobného predpisu došlo k rozšíreniu rozsahu disciplinárnej právomoci u niektorých veliteľov. V prílohe č. 1 k tomuto predpisu je ustanovená nová rozšírená disciplinárna právomoc pre veliteľov rôť, ktorí môžu ukladať disciplinárne opatrenie – zníženie služobného platu z posledného priznaného služobného platu do výšky 10 % najdlhšie na dva mesiace, pre veliteľov čiat – zníženie služobného platu z posledného priznaného služobného platu do výšky 10% najdlhšie na jeden mesiac a pre veliteľov družstiev – zníženie služobného platu z posledného priznaného služobného platu do výšky 5% najdlhšie na jeden mesiac.

2 PRIESTUPKY

2.1 Charakteristika priestupku

Priestupky sú najčastejšie sa vyskytujúcim druhom správnych deliktov, ktorých všeobecnou právnou úpravou je zákon o priestupkoch. Predstavuje čiastočnú a otvorenú kodifikáciu, vrátane skutkových podstát priestupkov v celom rade osobitných predpisov.

„Priestupkom je zavinené konanie, ktoré porušuje alebo ohrozuje záujem spoločnosti a je za priestupok výslovne označené v tomto alebo v inom zákone, ak nejde o iný správny delikt postihnuteľný podľa osobitných právnych predpisov, alebo o trestný čin“⁴⁾.

Priestupkom nie je konanie, ktorým niekto odvracia:

- a) priamo hroziaci útok na záujem chránený zákonom primeraným spôsobom,
- b) nebezpečenstvo priamo hroziace záujmu chránenému zákonom ak týmto konaním nebol spôsobený zrejme rovnako závažný následok ako ten, ktorý hrozil a toto nebezpečenstvo nebolo možné v danej situácii odstrániť inak.

4) § 2 zákona č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

POZNÁMKY

Pojem priestupok je vymedzený všeobecnými znakmi priestupku a ide o konanie:

- *protiprávne* – konanie (alebo opomenutie), ktoré je v rozpore s právnou normou a právnou normou zakázané; prejavuje sa v porušení právnej povinnosti, ktorá má charakter právneho príkazu alebo zákazu stanového právnej normou; pre väčšinu priestupkov je príznačné, že ich protiprávnosť sa odvodzuje od porušenia povinnosti obsiahnutej v inej právnej norme ako je priestupkový zákon;
- *ohrozujúce záujem spoločnosti* – konanie, ktoré má síce znaky priestupku, ale neohrozuje záujem spoločnosti nie je priestupkom;
- *so znakmi výslovne označenými v zákone* – platí, že porušenie právnej povinnosti je priestupkom len vtedy, ak takéto konanie je za priestupok zákonom výslovne označené;
- *zavinené zavinenie* – charakterizuje subjektívnu stránku priestupku; je to vnútorný psychický vzťah páchatel'a priestupku k jeho protiprávnemu konaniu a následku tohto konania a je medzi nimi v príčinnej súvislosti; konanie, ktoré má znaky priestupku a nebolo zavinené ani z nedbanlivosti, nemôže byť priestupkom;
- *zodpovednej osoby* – osobou zodpovednou za priestupok môže byť len fyzická osoba, ktorá vzhľadom na svoju vyspelosť a duševný stav je spôsobilá rozpoznať protiprávnosť svojho konania a svoje konanie ovládať;
- *ktoré nie je iným správnym deliktom alebo trestným činom* – ide o negatívne vymedzenie definície priestupku; konanie nie je priestupkom, i keď vykazuje jeho znaky a to vtedy, ak ide o správny delikt alebo o trestný čin.

Správnym deliktom sa označuje protispoločenské konanie popísané v osobitných zákonoch, ktoré nie je označené ako priestupok.

Zodpovednosť za priestupok sa posudzuje a sankcia sa ukladá zásadne podľa toho zákona, ktorý bol účinný v čase spáchania priestupku. Podľa neskorších zákonov sa zodpovednosť posudzuje a sankcia ukladá iba vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie. Ak sa za spáchaný priestupok ukladá ochranné opatrenie, na rozdiel od sankcie, vždy sa o ňom rozhoduje podľa zákona účinného v čase rozhodovania o ňom. Ak páchatel' spácha viac priestupkov a tieto sú všetky prerokované v jednom konaní, uloží sa mu sankcia za najprísnejšie postihnuteľný priestupok.

2. 2 Priebeh priestupkového konania

Začatiu konania o priestupku príslušným správnym orgánom predchádza osobitné procesné štádium, ktoré sa označuje ako objasňovanie priestupkov. Rozumie sa ním obstaranie podkladov potrebných na rozhodnutie správneho orgánu, či sa

stal skutok, ktorý je priestupkom podľa zákona o priestupkoch alebo iného zákona. Ak skutok spáchala osoba podozrivá zo spáchania priestupku, následne sa uloží sankcia za priestupok, alebo sa od jej uloženia upustí. Ak k náprave páchatel'a priestupku postačí samostatné prejednanie priestupku, uloží správny orgán ochranné opatrenia, prípadne uloží páchatel'ovi priestupku povinnosť uhradiť spôsobenú škodu. Objasňovanie priestupkov vykonávajú správne orgány, ktoré sú príslušné prejednať zistené priestupky.

Objasňovanie priestupkov sa koná na základe:

- vlastného zistenia správneho orgánu,
- zistenia orgánov oprávnených objasňovať priestupky,
- oznámenia fyzickej alebo právnickej osoby.

Objasňovanie sa končí spravidla do jedného mesiaca odo dňa, keď sa správny orgán alebo orgán oprávnený objasňovať priestupky o priestupku dozvedel.

Spôsoby ukončenia objasňovania priestupku sú:

- a) odloženie veci záznamom, ak nie je podozrenie z priestupku alebo ak nemožno priestupok prejednať,
- b) uloženie veci záznamom, ak sa nepodarí v lehote jedného mesiaca zistiť skutočnosti svedčiace o tom, že priestupok spáchala konkrétna osoba,
- c) odovzdanie veci príslušnému orgánu, ak ide o konanie majúce znak priestupku, ktoré sa prejednáva podľa osobitných predpisov alebo ak ide o iný správny delikt než priestupok, alebo ak ide o trestný čin,
- d) predloženie správy o výsledku objasňovania priestupku po zistení páchatel'a príslušnému správne mu orgánu, ak tu nie sú dôvody na odloženie alebo uloženie veci záznamom.

2.3 Začatie priestupkového konania a jeho ďalší priebeh

Priestupkové konanie začína správny orgán zásadne z úradnej povinnosti, ak nejde o návrhové priestupky. To znamená, že správny orgán určuje predmet konania a z úradnej moci vykonáva všetky procesné úkony. Výnimku zo zásady oficiality tvoria návrhové priestupky. V tomto prípade je podmienkou začatia konania návrh osoby postihnutej priestupkom. Späťvzatie návrhu navrhovateľom je dôvodom na zastavenie konania. Zákon o priestupkoch počíta tiež s možnosťou došetriť priestupok orgánmi, ktoré vykonávali objasňovanie priestupku ak tieto úkony nemôžu správne orgány vzhľadom na ich povahu vykonať vlastnými silami a prostriedkami. Do vykonávania úkonov v záujme došetrenia správny orgán konanie o priestupkoch preruší.

POZNÁMKY

Správny orgán postúpi vec:

- a) prokurátorovi alebo orgánu policajného zboru, ak skutočnosti nasvedčujú, že ide o trestný čin,
- b) orgánu príslušnému podľa osobitného právneho predpisu na prejedanie skutku osoby uvedenej v § 10 zákona o priestupkoch,
- c) správne orgánu príslušnému na prejedanie skutku, ktorý je iným správnym deliktom než priestupkom.

Ak sa páchatel' dopustil viacerých priestupkov, ktoré je príslušný prejednať ten istý orgán, prejednávajú sa tieto priestupky v spoločnom konaní. Spoločné konanie sa uskutočňuje tiež proti všetkým páchatel'om, ktorých priestupky spolu súvisia a ktoré prejedáva ten istý orgán obligatórne. Na urýchlenie konania alebo z iného dôležitého dôvodu však možno vec niektorého páchatela vylúčiť zo spoločného konania.

Podkladom na začatie konania o priestupku je správa o výsledku objasňovania priestupku, oznámenie štátneho orgánu, obce, organizácie alebo fyzickej osoby, poznatok z vlastnej činnosti správneho orgánu alebo postúpenie veci orgánom činným v trestnom konaní. Ak správny orgán vec neodloží alebo nezistí dôvod na postúpenie veci inému orgánu začne konanie bezodkladne, najneskôr do 30 dní. Ak o to oznamovateľ požiada, upovedomí ho správny orgán do jedného mesiaca od oznámenia o prijatých opatreniach. Je tu možnosť odloženia veci, ktorým sa sleduje racionalizácia postupu správneho orgánu, vylučuje sa tým zbytočný formálny postup. O odložení veci sa nevydáva rozhodnutie, upovedomí sa o ňom iba poškodený. Súčasťou konania o priestupku v prvom stupni je obligatórne ústne pojednávanie. Na občana sa hľadí ako na nevinného, kým jeho vina nebola vyslovená právoplatným rozhodnutím. Obvinený z priestupku má právo vyjadriť sa ku všetkým skutočnostiam, má právo podávať návrhy a opravné prostriedky. K výpovedi ani k priznaniu ho nemožno donucovať. V neprítomnosti obvineného z priestupku možno vec prejednať vtedy, ak sa obvinený odmietne dostaviť na ústne pojednávanie, hoci bol riadne predvolaný, alebo sa nedostaví bez náležitého ospravedlnenia, alebo bez vážneho dôvodu. Ak je obvineným z priestupku mladistvý, upovedomí správny orgán o nariadenom ústnom pojednávaní aj zákonného zástupcu mladistvého a orgán starostlivosti o dieťa. Ak správny orgán v priebehu konania zistí, že sú splnené podmienky na zastavenie konania, toto konanie zastaví. Dôvody na zastavenie konania sú obligatórne. Pokiaľ správny orgán konanie nezastavil, po potrebnom vykonanom dokazovaní vydá v priestupkovom konaní rozhodnutie.

2. 4 Rozhodnutie o priestupku

Vydaním rozhodnutia o priestupku sa priestupkové konanie v prvom stupni končí. Ide o meritórne rozhodnutie. Rozhodnutie musí byť vydané v súlade so zákonmi a ostatnými právnymi predpismi. Musí ho vydať na to príslušný správny orgán, ktorý

musí vychádzať zo spoľahlivo zisteného skutkového stavu. Rozhodnutie musí obsahovať predpísané náležitosti. Obsahovými náležitosťami sú výrok, odôvodnenie a poučenie. Zákon o priestupkoch však obsahuje iba úpravu výroku rozhodnutia. Ostatné náležitosti upravuje správny poriadok, ktorý sa tu subsidiárne použije.

Rozhodnutie o priestupku sa doručuje vždy do vlastných rúk. V žiadnom prípade ho nemožno doručiť verejnou vyhláškou. Rozhodnutie o uložení pokuty za priestupok, o nároku na náhradu škody a o náhrade trov konania možno vykonať do troch rokov od uplynutia lehoty určenej na ich zaplatenie. Rozhodnutie o uložení pokuty za priestupok, o nároku na náhradu škody a o náhrade trov konania možno vykonať aj predajom hnutelných vecí dlžníka.

Blokové konanie je skrátený druh priestupkového konania, v ktorom za priestupok možno uložiť pokutu do výšky 33 € v prípade, ak je priestupok spoľahlivo zistený. Nestačí len dohováranie a ochota obvineného pokutu zaplatiť. Proti uloženiu pokuty v blokovom konaní sa nemožno odvolať. Blokované pokuty sú oprávnené ukladať a vyberať správne orgány, v ktorých pôsobnosti je prerokúvanie priestupkov, osoby nimi poverené a ďalej orgány ustanovené priestupkovým alebo iným zákonom.

Rozkazné konanie je skrátený druh priestupkového konania a je možné ho uskutočniť vtedy, keď je nepochybne preukázané, že obvinený z priestupku sa priestupku dopustil a vec nebola vybavená v blokovom konaní. Správny orgán môže bez ďalšieho konania vydať rozkaz o uložení sankcie za priestupok (pokutu do výšky 250 €). Rozkaz sa oznamuje vždy písomne. Obvinený môže proti rozkazu podať do 15 dní odo dňa doručenia odpor správne orgánu, ktorý rozkaz vydal. Včasným podaním odporu sa rozkaz zruší a správny orgán pokračuje v priestupkovom konaní.

Podľa § 11 zákona o priestupkoch možno uložiť nasledovné sankcie:

- pokarhanie,
- pokutu,
- zákaz činnosti – len ak to pripúšťa zákon o priestupkoch a len na čas stanovený v zákone o priestupkoch (najdlhšie na päť rokov),
- prepadnutie vecí - ak vec patrí páchatelovi priestupku a bola použitá na spáchanie priestupku, alebo bola na to určená ak bola priestupkom získaná alebo nadobudnutá za vec získanú priestupkom.

Sankciu je možné ukladať aj spolu s inou sankciou s výnimkou pokarhania, ktoré nemožno uložiť spolu s pokutou.

POZNÁMKY

Ochranné opatrenia podľa § 16 zákona o priestupkoch sú:

- a) obmedzujúce opatrenia – možno ich uložiť len spolu so sankciou a najdlhšie na jeden rok, kontrolu nad ich dodržiavaním vykonáva ten, kto takéto opatrenia uložil,
- b) zhabanie veci:
 - ak vec patrí páchatelovi, ale nie je možné ho stíhať (maloletý, nepríčetný),
 - ak vec nepatrí páchatelovi, ale vyžaduje to bezpečnosť osôb alebo majetku, alebo iný verejný záujem, o zhabaní veci sa musí rozhodnúť do dvoch rokov od spáchania priestupku.

3 TRESTNÉ ČINY**3. 1 Charakteristika pojmu trestný čin**

Základom trestnej zodpovednosti podľa platného slovenského práva je spáchanie trestného činu a táto vzniká konaním trestne zodpovedného subjektu, ktorý ohrozil alebo porušil záujmy chránené zákonom č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej len „trestný zákon“). Trestným činom je podľa § 8 trestného zákona protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak.

Definícia zakotvená v § 8 trestného zákona vyjadruje tzv. formálne chápanie trestného činu, ktoré patrí medzi základné pojmy slovenského trestného práva a zároveň obsahuje vo svojom vyjadrení aj niektoré pojmové znaky trestného činu. Pojem „znaky uvedené v zákone“ zahŕňa predovšetkým znaky typové, t. j. znaky, ktoré sú obsiahnuté v skutkovej podstate trestného činu uvedenej v osobitnej časti trestného zákona. Znaky skutkovej podstaty trestného činu však nevyčerpávajú všetky znaky trestného činu – nezahŕňajú otázku veku alebo príčetnosti páchatela, ktoré sú uvedené vo všeobecnej časti trestného zákona v ustanovení § 22 a § 23. Tieto sú síce znakmi trestného činu, nie sú však znakmi jeho skutkovej podstaty. Trestný čin je protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v trestnom zákone ak trestný zákon neustanovuje inak, pričom trestný zákon inak ustanovuje v § 10 ods. 2 a v § 95 ods. 2. Tieto ustanovenia sa dotýkajú prečinu. V nich je upravené výnimka z formálneho chápania kategórie trestného činu, keď v dvoch prípadoch ustanovuje, že pri protiprávnom čine, ktorý formálne napĺňa znaky prečinu, nepôjde o prečin ak je jeho závažnosť nepatrná a u mladistvých malá. Závažnosť činu predstavuje materiálny korektív týkajúci sa výlučne protiprávnych činov, ktoré vykazujú znaky prečinov, ktorý má napomôcť odlíšiť napríklad priestupky od prečinov (napr. ak je u mladistvých závažnosť činu malá nepôjde o prečin, môže však ísť o priestupok).

3. 2 Protispoločenské delikty, vzťah medzi trestnými činmi a priestupkami

POZNÁMKY

Trestné činy ako také nie sú jediným druhom protispoločenských deliktov. Sú v podstate len podmnožinou protispoločenských činov. Od ostatných deliktov sa odlišujú obzvlášť závažným protispoločenským charakterom. Z tohto dôvodu medzi základné otázky trestného práva patrí nielen definícia trestných činov, ale aj ich začlenenie do určitých skupín vyjadrujúcich ich protispoločenskú závažnosť. Uvedené otázky sú dôležité aj pre efektívne pôsobenie trestnoprávnej ochrany. Sú predmetom pozornosti trestného práva.

Na základe uvedeného je možné teoretické a praktické rozdelenie protispoločenských deliktov podľa stupňa ich závažnosti do štyroch skupín:

- trestné činy podľa trestného zákona (prečiny a zločiny),
- priestupky, resp. iné správne delikty fyzických osôb,
- disciplinárne priestupky vojakov a príslušníkov ozbrojených síl a zborov,
- občianskoprávne priestupky a porušenie pracovnej disciplíny podľa zákonníka práce, resp. podľa špeciálnych predpisov upravujúcich výkon niektorých povolání alebo zamestnaní a ostatné spoločensky nežiaduce javy so škodlivými dôsledkami, ktoré však nie je možné kvalifikovať ako protiprávne konania.

Právnu úpravu priestupkov v Slovenskej republike obsahuje zákon o priestupkoch. Spoločným znakom trestných činov a priestupkov je, že ide o protispoločenské činy. Zároveň je pre obe uvedené kategórie zhodné, že pre vyvodenie zodpovednosti za trestný čin i za priestupok sa vyžaduje príčetnosť a dosiahnutie predpísaného veku (podľa § 3 a § 5 zákona o priestupkoch je to vek 15 rokov, podľa § 22 trestného zákona je to 14 rokov, resp. 15 rokov).

Prečinom je podľa § 10 ods. 2 trestného zákona taký čin, ktorého závažnosť je vyššia než nepatrná, pričom všeobecné hľadiská na určenie závažnosti činu sú zakotvené v § 10 ods. 2 trestného zákona – spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, miera zavinenia a pohnútky páchatela. Hľadiská uvedené v § 10 ods. 2 trestného zákona sú ďalej konkretizované v jednotlivých ustanoveniach osobitnej časti trestného zákona. V zákone o priestupkoch sú zároveň uvedené znaky, ktorými sa priestupok od trestného činu líši. Z definície priestupku obsiahnutej v § 2 zákona o priestupkoch vyplýva, že priestupkom je konanie, ktoré napĺňa ostatné znaky obsiahnuté v zákone o priestupkoch, ak nie je toto konanie iným správnym deliktom podľa osobitných predpisov alebo trestným činom. Zákon o priestupkoch je teda v pomere subsidiarity k trestnému zákonu, ktorý je preň špeciálnym predpisom. Z takto vymedzenej negatívnej zákonnej definície priestupku zároveň vyplýva, že konanie ktoré je trestným činom, nemôže byť zároveň priestupkom.

POZNÁMKY

Z uvedeného vyplýva, že za priestupok, rovnako ako za trestný čin, nemôže byť označené konanie v podzákonnom predpise. Avšak priestupkom proti verejnému poriadku podľa § 48 zákona o priestupkoch je aj porušenie iných povinností, ako je uvedené v § 47 zákona o priestupkoch ak sú tieto povinnosti ustanovené všeobecne záväznými právnymi predpismi, vrátane všeobecne záväzných nariadení obcí a všeobecne záväzných vyhlášok miestnych orgánov štátnej správy ak sa takýmto konaním ohrozí alebo naruší verejný poriadok.

Na rozdiel od trestných činov tvoria vývojové štádiá priestupku (príprava, pokus, dokonaný priestupok) jeden celok a nie samostatné priestupky a z tohto dôvodu zákon o priestupkoch nezakotvuje ani sankciovatelnosť prípravy na priestupok, pokus priestupku, ako ani organizátorstva, návodu a pomoci pri spáchaní priestupku. Pokus priestupku je možný len k priestupku proti majetku podľa § 50 zákona o priestupkoch. Vzhľadom na to, že zákon o priestupkoch osobitné ustanovenie o pokuse neobsahuje, bude zrejme potrebné pri aplikácii § 50 ods. 1 zákona o priestupkoch na konanie páchatela použiť analogicky ustanovenie § 14 trestného zákona.

Ďalším rozdielom medzi trestným činom a priestupkom je kvalitatívne rozdielny právny následok spojený so spáchaním niektorého z uvedených deliktov. Spáchanie trestného činu má za následok uloženie trestu alebo ochranného opatrenia (prípadne i kumuláciu oboch týchto sankcií), kým za spáchanie priestupku je možné uložiť len niektorú zo sankcií podľa § 11 zákona o priestupkoch. Je to pokarhanie, pokuta, zákaz činnosti, prepadnutie veci, alebo niektoré z ochranných opatrení uvedené v § 16 zákona o priestupkoch – obmedzujúce opatrenie alebo zhabanie veci pričom sankcie je možné i kombinovať, nie je však možné uložiť pokarhanie spolu s pokutou (§ 11 ods. 2 zákona o priestupkoch, ako sankciu nie je nikdy možné uložiť odňatie slobody).

Podstatný rozdiel medzi trestným činom a priestupkom je i v jeho následkoch (po odsúdení, resp. po uložení správnej sankcie). Právoplatné odsúdenie vyslovené súdom za trestný čin, ako aj právoplatne podmienene zastavené trestné stíhanie páchatela, sa zapisujú do registra trestov. Podľa § 1 ods. 5 zákona č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov vedie register trestov Generálna prokuratúra Slovenskej republiky. Osobitné predpisy môžu ustanoviť, že o niektorých priestupkoch môže byť vedená osobitná evidencia.

3. 3 Znaký skutkovej podstaty trestného činu (priestupku)

Skutková podstata obsahuje súhrn znakov, ktoré určujú o aký trestný čin, (priestupok) ide. Pojem skutková podstata zhruba splýva s pojmom dispozícia pri trichotomickej koncepcii štruktúry právnej normy v teórii štátu a práva, nie je s ním však totožný. Skutková podstata zahŕňa aj nebezpečnosť činu pre spoločnosť ako objekt.

Skutkovú podstatu trestného činu (priestupku) charakterizujú štyri skupiny znakov:

- objekt,
- objektívna stránka,
- subjekt,
- subjektívna stránka.

Ak chýba niektorý z uvedených znakov, nedôjde k naplneniu znakov skutkovej podstaty trestného činu alebo priestupku, a teda nie je možné hovoriť o trestnom čine, resp. priestupku (ďalej len „trestný čin“).

Skutkové podstaty môžu obsahovať aj fakultatívne znaky:

- miesto spáchania trestného činu,
- čas spáchania trestného činu,
- motív.

Ak sú tieto fakultatívne znaky obsiahnuté v definícii konkrétneho trestného činu, stávajú sa jej obligatórnou súčasťou a náležitosťou.

Osobitným znakom trestného činu je protiprávnosť. Odvodzuje sa z právneho poriadku ako celku a zväčša vyplýva z porušenia mimo trestných noriem. Pri niektorých skutkových podstatách je výslovne uvedené „v rozpore s predpismi“.

Každú skutkovú podstatu trestného činu charakterizujú chránené spoločenské hodnoty, proti ktorým príslušný trestný čin, ktorý má znaky skutkovej podstaty trestného činu, smeruje. Tieto záujmy sú objektom trestného činu. Znaky objektu trestného činu nie sú spravidla v skutkovej podstate trestného činu výslovne uvedené a je k nim potrebné dospieť výkladom. Predmet útoku býva však uvedený priamo. V trestnom zákone sú to spravidla názvy jednotlivých hláv osobitnej časti zákona a v zákone o priestupkoch sú to názvy jednotlivých paragrafov.

Znaky objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu zahŕňajú najmä konanie páchatela, jeho následok a príčinný vzťah medzi nimi (nexus causalis). Fakultatívnymi znakmi objektívnej stránky skutkovej podstaty trestného činu sú zväčša miesto a čas spáchania trestného činu, prípadne aj iné skutočnosti.

Subjekt trestného činu môže byť, pokiaľ trestný zákon neobsahuje osobitné ustanovenia (vojak, matka novorodeného dieťaťa, verejný činiteľ, fyzická osoba), ktokoľvek trestne zodpovedný.

Obligatórnym znakom subjektívnej stránky je vnútorná stránka trestného činu,

POZNÁMKY

ktorého najvýznamnejším znakom je zavinenie. Zavinením sa rozumie vnútorný psychický vzťah páchatela zameraný na porušovanie alebo ohrozenie spoločenských záujmov vyvolaných protiprávnym konaním uvedených v zákone. Zavinenie je založené na dvoch zložkách – intelektuálnej a vôľovej.

Druhy zavinenia:

a) Úmysel

- *priamy (dolus directus)* – páchatel vedel a chcel spôsobom uvedeným v zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom,
- *nepriamy (dolus eventualis)* – páchatel vedel, že svojím konaním môže porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým uzrozmenný.

b) Nedbanlivosť

- *vedomá (culpa lata)* – páchatel vedel, že môže spôsobom uvedeným v zákone porušiť alebo ohroziť záujem chránený zákonom a bez primeraných dôvodov sa spoliehal, že také porušenie alebo ohrozenie nespôsobí,
- *nevedomá (culpa levis)* – páchatel nevedel, že svojím konaním môže také porušenie alebo ohrozenie spôsobiť, hoci o tom, vzhľadom na okolnosti a svoje osobné pomery, vedieť mal a mohol.

Skutková podstata trestného činu je naplnená len v prípade, že existujú všetky znaky, ktoré trestný zákon vyžaduje. Všetky uvedené znaky skutkovej podstaty trestného činu sú rovnako nevyhnutné a rovnocenné. Fakultatívne znaky musia existovať za súčasného naplnenia obligatórných znakov skutkovej podstaty trestného činu. Týmto sú zväčša miesto alebo čas spáchania trestného činu. Ak však skutková podstata vyžaduje, aby bol trestný čin spáchaný na určitom mieste alebo v určitom čase, musí byť splnený aj takýto znak skutkovej podstaty.

3. 4 Trestné činy vojenské

Pri vymedzení pojmu trestné činy vojenské je potrebné vychádzať predovšetkým z objektu skutkovej podstaty, teda spoločenských vzťahov, ktoré sú chránené zákonom, ako aj subjektu skutkovej podstaty. Právna úprava vojenských trestných činov je upravená ustanoveniami v XI. hlave osobitnej časti trestného zákona.

Spoločným chráneným záujmom vojenských trestných činov sú spoločenské vzťahy a záujmy vznikajúce vo vnútri ozbrojených síl a v súvislosti s ich úlohami. Patrí sem najmä: ochrana bojaschopnosti, dodržiavanie služobnej disciplíny, dodržiavanie zákonov, základných poriadkov a predpisov, dodržiavanie vojenskej prísahy, zachovávanie dôstojnosti a cti a vojenskej zdvorilosti.

Trestného činu obsiahnutého v IX. hlave osobitnej časti trestného zákona sa môže dopustiť iba vojak. Vojakom podľa § 128 ods. 3 písmena a) trestného zákona sa rozumie osoba, ktorá vykonáva vojenskú službu. Podľa ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu vykonávajú vojenskú službu profesionálni vojaci v štátnej službe alebo vojaci v zálohe povolaní na výkon mimoriadnej služby za krízovej situácie.

OS SR sú vytvorené podľa zákona č. 321/2002 Z. z. o Ozbrojených silách Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov. Ozbrojené sily sú vytvorené na zabezpečenie mieru a bezpečnosti Slovenskej republiky a na plnenie záväzkov Slovenskej republiky vyplývajúcich z medzinárodných dohôd.

3. 4. 1 Trestné činy proti vojenskej podriadenosti a vojenskej cti

3. 4. 1. 1 Neuposlušnosť rozkazu

Tento trestný čin upravuje § 393 a § 394 trestného zákona. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, iné osoby môžu byť účastníkmi na trestnom čine.

Ustanovenie ochraňuje vzťah vojenskej nadriadenosti a podriadenosti, ktorého prejavom je právo nariadeného vydávať rozkazy a povinnosť podriadených ich plniť.

Konanie páchatela podľa § 393 trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva buď v odoprení alebo v nevykonaní rozkazu. Odoprenie vykonať rozkaz je vedome prejavovaný úmysel rozkaz nevykonať. Nezáleží na tom, či páchatel nakoniec rozkaz vykoná a rovnako nie je rozhodujúce ani to, že páchatel rozkaz v skutočnosti nechcel vykonať. Čin sa považuje za dokonaný uskutočnením takéhoto prejavu. Za nevykonanie rozkazu sa považuje aj čiastočné, neúplné, predčasné alebo oneskorené splnenie rozkazu, čím sa nesplní úloha daná v rozkaze a tým sa zmarí samotný účel rozkazu, čo vo svojom dôsledku spôsobí celkové nesplnenie rozkazu. Pre naplnenie znakov § 393 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

Naplniť znaky trestného činu podľa § 394 trestného zákona môže páchatel iba nedbanlivým konaním a musí dôjsť skutočne k zmareniu alebo nesplneniu dôležitej úlohy.

Skutkovou podstatou týchto trestných činov a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje skutočnosť, ak páchatel spácha tieto činy so skupinou vojakov, so zbraňou, za okolností, že by tým mohol zmariť alebo podstatne sťažiť splnenie dôležitej služobnej úlohy, alebo ak dané činy spácha ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo nimi spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo nimi spôsobí ohrozenie bojovej pohotovosti útvaru, alebo iný obzvlášť závažný následok.

POZNÁMKY

Pre naplnenie znakov § 394 trestného zákona sa nevyžaduje zavinenie, postačí aj nedbanlivostné konanie.

3. 4. 1. 2 Sprotivenie alebo donútenie porušiť vojenskú povinnosť

Tento trestný čin upravuje § 395 trestného zákona. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, iné osoby môžu byť účastníkmi na trestnom čine.

Ustanovenie ochraňuje nerušené plnenie konkrétnych vojenských povinností. Podstata trestného činu spočíva v kladení odporu (sprotivení) pri plnení vojenských povinností, ktorý narušuje samotný výkon vojenských povinností.

Kladdenie odporu vojakovi je konkrétne konanie smerujúce k tomu, aby vojak plniaci vojenské povinnosti ich nemohol úspešne splniť. Základným motívom je odpor ako prejav páchatela odmietnuť podrobiť sa zásahom vojaka, ktorý si plní vojenské povinnosti. Klásť odpor možno aktívnym alebo pasívnym konaním. Aktívnym odporom je spravidla použitie fyzickej sily. Za pasívny odpor sa považuje neochota poslúchnuť rozkaz, zdráhanie sa, alebo urážlivé správanie.

Donútenie porušiť vojenskú povinnosť je také konanie, ktoré je spôsobilé pohnúť vojaka plniaceho vojenské povinnosti, aby sa proti svojej vôli podrobil vôli páchatela. Nejde o donútenie ak páchatel použil napr. úskok, vyhováranie sa alebo úplatok. Donútenie je dokonané až vtedy, keď skutočne dôjde k porušeniu povinnosti, pretože vojaka páchatel k tomu donútil.

Kvalifikovaná skutková podstata tohto trestného činu a za okolnosti podmienajúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje, ak páchatel spácha tento čin so skupinou vojakov, so zbraňou, ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo iný obzvlášť závažný následok, alebo smrť, alebo ho spácha za krízovej situácie.

Pre naplnenie znakov § 395 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 4. 1. 3 Urážka medzi vojakmi

Tento trestný čin upravuje § 396 až § 398 trestného zákona. Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak.

Uvedený trestný čin ustanovuje chrániť česť, vážnosť a ľudskú dôstojnosť vojaka pred útokom iného vojaka. Podľa § 396 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto iného vojaka hrubo urazí, ak nejde o prísnejší trestný čin. Hrubou urážkou je útok, ktorý objektívne ohrozuje vážnosť, dobré meno a česť urazeného vojaka, najmä v súvislosti s jeho funkciou alebo hodnosťou.

Páchatelom tohto trestného činu môže byť len vojak, pričom nie je rozhodujúci vzťah medzi páchatelom a urazeným (vzťah nadriadenosti a podriadenosti) a tiež ani to, či je páchatel alebo urazený v služobnej rovnošate. Postačí ak páchatel vie,

že urazený je vojak. Páchatelom tohto trestného činu môže byť aj vojak po skončení služobného pomeru, ak je v služobnej rovnošate. Taktiež sa nevyžaduje, aby bol urazený bezprostredne pri urážaní prítomný, stačí ak sa o urážke dozvie.

Podľa § 397 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia urazí nadriadeného vojaka alebo hodnosťou vyššieho, alebo podriadeného vojaka alebo hodnosťou nižšieho. Násilím sa rozumie každý fyzický útok narušujúci telesnú nedotknuteľnosť osoby. Ide o použitie fyzickej sily proti vojakovi. Za násilie v pravom slova zmysle sa však nepovažuje napríklad drobné strčenie bez pádu poškodeného, krátkodobé uchopenie za odev, či úder otvorenou dlaňou menšej intenzity. V tomto prípade ide o fyzické útoky, ktoré nezanechávajú stopy na tele poškodeného, ani vážne neohrozujú jeho telesnú bezpečnosť.

Podľa § 398 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia urazí vojaka rovnakej hodnosti. Urážka musí byť uskutočnená násilím alebo hrozbou bezprostredného násilia.

Kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 396 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin v krízovej situácii. Taktiež za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 397 a § 398 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin v čase, keď on sám alebo urazený vojak vykonáva službu so zbraňou alebo s dvoma osobami, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 396 až 398 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 4. 1. 4 Násilie voči nadriadenému

Tento trestný čin upravuje § 399 trestného zákona. Páchatelom môže byť len vojak, ktorý je voči poškodenému podriadeným.

Uvedený § 399 trestného zákona poskytuje trestnoprávnu ochranu nerušenému výkonu vojenských povinností nadriadeným vojakom pred násilným útokom zo strany podriadeného.

Úmysel pôsobiť na výkon vojenských povinností spočíva v tom, že páchatel' sa snaží ovplyvniť veliteľské rozhodnutie nadriadeného a tým mu vnútiť svoju vôľu, aby nadriadený rozhodol v rozpore so svojím pôvodným rozhodnutím. Toto konanie smeruje k tomu, aby nadriadený úlohu splnil nedostatočne alebo ju nesplnil vôbec, prípadne, aby nadriadený konal v rozpore s vojenskými predpismi. Násilie má charakter pomsty alebo odvety. Násilím môže byť útok proti osobe nadriadené-

POZNÁMKY

ho alebo jeho veci, alebo aj proti jeho rodinným príslušníkom, ak je to v súvislosti s výkonom jeho funkcie.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 399 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin so zbraňou, najmenej s dvoma osobami, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územie Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 399 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 4. 1. 5 Porušovanie práv a chránených záujmov vojakov

Tento trestný čin upravuje § 400 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť aj nevojak.

Uvedený § 400 trestného zákona poskytuje ochranu osobnej slobody vojaka, jeho dôstojnosti, telesnej integrity a slobody rozhodovania a výkonu ďalších práv. Nútiť vojaka k neoprávneným osobným službám je určitá forma vydierania. Ide o prípady tzv. šikanovania. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 400 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin násilím alebo hrozbou násilia, alebo hrozbou inej ťažkej ujmy, najmenej s dvoma osobami, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ním spôsobí ťažkú ujmu na zdraví, alebo smrť, alebo ho spácha v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 400 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 5 Trestné činy proti povinnosti konať vojenskú službu**3. 5. 1 Vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby**

Trestný čin vyhýbanie sa služobnému úkonu alebo výkonu vojenskej služby upravuje § 401 až § 404 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak.

Podľa § 401 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto v úmysle vyhnúť sa plneniu služobného úkonu alebo vojenskej povinnosti sa poškodí na zdraví, predstiera chorobu, falšuje listinu, zneužije návykovú látku, alebo použije iný úskok. Služobným úkonom sa rozumie konkrétna úloha, ktorú má vojak splniť na základe rozkazu veliteľa alebo vojenských predpisov. Poškodenie na zdraví spočíva v úmyselnom konaní páchatel'a s cieľom spôsobiť si poškodenie zdravia prípadne zhoršiť si zdravotný stav, aby sa tak vyhol plneniu služobného úkonu. Predstieranie choroby je konanie páchatel'a, ktorý predstiera určitú chorobu zne-možňujúcu výkon služobných povinností. Falšovanie listiny je vyhotovenie novej listiny, alebo pozmenenie obsahu už existujúcej listiny, ktorá má napomôcť pácha-tel'ovi vyhnúť sa plneniu služobného úkonu. Návykovou látkou sa rozumie alkohol,

omamné látky a ostatné látky spôsobilé nepriaznivo ovplyvniť psychiku človeka alebo jeho rozpoznávacie a ovládacie schopnosti. Podmienkou je, aby sa páchatel' v dôsledku požitia takejto návykovej látky vyhol plneniu služobného úkonu. Iným úskokom sa rozumie najmä podvodné konanie páchatel'a. Obligatónnym znakom je páchatel'ov úmysel vyhnúť sa plneniu služobného úkonu.

Podľa § 402 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí vojak s úmyslom vyhnúť sa výkonu vojenskej služby alebo plneniu vojenských povinností. Vojenská služba je súhrn povinností, ktoré je vojak povinný vykonávať v zákonom stanovenej dobe. Povinným znakom je páchatel'ov úmysel vyhnúť sa výkonu vojenskej služby ako celku. Vojenské povinnosti sú pravidlá na výkon vojenskej služby vyplývajúce z funkčného zaradenia vojaka a z určitého druhu služby, v ktorej je vojak zaradený. Odopieranie konať vojenskú službu alebo plniť vojenské povinnosti je forma konania, ktorou páchatel' dá jasne a zreteľne najavo, že nechce vykonávať vojenskú službu alebo vyhlási, že nechce vykonávať niektoré povinnosti. Nie je podstatné z akého dôvodu páchatel' odopiera vykonať vojenskú službu.

Podľa § 403 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto si v služobnej dobe požitím alkoholu alebo požitím iných návykových látok spôsobí stav, ktorý ho robí na plnenie služobných povinností úplne alebo čiastočne nespôsobilým. Služobnou dobou sa podľa § 88 zákona č. 346/2005 Z. z. rozumie služobný čas. Služobné povinnosti sú v tomto prípade chápané vo všeobecnosti, nejde o konkrétnu službu. Úplne nespôsobilý na plnenie služobných povinností je stav, kedy páchatel' nemôže vykonávať žiadne služobné povinnosti. Čiastočne nespôsobilý na plnenie služobných povinností je stav, kedy páchatel' nemôže vykonávať určité služobné povinnosti.

Podľa § 404 trestného zákona sa tohto trestného činu dopustí ten, kto sa za krízovej situácie stane, čo aj z nedbanlivosti, nespôsobilým vykonávať službu tým, že požije alkohol alebo inú návykovú látku. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 401 a § 402 trestného zákona ak páchatel' spácha tento čin ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky alebo ho spácha v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 401 až § 403 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie, pre § 404 trestného zákona postačí konanie z nedbanlivosti.

3. 5. 2 Dezercia

Trestný čin dezercie upravuje § 405 a § 406 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak.

„Dezerciou sa rozumie svojvoľné opustenie útvaru, jednotky alebo iného prikázaného miesta s cieľom dlhodobo sa vyhnúť plneniu vojenskej služby. Úmysel vyhnúť sa

POZNÁMKY

vojenskej službe ešte neznamená, že páchatel' sa chce vyhýbať vojenskej službe natrvalo⁵⁾.

Konanie páchatela podľa § 405 trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva buď v svojvoľnom vzdávaní sa dlhodobo alebo vo svojvoľnom vzdávaní sa na dobu dlhšiu ako 30 dní. Svojvoľného vzdávania sa možno dopustiť konaním alebo nekonaním. Pod pojmom dlhodobo sa rozumie natrvalo alebo po dobu vopred nevymedzenú. Čin je dokonatý okamihom svojvoľného vzdialenia sa. Pri svojvoľnom vzdialení sa na dobu dlhšiu ako 30 dní sa predpokladá, že páchatel' nemá úmysel vzdávať sa dlhodobo.

Konanie páchatela podľa § 406 trestného zákona musí byť úmyselné a spočíva v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 48 hodín alebo vzdávaní sa sústavne, v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 6 dní, v svojvoľnom vzdávaní sa na čas dlhší ako 24 hodín za krízovej situácie, alebo v svojvoľnom vzdávaní sa k nepriateľovi.

Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 405 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo ho spácha v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 405 a § 406 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 6 Trestné činy proti povinnostiam strážnej a dozornej služby

Trestný čin porušovania povinností strážnej služby upravuje § 407 trestného zákona, porušovanie povinností dozornej služby upravuje § 408 trestného zákona a porušovanie povinností pri obrane vzdušného priestoru upravuje § 409 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak.

Paragraf 407 trestného zákona chráni záujem riadneho výkonu strážnej služby. Strážna služba je službou, ktorá je definovaná predpismi platnými v ozbrojených silách a v ozbrojených zboroch. Je výslovne označená za strážnu službu alebo za službu, ktorá vykazuje všetky znaky typické pre strážnu službu. Strážna služba je služba so zbraňou, ktorá je spravidla určená na stráženie a obranu dôležitých objektov. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 407 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin počas výkonu strážnej služby alebo inej obdobnej služby, ktorá má obzvlášť dôležitý štátny alebo vojenský význam, obzvlášť hrubým porušením svojej povinnosti, za krízovej situácie, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky.

5) IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : Osobitná časť 2*. Bratislava : Iura Edicion, 2006, 608 s.

Pre naplnenie znakov trestného činu podľa § 408 trestného zákona je možné aj nedbanlivé konanie. Toto konanie páchatela spočíva v tom, že v dozornej alebo inej obdobnej službe závažným spôsobom poruší predpisy alebo pravidlá tejto služby. Taktiež spočíva v tom, že v dozornej alebo inej obdobnej službe nedostatočným plnením svojich povinností sa umožní vyžadovanie osobných úsluh, obmedzovanie práv alebo svojvoľné sťažovanie výkonu služby jedného vojaka voči druhému v obode pôsobnosti takejto služby. Dozorná služba je služba, ktorú ako dozornú službu výslovne označuje predpis ozbrojených síl alebo ozbrojených zborov. V ozbrojených silách je veliteľ oprávnený zriadiť aj ďalšie druhy služieb. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 408 trestného zákona, ak páchatel spácha tento čin a spôsobí týmto činom obzvlášť závažný následok, ktorému bol povinný zabrániť, alebo ako príslušník ozbrojených síl vyslaných mimo územia Slovenskej republiky, alebo v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov trestného činu podľa § 409 trestného zákona je možné aj nedbanlivé konanie. Toto konanie páchatela spočíva v tom, že páchatel poruší predpisy alebo pravidlá služby na rádiotechnických hláskach, v pohotovostných jednotkách alebo iných zariadeniach určených na zaistenie bezpečnosti vzdušného priestoru. Služba pri obrane vzdušného priestoru je službou obdobnou dozornej službe, ale svojou povahou a významom je plnením bojovej úlohy. Jej účelom je zaistovanie kontroly a obrany vzdušného priestoru. Je to služba vykonávaná na zvláštnych zariadeniach určených na zaistenie obrany vzdušného priestoru. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 409 trestného zákona, ak páchatel spácha tento čin a spôsobí týmto činom obzvlášť závažný následok, alebo v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 407 až § 409 trestného zákona sa nevyžaduje zavinenie, postačí aj nedbanlivostné konanie.

3. 7 Trestné činy ohrozujúce bojaschopnosť

3. 7. 1 Ohrozovanie morálneho stavu jednotky

Tento trestný čin upravuje § 410 trestného zákona. Páchatelom tohto trestného činu môže byť ktorýkoľvek vojak.

V tomto paragrafe sa chráni morálny stav a disciplína vojenskej jednotky pred útokmi smerujúcimi k jej rozvracaniu. Popudzovanie je aktívne, úmyselné pôsobenie na psychiku vojakov. Jeho cieľom je vyvolať negatívne názory proti vojenskej službe, disciplíne alebo nadriadenému takým spôsobom, ktorý môže vyvolať pokles alebo rozpad morálneho stavu jednotky. Sústavné rozvracanie disciplíny je také konanie, ktorým páchatel svojím úmyselným a stálym hrubo nedisciplinovaným správaním negatívne pôsobí na iných vojakov, čím ohrozuje morálny stav celej

POZNÁMKY

jednotky. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 410 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin v krízovej situácii.

Pre naplnenie znakov § 410 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 7. 2 Porušovanie služobných povinností

Trestný čin porušovania služobných povinností upravuje § 411 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť len vojak.

Paragrafovým znením tohto ustanovenia je chránená „materiálna“ stránka (logistické zabezpečenie) zabezpečenia plnenia úloh ozbrojených síl a ozbrojených zborov. Pri ustanoveniach tohto trestného činu sa zo strany páchatel'a vyžaduje spôsobenie následku v podobe podstatného zníženia výzbroje, výstroja alebo iných vecí alebo finančných prostriedkov. Vzhľadom na to, že sa vyžaduje spôsobenie škody, uplatní sa zásada spôsobenia aspoň malej škody. Za konanie páchatel'a podľa § 411 trestného zákona je možné chápať aj nedbanlivé konanie. Toto konanie páchatel'a spočíva v tom, že sa na škodu súčasti ozbrojených síl alebo ozbrojeného zboru neplnením uložených služobných povinností alebo ich porušením podstatne zníži použiteľnosť výzbroje, výstroja, iných vecí alebo finančných prostriedkov. Konanie páchatel'a podľa ods. 2 musí byť úmyselné a spočíva v tom, že páchatel' bez oprávnenia použije vecný prostriedok malej hodnoty alebo finančné prostriedky malej hodnoty na účel, na ktorý nie je určený alebo na také použitie dá súhlas, alebo zneužije alebo umožní zneužitie podriadených na mimoslužobné úkony. Prostriedok malej hodnoty je prostriedok prevyšujúci sumu 266 € a neprevyšujúci sumu 2660 €. Zneužitím prostriedkov treba rozumieť ich použitie na iné účely než vojenské bez oprávnenia alebo bez súhlasu nadriadeného, ktorý je oprávnený o tom rozhodovať. Mimoslužobný úkon je úkon, ktorý nesúvisí s výkonom vojenskej služby. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje podľa § 411 trestného zákona, ak páchatel' spácha tento čin a zadováži si tým sebe alebo inému značný prospech, alebo týmto činom spôsobí zníženie bojaschopnosti, značnú škodu, alebo iný obzvlášť závažný následok v krízovej situácii.

3. 7. 3 Zbabelosť pred nepriateľom

Trestný čin zbabelosti pred nepriateľom upravuje § 412 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktorýkoľvek vojak.

Konanie páchatel'a musí byť úmyselné. Spočíva v tom, že páchatel' sa za bojovej situácie zo zbabelosti alebo rezignácie vzdá do zajatia. Bojová situácia nastáva v čase, keď sa vojenská jednotka nachádza bezprostredne pred stretnutím s nepriateľom. Bojová situácia trvá až do konca stretu s nepriateľom alebo dovtedy, keď už bezprostredné nebezpečenstvo opätovného stretu nehrozí. Môže vzniknúť aj v čase mieru, keď sa napríklad zasahuje voči teroristom. Zbabelosť znamená strach

z nepriateľa alebo nedostatok odvahy klásť odpor. Rezignácia je stav určitej beznádejnosti, bezvýchodiskovosti v určitej bojovej situácii, odovzdanosti, či zmierenia sa s okolnosťami. Vzdanie sa do zajatia je situácia, keď páchatel' prestane klásť odpor a zloží zbrane, aj keď je ešte iná možnosť odvrátiť nebezpečnú situáciu. Vzdanie sa na základe donútenia nepriateľom silou nie je trestné.

Pre naplnenie znakov § 412 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 7. 4 Nesplnenie bojovej úlohy

Trestný čin nesplnenia bojovej úlohy upravuje § 413 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktorýkoľvek vojak, ktorý bol nasadený do bojovej akcie.

Konanie páchatel'a podľa § 413 trestného zákona musí byť úmyselné. Spočíva v tom, že páchatel' sa za bojovej situácie bez dovolenia vzdiali, vyhýba sa povinnosti splniť bojovú úlohu, alebo odoprie použiť zbraň. Vzdialenie sa bez dovolenia znamená svojvoľné vzdialenie sa vojaka za bojovej situácie na iné miesto, než bolo veliteľom určené na plnenie bojovej úlohy. Doba vzdialenia sa a ani motív páchatel'a nie sú rozhodujúce. Vyhýbanie sa povinnosti spočíva v priamom odmietnutí splniť úlohu a nezáleží na tom, či páchatel' koná otvorene alebo použije lešť alebo iný úskok. Bojová úloha vojaka je konkrétne určená povinnosť súvisiaca s bojom, ktorú je vojak povinný splniť. Odoprenie použiť zbraň je možné konkludentne alebo výslovne a znamená porušenie základnej povinnosti vojaka bojovať všetkými prostriedkami proti nepriateľovi.

Pre naplnenie znakov § 412 trestného zákona sa vyžaduje úmyselné konanie.

3. 7. 5 Opustenie bojových prostriedkov a vydanie bojových prostriedkov nepriateľovi

Trestný čin opustenia bojových prostriedkov upravuje § 414 trestného zákona a vydanie bojových prostriedkov nepriateľovi upravuje § 415 trestného zákona. Páchatel'om tohto trestného činu môže byť ktorýkoľvek vojak, ktorý bol nasadený do bojovej akcie.

Týmto ustanovením sú chránené zbrane a vojenský materiál ako najdôležitejší prostriedok na boj. Vyžaduje sa, aby k takémuto konaniu došlo za bojovej situácie a to tým, že páchatel' odhodí, opustí alebo urobí nepoužiteľnou zbraň alebo iný vojnový materiál. Odhodením zbrane sa vojak stáva čiastočne alebo celkovo nespôsobilým na plnenie bojovej povinnosti. Za kvalifikovanú skutkovú podstatu tohto trestného činu a za okolnosti podmieňujúce použitie vyššej trestnej sadzby sa považuje, ak páchatel' spácha tento čin a spôsobí tým obzvlášť závažný následok.

Ustanovenie § 415 trestného zákona spočíva vo vydaní vojenských síl nepriateľovi, alebo v ponechaní opevnenia, bojovej techniky alebo iných bojových pro-

POZNÁMKY

striedkov nepriateľovi. Zavinenie spočíva v tom, že páchatel' - veliteľ, ktorý bez toho, že by to bolo vyvolané bojovou situáciou, nepriateľovi vydá, čo aj z nedbanlivosti, vojenské sily alebo mu ponechá opevnenia, bojovú techniku, alebo iné bojové prostriedky.

Subjektívna stránka zahŕňa zavinenie vo forme úmyslu alebo nedbanlivosti.

4 ZÁVER

Človek od nepamäti žil a stále má potrebu žiť v spoločnosti. Aby tomu tak bolo, musel prejsť dlhým obdobím života v spoločnosti a spoločnosť sa zároveň s jeho životom v nej vyvíjala a to až do dnešnej podoby.

V týchto jednotlivých etapách vývoja si človek vytváral určité pravidlá správania sa, ktorým sa musel prispôbiť a žiť takým spôsobom, aby jeho život v danej spoločnosti a pre spoločnosť prinášal pozitíva, a aby čo najmenej vybočoval z rámca prijatých noriem. Človek sa vzdal časti svojich slobôd v prospech štátu a štát prebral na seba zodpovednosť za život a poriadok ľudí v ňom žijúcich.

Ľudská spoločnosť sa nevyhla tomu, že niektorí jednotlivci alebo skupiny jednotlivcov neboli schopní prispôbiť sa životu v spoločnosti s danými normami. Vznikla preto potreba vytvorenia trestov, ktoré mali chrániť ostatných, no nielen ich. Mali chrániť aj celú spoločnosť pred tými „nepriateľskými“.

Už v najstarších civilizáciách poznali a ukladali tresty za spáchané protiprávne konania, za delikty akéhokoľvek druhu – od najmenej zasahujúcich do práv iných, v súčasnosti skôr približujúce sa, za delikty kvalifikované ako priestupky a trestné činy až po tie najnebezpečnejšie, ktorých následkom bola smrť iného. Vznikli rôzne najukrutnejšie spôsoby trestania, ktoré mali nielen potrestať páchatela, ale zároveň preventívne pôsobiť na ostatných ako výstraha pred spáchaním podobného alebo akéhokoľvek iného deliktu. Znamenali tvrdší zásah do života páchatela, čo sa prejavilo na živote celej jeho rodiny. Vývojom civilizácie pokračoval vývoj trestov, ktoré sa stávali čoraz humánnejšie a humánnejšie. Ukladanie trestov za spáchané delikty neodradilo ľudí od páchania trestných činov. To je základný problém spoločnosti ako takej. Na jednej strane chce človek nejakým spôsobom regulovať svoj život medzi druhými, no na strane druhej sa búri proti tomu, s čím nie je spokojný. Búri sa akýmkoľvek spôsobom, aj takým ktorý sa prieči normám spoločnosti. Tým vlastne vybočuje z rámca prijatého pravidla správania sa, ktoré je presne určené hranicami, v ktorých by sa mal človek pohybovať. Daný problém sa nedá odstrániť, ani minimalizovať na úroveň prijateľnú pre ostatných. Je problémom aj v súčasnosti. Problémom, s ktorým musí každá moderná spoločnosť bojovať. Nezáleží na tom, či ide o demokratickú alebo autokratickú spoločnosť. Problém je celosvetový a je potrebné ho riešiť, pretože sa stáva čoraz viac a viac kritickým.

Prvoradým cieľom Ozbrojených síl Slovenskej republiky je ich riadne fungovanie v oblasti zabezpečenia ochrany územia a obyvateľov Slovenskej republiky.

Snahou spoločnosti je zabrániť páchatelovi v ďalšom protiprávnom konaní a tým predchádzať páchaniu ďalších disciplinárnych priestupkov, priestupkov a trestných činov preventívnymi opatreniami.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BALÁŽ, P.: *Trestné právo hmotné : Všeobecná a osobitná časť*. Bratislava : Veda, 2005. 444 s. ISBN 80-224-0876-X.

BALÁŽ, P.: *Základy trestného práva*. Bratislava : Eurounion, 2006. 444 s. ISBN 80-88984-90-4.

FOUCAULT, M.: *Dozerat' a trestat' : Zrod väzenia*. Bratislava : Kalligram, 2000.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo hmotné : Osobitná časť 2*. Bratislava : Iura Edition, 2006. 608 s. ISBN 80-8078-099-4.

IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava : Iura Edition, 2010. 1049 s. ISBN 978-80-8078-309-9.

MADLIAK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné I. : Všeobecná časť*. 1. vyd. Košice : UPJŠ, Právnická fakulta, 2010. 456 s. ISBN 978-80-7097-825-2.

MAJSTER SUN: *Kapitolky o vojenskom umení*. 2. vyd. Bratislava : VIA, Ministerstvo obrany SR, 2001. 70 s.

SAMAŠ, O.: *Vojenské disciplinárne právo a vojenské trestné činy*. 1. vyd. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2001. 87 s. ISBN 80-8884-249-2.

Služobný predpis hlavného veliteľa OS SR č. 1/2010 o rozsahu disciplinárnej právomoci a o podrobnostiach o udeľovaní disciplinárnych odmiern a ukladaní disciplinárnych opatrení.

ŠKULTÉTY, P. a kol.: *Správne právo hmotné : Všeobecná časť*. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2005. 221 s. ISBN 80-7160-205-1.

Vojenský predpis Zákł – 3: 2001, *Vnútorň poriadok Armády Slovenskej republiky*.

Zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 330/2007 Z. z. o registri trestov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 346/2005 Z. z. o štátnej službe profesionálnych vojakov ozbrojených síl Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov.

POZNÁMKY**ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA**

IVOR, J.: *Trestné právo hmotné v otázkach a odpovediach*. Bratislava : Iura Edition, 2008. 418 s., ISBN 978-80-8078-291-7.

MADLIAK, J. a kol.: *Trestné právo hmotné II. : Osobitná časť*. 1. vyd. Košice : UPJŠ, Právnická fakulta, 2011. 290 s. ISBN 978-80-7097-788-0.

MAŠĽANYOVÁ, D.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2011. 496 s. ISBN 978-80-7380-338-4.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Disciplinárne konanie a jeho jednotlivé fázy.
2. Charakteristika priestupkov.
3. Priebeh priestupkového konania.
4. Charakteristika trestných činov.
5. Vzťah medzi priestupkami a trestnými činmi.

VÝVOJ ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE, VZNIK A VÝVOJ ARMÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Dr. Imrich PURDEK

ÚVOD

Výsledkom mníchovského diktátu v réžii Adolfa Hitlera bolo násilné pripojenie pohraničných území Československa k nacistickému Nemecku, následne jeho rozbitie na Protektorát Čechy a Morava a vytvorenie samostatného slovenského štátu. Druhá svetová vojna rozpútaná Hitlerom, do ktorej bolo postupne zapojených okolo 70 štátov sveta, predstavovala dejinný fenomén, ktorý v ľudskej pamäti zanechal tú najsilnejšiu skúsenosť. Československí vojaci, ktorí bojovali v jednotkách víťazných mocností, v 1. československej armáde na Slovensku, v partizánskych jednotkách, ako aj v zahraničnom protifašistickom hnutí odporu, bojovali za porážku nacistického Nemecka a za obnovenie Československej republiky.

V záverečnej fáze 2. svetovej vojny boli československými predstaviteľmi prijímané rozhodnutia súvisiace so zabezpečovaním obrany a bezpečnosti obnoveného Československa. Na tento účel boli vypracované a realizované koncepcie a plány na vytvorenie československej brannej moci, ktorej súčasťou bola československá armáda.

Hlavným obsahom odbornej state je najmä povojnová obnova Československej armády, vývoj a činnosť Československej ľudovej armády od februára 1948 až do novembra 1989, ako aj jej vývoj v nových demokratických podmienkach až do zániku Československej federatívnej republiky (31. 12. 1992). Významnú časť uvedeného materiálu tvorí vznik a vývoj Armády Slovenskej republiky a Ozbrojených síl Slovenskej republiky od roku 1993 až po súčasnosť.

1 VÝVOJ ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY PO 2. SVETOVEJ VOJNE

(Obnova, vývoj a činnosť československej armády na Slovensku do roku 1992)

1. 1 Povojnová reorganizácia československej armády a vytvorenie jej prvej mierovej organizácie (25. 5. 1945 – 1. 10. 1947)

Dňa 8. mája 1945 bola ukončená 2. svetová vojna na európskom kontinente a týmto dňom bolo oficiálne obnovené Československo v hraniciach predmníchovskej republiky, tzn. z augusta 1938 s tým, že Podkarpatská Rus bola odstúpená Sovietskemu zväzu (ďalej len „ZSSR“).

Do Československa sa postupne vracali československí vojaci, ktorí bojovali proti nacizmu na všetkých frontoch druhej svetovej vojny. Základné východiská a ciele budovania novej československej (ďalej len „čs.“) armády stanovil program prvej povojnovej vlády Československej republiky, vyhlásený 5. apríla 1945 v Košiciach. Zdôrazňovalo sa v ňom, že základom armády budú zložky branných síl na-

POZNÁMKY

ších národov, ktoré aktívne bojujú so zbraňou v ruke doma i za hranicami (1. čs. armádny zbor v ZSSR, naši letci, čs. obrnená brigáda vo Francúzsku, slovenskí a českí partizáni, povstalecké vojská na Slovensku). Okolo tohto základu, najmä okolo čs. armádneho zboru v ZSSR, sa tvorila branná moc. Dňa 25. mája 1945 bola schválená tzv. Dočasná organizácia čs. brannej moci (tento pojem sa používal podľa branneho zákona z 19. 3. 1920), podľa ktorej došlo k vytvoreniu organizačnej štruktúry čs. armády. Podľa uvedeného dokumentu bolo územie Československa rozdelené na 4 oblasti, v ktorých postupne vzniklo 16 peších divízií, ktoré doplňoval tankový zbor (veliteľstvo v Moravskej Třebovej) a delostrelecká divízia.

Jednotlivé veliteľstvá oblastí boli umiestnené:

- I. oblasť – Praha,
- II. oblasť – Tábor,
- III. oblasť – Brno,
- IV. oblasť – Bratislava.

Predpokladalo sa, že v prípade brannej pohotovosti štátu na základe týchto oblastí budú vytvorené veliteľstvá armád.

Jednotlivým oblastiam boli podriadené dva zbory (veliteľstvá zborov: I. – Praha, II. – Hradec Králové, III. – Plzeň, IV. – Tábor, V. – Brno, VI. – Olomouc, VII. – Trenčín, VIII. – Banská Bystrica) a každý z týchto zborov bol zložený z dvoch divízií.

Vytvorením IV. oblasti v Bratislave boli zrušené oblastné veliteľstvá, východné so sídlom v Košiciach a západné so sídlom v Nitre, ktoré boli zriadené 12. apríla 1945. Ich hlavnou úlohou bolo obnoviť v čo najkratšom čase celý systém vojenskej správy a intenzívne vykonávať na oslobodenom území vojenskú mobilizáciu pre doplňovanie bojujúcich čs. jednotiek.

Nová, resp. dočasná organizácia vojsk bola vykonávaná na základe skúseností z predchádzajúceho obdobia a bolo vyhodnotené, že nebezpečenstvo ohrozenia štátnej suverenity sa očakávalo najmä zo strany Nemecka. Na základe tohto zhodnotenia boli rozmiestnené na teritóriu Čiech a Moravy 3/4 zväzkov a 1/4 na Slovensku. Na zabezpečenie obrany republiky z pohľadu ľudského potenciálu bolo potrebných (bez letectva) približne 210 000 vojakov.

Za veľmi krátky čas bola k 1. októbru 1945 prijatá tzv. zdokonalená organizácia čs. brannej moci. Zmena spočívala len na taktickom stupni velenia. Zo 16 vševojskových divízií boli 4 reorganizované na rýchle divízie a ďalšie 2 na motorizované. Na Slovensku v podriadenosti IV. oblasti – Bratislava nastala zmena len v VII. zbore Trenčín, keď v jeho podriadenosti 4. divízia bola reorganizovaná na rýchlu divíziu.

Mobilné zväzky boli dislokované vo vnútrozemí a po obvode hraníc sa nachádzali pešie divízie, z ktorých sa výhľadovo plánovalo časť reorganizovať na horské zväzky. V roku 1946 sa od tohto zámeru ustúpilo.

K 31. decembru 1945 bol ukončený stav brannej pohotovosti štátu.

V priebehu roka 1946 došlo len k čiastočnej zmene v dislokácii vojsk, a to k presunutiu niektorých zborov bližšie k nemeckým hraniciam. Veliteľstvo I. zboru bolo presunuté z Prahy do Litoměříc a veliteľstvo IV. zboru z Tábora do Českých Budějovic.

Obrázok 1: Stíhacie lietadlá Lavočkin La-7 Leteckého pluku 1 „Zvolenského“ (bývalý 1. čs. stíhací letecký pluk v ZSSR) 4. leteckej divízie (bývalá 1. čs. zmiešaná letecká divízia v ZSSR) zoradené na Letisku Tri Duby (Sliač) pred slávnostným vyznamenaním príslušníkov pluku (28. júna 1946)

V roku 1947 na základe situácie, ktorá vznikla z príliš vysokých tabuľkových mierových počtov došlo k určitej reorganizácii a k 1. októbru 1947 bola prijatá mierová organizácia čs. brannej moci. Podľa tejto štruktúry došlo k podstatnému zníženiu plánovaných počtov na 155 000 osôb. Boli zrušené dve veliteľstvá zborov (IV. v Českých Budějoviciach a VI. v Olomouci). V súvislosti s uvedenou reorganizáciou bola súbežne spracovaná aj vojnová organizácia. Na území Slovenska bola zachovaná IV. oblasť s prečíslovanými armádnymi zbormi (ďalej len „az“) – VII. az na V. az a VIII. az na VI. az. Súčasne bolo zrušené veliteľstvo letectva oblasti a nahradené veliteľstvom IV. leteckého zboru.

1. 2 Výstavba československej armády po februárovom prevrate 1948

Výrazné zmeny v čs. armáde nastali v súvislosti s politickými zmenami po 25. februári 1948. Najskôr sa uskutočnila tzv. očista veliteľského zboru a to tak, že do konca roka 1952 muselo čs. armádu opustiť 53 % dôstojníkov a na rozhodujúce funkcie boli dosadení vojaci z povolania, ktorí boli oddaní novému režimu.

POZNÁMKY

Uvedené politické zmeny sa odrazili aj vo výstavbe pozemného vojska. V rokoch 1948 – 1949 boli riešené už spomínané personálne otázky, ktoré mali taktiež dopad na jeho organizačnú štruktúru. Začiatkom roka 1950 bola prijatá koncepcia, ktorá sa diametrálne líšila od existujúcej – prejsť na organizačný model Sovietskej armády.

Prvá etapa zmien v čs. armáde začala 25. februára 1948. Pokračovala najmä tým, že dochádzalo k znižovaniu koncentrácie vojsk na Slovensku a k ich čiastočnej re-dislokácii do Čiech, do blízkosti československo-nemeckých hraníc. V priebehu roka 1949 prebiehali organizačné a dislokačné zmeny vojsk na novú organizačnú štruktúru. Na Slovensku bola dňa 15. apríla 1949 zrušená 4. rýchla divízia s veliteľstvom v Žiline (personálom a materiálom boli posilnené útvary v Čechách a na Morave) a 1. mája 1949 bolo zrušené aj veliteľstvo V. az v Trenčíne. V organizačnej štruktúre armády po 1. októbri 1949 bola zachovaná 4. oblasť s jednotkami: 9. pešia divízia (ďalej len „pd“), 10. pd, 4. spojovací pluk (ďalej len „spojp“), 153. a 189. protiletadlový delostrelecký oddiel (ďalej len „pldo“), 7. a 8. delostrelecká brigáda (ďalej len „db“), 4. ženijný pluk (ďalej len „žp“), 12. a 18. ženijný prápor (ďalej len „žpr“), 7. a 8. automobilový prápor (ďalej len „apr“) a vojenské školstvo na prípravu nového veliteľského zboru. Reorganizáciou orgánov územnej vojenskej správy boli zriadené okresné vojenské veliteľstvá a krajské vojenské veliteľstvá namiesto doplnovacích okresných veliteľstiev.

Kvalitatívne nová situácia nastala v organizačnom členení pozemného vojska v období roka 1950. Najvyššie štátne a stranícke orgány začiatkom roka 1950 rozhodli, že výstavba, organizačná štruktúra a dislokácia čs. armády sa plne prispôbia novým politickým podmienkam – armáda bude budovaná podľa vzoru Sovietskej armády. Uvedená zásadná reorganizácia bola plánovaná na tri etapy v časových obdobiach rokov 1950 – 1952. V týchto etapách sa plánovalo, že zmeny v mierovej organizačnej štruktúre prebehnú v rokoch 1950 – 1951 a zosúladenie vojnovkej organizácie čs. armády v roku 1950. Pod vplyvom zhoršenej medzinárodnej situácie (vojna v Kórei) a hrozby vypuknutia svetovej vojny v rokoch 1952 – 1954, boli uvedené plánované reorganizačné zmeny urýchlené a väčšia časť opatrení bola realizovaná už v roku 1950.

20. septembra 1950 došlo k zásadnej zmene v mierovej organizácii armády. Boli zrušené veliteľstvá oblastí (vrátane veliteľstva 4. oblasti – Bratislava) a zároveň boli vytvorené dva vojenské okruhy: 1. vojenský okruh (ďalej len „VO“) s veliteľstvom v Prahe a 2. VO s veliteľstvom v Trenčíne (z teritoriálneho hľadiska, podľa vtedajšieho členenia, zahŕňal kraje na Slovensku a Morave – okrem Jihlavského kraja).

Každé veliteľstvo malo v podriadenosti dva armádne zbory (každý mal 3 zväzky – 2 pešie divízie a 1 rýchlu divíziu). Veliteľstvo 2. VO malo v podriadenosti I. zbor s veliteľstvom v Banskej Bystrici (veliteľstvo 9. pd bolo v Trnave, veliteľstvo 10. pd bolo v Košiciach a veliteľstvo I. zboru bolo premiestnené z Karlových Varov do Banskej Bystrice v septembri 1950). Na Morave a v Sliezsku boli dislokované zväzky

IV. zboru s veliteľstvom v Brne. Zväzky 1. VO boli na plných počtoch a zväzky 2. VO predstavovali divízie na znížených alebo rámcových počtoch.

Vykonaná reorganizácia mala za cieľ, okrem zosúladenia s organizáciou Sovietskej armády, najmä dosiahnutie rovnorodosti v zložení vojenských okruhov a armádnych zborov, čím sa vytvoril predpoklad na uľahčenie velenia pozemnému vojsku.

Výsledkom reorganizácie čs. armády ku koncu roka 1950 bolo vytvorenie operačnej zostavy vojsk, ktorá sa až do roku 1958 takmer nezmenila. Zhoršujúce sa medzinárodné napätie v prvej polovici 50. rokoch malo za následok podstatné zvýšenie počtov čs. armády. Tento stav dosiahol takmer 300 000 osôb, čo znamenalo najvyššiu úroveň tabuľkových počtov v rámci celej existencie čs. armády od roku 1918 do roku 1992.

Februárový prevrat 1948 prakticky vyriešil aj smerovanie v prezbrojovaní čs. armády, a to jednoznačne na orientáciu na ZSSR. Čs. armáda začala postupne vyradovať zo svojej organizačnej štruktúry britské, americké, ako aj nemecké tanky a lietadlá a začala sa orientovať na výzbroj vyrábanú v ZSSR, na zbrane, obrnené automobily, ako aj dopravné prostriedky. Napríklad ak pozemné vojsko používalo do polovice 50. rokov techniku, ktorá bola vyrobená v priebehu 2. svetovej vojny, potom v letectve došlo k významnej modernizácii. Do letectva čs. armády boli v tomto období zavedené bitevné lietadlá Iljušin Il-10, prúdové stíhačky Jakovlev Jak-17, Jakovlev Jak-23, MIG-15 a MIG-17 a prúdový bombardér Iljušin Il-28.

Názov Československá armáda bol zmenený a od júna 1954 sa začal používať názov Československá ľudová armáda (ďalej len „ČSLA“).

Významným medzníkom vo výstavbe ČSLA bol 14. máj 1955, keď Československo vstúpilo do Varšavskej zmluvy (ďalej len „VZ“). Týmto bola zmluvne zakotvená vzájomná a veľmi úzka vojenská spolupráca so Sovietskou armádou.

Obrázok 2: Automobilové učilište Nitra. Nástup nových frekventantov do učilišta v septembri 1956

Zmeny vo vnútornej organizácii čs. armády vykonané koncom roka 1950 nastali až začiatkom druhej polovice 50. rokov. Tieto zmeny boli vyvolané nutnosťou prechodu ČSLA na iné členenie vojnovnej armády. Boli vytvorené podmienky na prechod k vševojskovým zväzkom, ktoré sa skladali zo streleckých a mechanizovaných divízií. Po vykonaných re-

POZNÁMKY

organizačných zmenách tvorilo mierovú armádu takmer 210 000 osôb a 14 divízií, z ktorých 4 boli mechanizované a 2 tankové.

Ďalšia významná reorganizácia armády bola vykonaná v roku 1958. Zo súčasných dvoch vojenských okruhov bol 1. VO zrušený a na jeho základe boli vytvorené vševojskové zväzy (armády). Došlo k zníženiu plánovaných mierových počtov na 180 000 osôb a pozemné vojsko tvorilo 11 vševojskových divízií, z ktorých 3 boli tankové.

K 1. októbru 1958 bola organizačná štruktúra čs. armády nasledovaná:

1. armáda – veliteľstvo v Prahe

- 1. tanková divízia (ďalej len „td“), 13. td,
- 19. motostrelecká divízia (ďalej len „msd“), 20. msd.

4. armáda – veliteľstvo v Táboře

- 9. td,
- 2. msd, 15. msd, 4. msd.

2. vojenský okruh – Trenčín

- 3. msd, 14. msd, 18. msd.

Takáto organizačná štruktúra operačného stupňa velenia (2 vševojskové zväzy v západnej časti štátu) pretrvala až do začiatku 90. rokov v podstate s malými zmenami a úpravami.

Obrázok 3: Výcvik príslušníkov ČSLA. Obrnený transportér OT-64 pri prekonávaní vodnej prekážky (1967)

Prvá polovica 60. rokov bola charakteristická tým, že do ČSLA bola zavádzaná raketová technika, čo malo vplyv na jej organizačnú štruktúru a dislokáciu jej zväzkov a útvarov. Pozemné vojsko bolo vyzbrojované operačnými a taktickými raketami, protivzdušná obrana štátu kompletne prešla z klasického delostrelectva na protiletadlové raketové komplety, ktoré s rôznymi druhmi riadených či neriadených striel tvorili základnú výzbroj čs. letectva. Súčasne však bolo zrejmé, že v prípade vojnového konfliktu mali okrem jadrových zbraní svoje nezastupiteľné miesto aj klasické zbrane a zbraňové systémy. Z tohto dôvodu sa vojská cvičili vo vedení bojovej činnosti aj bez použitia zbraní hromadného ničenia.

V 60. rokoch dochádzalo k ďalšej reorganizácii ČSLA, a to predovšetkým vytvorením vojenských okruhov armádneho typu, ktorá vychádzala zo zmeny chápania úlohy operačného stupňa velenia. K 1. septembru 1965 bola vykonaná reorganizácia veliteľstva 1. armády na veliteľstvo Západného vojenského okruhu (ďalej len „ZVO“), veliteľstva 4. armády na veliteľstvo Stredného vojenského okruhu (ďalej len „SVO“) so sídlom v Olomouci a 2. VO na veliteľstvo Východného vojenského okruhu (ďalej len „VVO“) so sídlom v Trenčíne (zahrňovalo teritórium Slovenska a Severomoravského kraja).

1. 3 Intervencia štátov Varšavskej zmluvy a rozmiestnenie sovietskych vojsk na území Československa

Vojenská invázia vojsk piatich štátov VZ začala hodinu pred polnocou 20. augusta 1968. V prvých dňoch vojenskej invázie na územie Československa vpadlo 27 divízií, z toho 12 tankových, 13 motostreleckých a 2 výsadkové, a jedna letecká armáda. Na územie Slovenska bolo v prvých dňoch nasadených 48 055 sovietskych vojakov, 10 372 maďarských vojakov a bulharský pluk s približne 1 000 vojakmi.

V priebehu 21. augusta invázne vojská Sovietskej armády, Maďarskej ľudovej armády, Poľskej ľudovej armády, Ľudovej armády NDR a Bulharskej ľudovej armády obsadili hlavné strategické objekty v celom štáte.

Na základe „Zmluvy medzi vládou Československej socialistickej republiky (ďalej len „ČSSR“) a vládou ZSSR o podmienkach dočasného pobytu sovietskych vojsk“ zo 16. októbra 1968 bolo vytvorené operačné zoskupenie Strednej skupiny vojsk (ďalej len „SSkV“) Sovietskej armády na území ČSSR. Vojenské zoskupenie pozostávajúce približne zo 75 000 vojakov rozmiestnených vo viac ako 30 posádkach v Čechách, na Morave a na Slovensku disponovalo s veľkým množstvom zásob, munície a s 200 lietadlami a vrtuľníkmi. Vytvorená SSKV (veliteľstvo Milovice) pozostávala z 28. armádneho zboru (veliteľstvo Olomouc) s organizačnou štruktúrou 5 divízií pozemného vojska a ďalších raketových, delostreleckých, leteckých zväzkov a útvarov.

Na území Slovenska bola rozmiestnená 30. gardová Irkutsko-Pinská msd s veliteľstvom vo Zvolene, ktorá mala rozhodujúce útvary dislokované v nasledujúcich

POZNÁMKY

mestách: motostrelecké pluky v Jelšave, Komárne a v Ružomberku, tankový pluk na Oremovom Laze (VVP Lešť), tankový prápor v Riečkach (VVP Lešť), delostrelecký pluk v Rožňave a protiletadlový raketový pluk na Oremovom Laze (VVP Lešť). Ďalšie útvary divízie boli v mestách: Štúrovo, Zvolen, Nové Zámky a Rimavská Sobota. Okrem uvedených vojsk bol na letisku Zvolen – Sliac rozmiestnený vrtuľníkový pluk 31. zmiešanej leteckej divízii Milovice.

1. 4 Československá ľudová armáda rokoch 1968 – 1989, východný vojenský okruh

Po invázii vojsk VZ do ČSSR v auguste 1968 bolo nevyhnutné pre vytvorenie SSKV uvoľniť kasárenské a výcvikové priestory v rôznych posádkach v Čechách, na Morave a na Slovensku. Tieto zmeny si vyžiadali mimoriadnu pozornosť v oblasti sociálnej práce najmä s vojakmi z povolania, ale aj s občianskymi pracovníkmi, ktorých sa zmeny dotýkali. Bolo premiestnených 29 000 vojakov (z toho 5 000 vojakov z povolania) a 900 občianskych pracovníkov, súčasne bolo presunutých 1 200 tankov, 700 obrnených transportérov a 1 100 delostreleckých systémov.

Obrázok 4: Dňa 30. októbra 1968 prezident ČSSR arm. gen. Ludvík Svoboda podpisuje Ústavný zákon o čs. federácii (prvý sprava Gustáv Husák)

Začiatkom októbra 1968 boli zahájené presuny vojenských útvarov ČSLA z Čiech a Moravy na Slovensko do podriadenosti VVO.

VVO s veliteľstvom v Trenčíne predstavoval jednu z častí „vojenského rozdelenia republiky“ s teritoriálnou pôsobnosťou na územie Slovenska a Severomoravského kraja. V rámci redislokácie VVO bolo premiestnených 23 vojenských útvarov, 8 útvarov bolo zrušených a 5 bolo prepodriadených mimo okruh. Hlavná pozornosť bola sústredená na vytvorenie dvoch vševojskových divízií a to, na reorganizáciu 14. td s veliteľstvom v Prešove a na premiestnenie 13. td z Mladej (Čechy) do Topolčian s ďalšími útvarmi z Čiech.

Oba zväzky boli na rámcových počtoch. V prípade vojnového stavu vzhľadom na svoje mobilizačné úlohy sa po doplnení zálohami rozvíjala 13. td, ktorá zároveň vytvárala 17. td, a taktiež sa rozvíjala 14. td, ktorá vytvárala 32. msd.

Obrázok 5: Pri príležitosti Dňa ČSLA a 25. výročia Karpatsko-duklianskej operácie prijal 9. októbra 1969 predseda vlády SSR prof. dr. Peter Colotka (tretí sprava) delegáciu vojenskej rady Východného vojenského okruhu, veliteľov a politických pracovníkov tankového zväzku, útvarov a učilíšť na Slovensku, vedenú veliteľom VVO genpor. Samuelom Kodajom (druhý sprava). Spolu s delegáciou prijal predseda vlády SSR aj predstaviteľov sovietskych vojsk v Bratislave na čele s plk. Vitalijom Jakimovom (čelne prvý zľava)

V roku 1969 bola vykonaná rozsiahla reorganizácia ČSLA, vrátane VVO, spojená so znížením jej počtov a rozsiahlou redukciou organizačných štruktúr. Pre VVO uvedená reorganizácia znamenala, že sa zmenil jeho charakter na výcvikový. Pre okruh to znamenalo, že 13. a 14. td sa pre mierový život stali výcvikovými zväzkami so stanovenými mobilizačnými úlohami pre prípadný vojnový stav. Zároveň mal VVO zabezpečiť formovanie a činnosť zväzkov, útvarov, vojenských škôl, skladov, opravárenských a ďalších zariadení, ktoré by pôsobili mimo frontových vojsk na území Slovenska.

VVO v rokoch 1968 – 1989, v podmienkach prítomnosti SSKV, plnil mierové úlohy, ktoré súviseli najmä so zabezpečovaním stálej bojovej a mobilizačnej pohotovosti podriadených zväzkov, útvarov, škôl a zariadení. Riadil a zabezpečoval, cestou podriadených veliteľov a štábov zväzkov, útvarov a zariadení, výcvikové úlohy vo vojskových školách a kurzoch, v ktorých boli pripravovaní najnižší velitelia – poddôstojníci pre motostrelecké a tankové útvary ČSLA. Súčasne boli plnené úlohy spojené s výcvikom posádok (veliteľ tanku, mierič) tankov T-55 a T-72, vodičov tankov T-55 a T-72, vodičov obrnených transportérov a bojových vozidiel pechoty (ďalej len „BVP“), strelcov operátorov BVP-1 pre potreby vševojskových zväzkov ZVO. Súčasťou prípravy bol aj výcvik špecialistov druhov vojsk a služieb, a to delostrelectva

POZNÁMKY

a raketového vojska, vojskovej protivzdušnej obrany, špecialistov ženijného vojska a spojovacieho vojska, ako aj ďalších špecialistov a odborníkov pre potreby ČSLA.

Obrázok 6, 7: Výcvik príslušníkov 6. ženijnej brigády Sereď v riadení plavby pásového samohybného súlodia PSS (GSP-55) a samohybného transportéra PTS-10 v roku 1982

V nadväznosti na prijatie zákona o československej federácii v októbri 1968 sa dňa 1. januára 1969 teritoriálny obvod VVO obmedzil len na územie Slovenska (bolo vyňaté územie Severomoravského kraja z pôvodného teritória VVO). Na území Slovenska v rámci teritoriálnej pôsobnosti VVO na nachádzala podstatná časť školstva ČSLA, ktorú tvorili vysoké vojenské školy, vojenské gymnáziá a vojenské stredné odborné školy. Koncom 60. a na začiatku 70. rokov bola vykonaná reorganizácia vojenského školstva a po zrušení vyšších vojenských učilíšť bola vytvorená sieť vysokých vojenských škôl, ktoré sa síce nachádzali v teritóriu VVO, ale podliehali ministerstvu národnej obrany (ďalej len „MNO“). Išlo o nasledujúce vysoké školy:

- Vysoká vojenská veliteľsko-technická škola v Martine (čestný názov – 1. čs. armádneho zboru v ZSSR), ktorá pripravovala dôstojníkov raketového vojska a delostrelectva, ženijného vojska a technickú a výzbrojnú službu,
- Vysoká vojenská technická škola v Liptovskom Mikuláši (čestný názov – Československo-sovietskeho priateľstva), ktorá pripravovala veliteľské a technické kádre protiletadlového raketového vojska, rádiotechnického vojska a rádiolokačných špecialistov výzbrojnej služby vo veliteľsko-inžinierskych a vojensko-inžinierskych študijných odboroch,
- Vysoká vojenská škola tylového a technického zabezpečenia v Žiline (čestný názov – hrdinu ČSSR Jána Švermu), ktorá pripravovala dôstojníkov pre tylové, ekonomické a finančné služby,
- Vysoká vojenská letecká škola v Košiciach (čestný názov – Slovenského národného povstania), ktorá pripravovala dôstojníkov letectva a lietajúceho personálu vo vojensko-odbornom a vysokoškolskom inžinierskom alebo veliteľsko-inžinierskom odbore; pre skvalitnenie leteckého výcviku bol 1. septembra 1987 vytvorený letecký školský útvar v Piešťanoch,

- Vojenská politická akadémia Klementa Gottwalda, ktorá pripravovala dôstojníkov – politických pracovníkov pre ČSLA.

POZNÁMKY

Obrázok 8, 9: Praktický výcvik poslucháčov Vysokej vojenskej leteckej školy SNP Košice na cvičnom prúdovom lietadle L-39 Albatros v roku 1978 – príprava lietadiel na cvičný let

V rámci reorganizácie vojenského školstva ČSLA patrili do prvej kategórie stredných vojenských škôl vojenské stredné odborné školy VVO, ktorých absolventi získavali stredné všeobecné vzdelanie zakončené maturitou a odborné vzdelanie určitého zamerania.

Ďalšou kategóriou boli vojenské učilišťa, kde v jednoročných a dvojročných dôstojníckych školách boli dôstojníci pripravovaní na základné technické a veliteľské funkcie pre potreby ČSLA. Boli vyradovaní v prvej dôstojníckej hodnosti podporučík.

Do ďalšej kategórie stredných vojenských škôl patrili vojenské gymnáziá. Absolventi získavali stredné všeobecné vzdelanie a základnú vojenskú prípravu zakončenú maturitou s ďalšou prípravou na vysokých vojenských školách a vojenských akadémiách ČSLA. Prípravu praporčikov a dôstojníkov zabezpečovali vojenské stredné odborné školy a vojenské učilišťa v Novom meste nad Váhom, Nitre, Martine, Žiline, Liptovskom Mikuláši, Košiciach a neskôr v Prešove.

1. 5 Československá ľudová armáda a Varšavská zmluva

ČSLA bola súčasťou prvého operačného sledu VZ, čo zákonite vyplývalo z geopolitickej polohy ČSSR. Najmä preto, že jej bezprostredným západným susedom bola Nemecká spolková republika, na území ktorej boli rozmiestnené ďalšie vojská NATO. Hlavnú bojovú silu ČSLA predstavovalo 16 vševojskových divízií, tri letecké divízie, dve divízie protivzdušnej obrany štátu (ďalej len „PVOŠ“), delostrelecká divízia, raketové a protiletadlové zväzky a útvary. ČSLA prevádzkovala 16 stálych letísk.

Územie ČSSR bolo rozdelené na dva teritoriálne vojenské okruhy – ZVO a VVO. Po intervencii štátmi VZ a rozmiestnení SSKV Sovietskej armády v roku 1968 na území ČSSR a následne po vykonanej rozsiahlej reorganizácii ČSLA v roku 1969, kto-

POZNÁMKY

rá bola spojená so znížením jej počtov, bolo okrem iného ako zastrešujúci orgán nad vševojskovými armádami k 1. septembru vytvorené veliteľstvo ZVO so sídlom v Táboře. ZVO zahŕňoval územie Čiech, Moravy i časť Slovenska a vojnovy bol predurčený na vytvorenie Československého frontu ((ďalej len „ČsF“). Mal v podriadenosti okolo 85 % z celkového počtu pozemného vojska.

Obrázok 10: V osemdesiatych rokoch bolo československé vojenské letectvo vyzbrojené jedným z najmodernejších stíhacích lietadiel MIG-29. Stíhacie lietadlá v etape prípravy na cvičný let

Z pôvodného veliteľstva ZVO bolo vytvorené veliteľstvo 1. armády so sídlom v meste Příbram a z veliteľstva SVO bolo zriadené veliteľstvo 4. armády, ktoré sa súčasne premiestnilo z Táboře do Písku. Zároveň bolo zrušené veliteľstvo Cestného zboru v Olomouci.

Obrázok 11: Poľný výcvik príslušníkov mechanizovaného vojska VVO. V popredí bojové vozidlo pechoty BVP-1 a za ním tank T-55 AM2

VVO s veliteľstvom v Trenčíne mal v podriadenosti zostávajúcich 15 % z celkového počtu pozemného vojska. V prípade vojnového konfliktu, po zmobilizovaní a doplnení na vojnové počty 13. td, 14. td a vytvorení 17. td a 32. msd, predstavoval zálohu velenia ČsF. Zároveň ako orgán teritoriálneho velenia v podriadenosti MNO mal zabezpečiť formovanie a činnosť zväzkov, útvarov, vojenských škôl, skladov, opravárenských a ďalších zariadení, ktoré pôsobili mimo frontových vojsk na území Slovenska.

V druhej polovici 70. rokov bol zrealizovaný prechod vševojskových divízií ČSLA na tzv. jednotypovú organizáciu, ktorá okrem zavádzania novej modernej techniky opäť doniesla aj kopírovanie sovietskych organizačných štruktúr.

Po vzniku VZ neboli organizované spoločné spojenecké cvičenia, ale boli vykonávané dvojstranné cvičenia Sovietskej armády s armádami štátov, na ktorých bola rozmiestnená. Išlo o Nemeckú demokratickú republiku (ďalej len „NDR“), Poľskú ľudovú republiku (ďalej len „PLR“) a Maďarskú ľudovú republiku (ďalej len „MLR“). Spoločné cvičenia sa začali vykonávať začiatkom 60. rokov s vojskami niektorých členských armád nachádzajúcich sa v určitej časti európskeho bojiska.

Obrázok 12: Vojaci na spoločnom cvičení ŠTÍT-82 armád štátov Varšavskej zmluvy v roku 1982

ČSLA sa pravidelne zúčastňovala na cvičeniach, ktoré boli vykonávané na území ČSSR aj mimo neho. Okrem iného sa od roku 1968 do roku 1988 zúčastnila na najvýznamnejších spojeneckých cvičeniach, ktoré boli vykonané na území ČSSR:

- jún 1968, názov ŠUMAVA, zúčastnení – sovietska armáda (ďalej len „SA“), Národná ľudová armáda NDR (ďalej len „NĽA NDR“), Poľská ľudová armáda (ďalej len „PLA“), ČSLA,
- jún – júl 1971, názov NEUTRÓN, zúčastnení – SA, NĽA NDR, ČSLA,

POZNÁMKY

- september 1972, názov ŠTÍT 72, zúčastnení – SA, NĽA NDR, PĽA, Maďarská ľudová armáda (ďalej len „MLA“), ČSLA,
- marec – apríl 1981, názov SOJUZ 81, zúčastnení – SA, NĽA NDR, PĽA ČSLA,
- september 1984, názov ŠTÍT 84, zúčastnení – SA, NĽA NDR, PĽA, MLA, Armáda Rumunskej socialistickej republiky, Bulharská ľudová armáda, ČSLA.

Obrázok 13: Príslušníci ČSLA na spojeneckom cvičení Varšavskej zmluvy ŠTÍT-72 v roku 1972. Slávnostný nástup vojsk, v popredí čs. delostrelci a v pozadí motostrelci

SPOJENECKÉ CVIČENIA VARŠAVSKEJ ZMLUVY 1968 – 1988

dátum	krátky názov cvičenia	armády, ktoré sa zúčastnili cvičenia	územie cvičenia
jún 1968	ŠUMAVA	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	ČSSR
marec – apríl 1969	VEŠNÁ (IESEŇ)	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	ČSSR a NDR
september 1969	ODRA-NISA	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	PLR
august 1970	BRATSTVO V ZBRANI	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA, MLA, A RSR, BIA	NDR
jún – júl 1971	NEUTRON	SA, NĽA NDR, ČSEA	ČSSR a NDR
august 1971	OPÁL	SA, MLA, ČSEA	neuvadené
september 1972	ŠTÍT 72	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA, MLA	ČSSR
september 1976	ŠTÍT 76	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	PLR
marec 1977	SOJUZ 77	SA, MLA, ČSEA	MER
máj 1979	ŠTÍT 79	SA, MLA, ČSEA	MER
september 1980	BRATSTVO V ZBRANI 80	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA, MLA, A RSR	NDR
marec – apríl 1981	SOJUZ 81	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	NDR, PLR, ČSSR a ZSSR
september – október 1982	ŠTÍT 82	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA, MLA, A RSR, BIA	BIR
september 1984	ŠTÍT 84	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA, MLA, A RSR, BIA	ČSSR
január – február 1988	DRIUŽBA 88	SA, ČSEA, BIA	MER
leto 1988	ŠTÍT 88	SA, NĽA NDR, PĽA, ČSEA	PLR

LEGENDA

BIA	Bulharská ľudová armáda
ČSLA	Československá ľudová armáda
MLA	Maďarská ľudová armáda
NĽA NDR	Národná ľudová armáda Nemeckej demokratickej republiky
PĽA	Poľská ľudová armáda
A RSR	Armáda Rumunskej socialistickej republiky
SA	Sovietska armáda

Tabuľka 1: Prehľad cvičení VZ na území Československa v rokoch 1968 – 1988

1. 6 Československá armáda v rokoch 1989 – 1992 (ponovembrový vývoj)

POZNÁMKY

Po spoločensko-politických zmenách po 17. novembri 1989 nastali v ČSĽA podstatné zmeny. Na základe zákona č. 74/1990 Zb. zo dňa 14. marca 1990 ¹⁾ bol zmenený názov armády na Československú armádu (ďalej len „ČSA“). Veľkú spoločenskú odozvu obzvlášť u mladej generácie mužského pohlavia malo skrátenie vojenskej základnej služby z 24 mesiacov na 18 a bol prijatý zákon o civilnej službe. V dôsledku uvedených legislatívnych zmien nastal mimoriadny záujem o odchod vojakov z povolania zo služobného pomeru a to tak, že počet vojakov k 1. 10. 1990 klesol na 150 000 osôb. Bol ukončený proces vojenskej spolupráce v rámci VZ, ktorý vyvrcholil podpísaním dohody o stiahnutí sovietskych vojsk z územia Československa do 30. 6. 1991. Dňa 1. júla 1991 zanikla politicko-vojenská organizácia Varšavská zmluva.

Obrázok 14: Genpor. Imrich Andrejčák (prvý zľava) a genpor. Jozef Tuchyňa (v strede) s arcibiskupom Jánom Sokolom (prvý sprava) v Dome armády v Trenčíne (1990)

Odsun sovietskych vojsk a zrušenie Varšavskej zmluvy (február 1990 – 30. 6. 1991)

Odsun SSKV prebiehal v období od februára 1990 do júna 1991. Za uvedené obdobie bolo z územia Československa prostredníctvom transportov odsunutých 11 740 dôstojníkov, 6 800 praporčíkov, 56 280 poddôstojníkov a príslušníkov mužstva, čo celkom predstavovalo 73 000 vojakov a 5 200 občianskych zamestnancov, 39 140 rodinných príslušníkov, 1 300 tankov, 1 600 BVP, 100 obrnených transportérov, 30 odpaľovacích zariadení operačno-taktických a taktických rakiet, 90 raketometov, 530 samohybných diel, 330 ťažkých diel, 250 mínometov, 140 protitankových raketových kompletov, 175 protiletadlových raketových kompletov, 75 protiletadlových delostreleckých kompletov, 105 lietadiel (z toho 77 bojových), 175 vrtuľníkov (z toho 146 bojových), 19 300 kolesových prepravných vozidiel a 1 750

¹⁾ Zákon č. 74/1990 Zb., ktorým sa ustanovuje nové znenie vojenskej prisahy a služobnej prisahy príslušníkov Zboru národnej bezpečnosti a Zborov nápravnej výchovy, upravuje názov československej armády, upravuje riadnu dovolenku vojakov v základnej službe a ktorým sa mení zákon č. 40/1974 Zb. o Zbore národnej bezpečnosti.

POZNÁMKY

pásových prepravných vozidiel, 110 000 ton munície (z toho 65 000 ton v sklade v Květnej) ²⁾.

Odsunom sovietskych vojsk z územia Čiech, Moravy a Slovenska bolo ukončené 22 ročné dočasné rozmiestnenie intervenčných a okupačných vojsk a uzatvorená jedna z najtemnejších stránok v histórii slovenského a českého národa.

V súlade so Zmluvou o konvenčných ozbrojených silách v Európe, schválenou v Paríži v novembri 1991, boli stanovené maximálne počty príslušníkov armády a ich výzbroj, čím došlo k ich ďalšiemu znižovaniu. Podľa uvedenej dohody mohla mať ČSA od novembra 1995 „len“ 140 000 príslušníkov, 1 435 tankov, 2 050 bojových obrnených vozidiel, 1 150 delostreleckých systémov, 345 bojových lietadiel a 75 bojových vrtulníkov.

Mimoriadny medzinárodný význam mala pre Československú federatívnu republiku (ďalej len „ČSFR“) účasť Československého protichemického práporu vo vojne v Perzskom zálive, v operácii „Púštny štít“ a „Púštna búrka“, od decembra 1990 do júna 1991. Bezprostrednou účasťou 50 Slovákov z celkového počtu 208 vojakov čs. protichemického práporu, ktorému velil Slovák plk. Ján Való, na oslobodzovaní Kuvajtu sa Československo stalo súčasťou veľkej protiirackej koalície, ktorá pozostávala z 28 krajín sveta.

Obrázok 15: Československý protichemický prápor vo vojne v Perzskom zálive 1990 – 1991. Vojaci 4. protichemického odriadu na ukoristenom irackom tanku

Veľký medzinárodný význam malo začlenenie československého pešieho práporu do ochranných síl Organizácie spojených národov (ďalej len „OSN“) pre bývalú Juhosláviu (UNPROFOR). Bolo vyjadrením spoluzodpovednosti ČSFR za stabilitu a bezpečnosť v Európe. Na základe rozhodnutia Federálneho zhromaždenia ČSFR z 23. novembra 1991 bol v marci a apríli 1992 na územie bývalej Juhoslávie vyslaný

2) NAĐOVIČ, S.: *Čelom vzad : O dôstojnom odchode po nedôstojnom príchode*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2004.

500-členný československý peší prápor, ktorý bol zložený z dobrovoľníkov (vojakov z povolania a vojakov základnej služby), ktorí sa dočasne stali profesionálmi. Bol začlenený do sektoru JUH misie UNPROFOR, ktorý podliehal francúzskemu veleniu.

Obrázok 16: Vojaci 4. protichemického odriadu na ukoristenom veľkorážnom irackom protiletadlovom kanóne. Vpravo veliteľ pplk. Ján Kurucz

V rámci prvej mierovej misie OSN na európskom kontinente pôsobilo v československom prápore viac ako 110 Slovákov. Prápor sa začiatkom apríla 1992 presunul a začal plniť úlohy na území tzv. Republiky Srbská Krajina, ktoré bolo ohniskom krvavých nepokojov medzi Srbmi a Chorvátmi. Po rozdelení ČSFR prevzali na seba záväzky oba nástupnícke štáty. Slovenská republika a Česká republika pokračovali v mierových operáciách a v pozorovateľských misiách.

Obrázok 17: Príslušníci ženijného práporu Armády SR v UNPROFOR (Juhoslávia), ktorí postavili most cez rieku Petrinječicu v Petrinji od 15. do 28. júla 1993

POZNÁMKY

Politické zmeny v strednej a východnej Európe, ktoré vyústili do likvidácie bipolárneho sveta, viedli k zmene bezpečnostnej situácie v Európe. Jej výsledkom okrem iného bolo, že Československo prijalo v roku 1991 novú stratégiu „obrany zo všetkých strán“. Týmto bol zdôrazňovaný výlučne obranný charakter vojenských opatrení štátu, ako aj to že Československo nemalo žiadneho konkrétneho nepriateľa. Tento záver v praxi znamenal nevyhnutné zníženie doterajšej koncentrácie rozmiestnených vojsk ČSA na západných hraniciach so Spolkovou republikou Nemecko (ďalej len „SRN“) a účelnejšie rozmiestnenie vojsk aj na území VVO. Na prelome rokov 1991 – 1992 došlo k ďalšej reorganizácii ČSA. Bolo zrušené pôvodné „vojenské rozdelenie republiky“ na ZVO a VVO. Dňa 1. 12. 1991 bolo zrušené veliteľstvo 1. armády (Příbram) a veliteľstvo 4. armády (Písek). Dňa 1. januára 1992 boli veliteľstvá ZVO a VVO reorganizované na Vojenské veliteľstvo ZÁPAD (Tábor) a VÝCHOD (Trenčín) a 1. marca 1992 vzniklo nové veliteľstvo STRED (Olomouc). Nové vojenské rozdelenie republiky bolo výsledkom realizácie prijatej obrannej stratégie, ktoré zodpovedalo rovnomernému rozdeleniu vojsk na celom teritóriu Československa.

Taktiež došlo k reorganizácii obidvoch tankových divízií (13. td a 14. td) a 6. ženej brigády (ďalej len „žb“) Sereď.

K 31. 10. 1990 bola 6. žb Sereď reorganizovaná na výcvikové stredisko a k 31. 10. 1992 vznikla v Martine 3. výzbrojná základňa s podriadenými skladmi.

V súlade s prijatou obrannou stratégiou došlo k premiestneniu niektorých útvarov 13. td a 14. td do nových posádkových miest na Slovensku. Redislokované jednotky sa umiestňovali predovšetkým do posádok a priestorov, ktoré opustila Sovietska armáda. Dňa 1. apríla 1991 sa premiestnil 1. motostrelecký prápor (ďalej len „mspr“) 8. motostreleckého pluku (ďalej len „msp“) z Bratislavy do posádky Komárno, do miestnych kasární v Novej pevnosti, ktoré boli do 24. 12. 1990 obsadené 166. gardovým motostreleckým plukom Sovietskej armády. Následne 31. 10. 1991 bol redislokovaný 2. tankový prápor (ďalej len „tpr“) 64. tankového pluku (ďalej len „tp“) Levice a 13. žpr Sereď do posádky Štúrovo. 1. 11. 1992 bola rozkazom ministra obrany ČSFR vytvorená v Rimavskej Sobote 3. brigáda chemickej ochrany (ďalej len „bcho“).

Na územie Slovenska boli do podriadenosti VVO k 31. 10. 1991, resp. k 31. 11. 1991, premiestnené nasledujúce zväzky a útvary: 3. db (reorganizovaná z 332. kdb) z posádky Jičín do posádky Jelšava; 31. protitankový oddiel (ďalej len „pto“) (reorganizovaný z 217. protitankového pluku) z posádky Lešany pri Prahe do posádky Jelšava; 1. prápor opráv automobilovej techniky (reorganizovaný z 1. opravárenského závodu) „proat“ z posádky Plzeň do posádky Nitra.

Dňa 1. mája 1990 došlo k reorganizácii Veliteľstva PVOŠ na Veliteľstvo letectva a PVOŠ (ďalej len „LaPVOŠ“), k 1. 5. bola vytvorená 81. samostatná stíhacia letka Zvolen a podriadená veliteľstvu 2. divízie PVOŠ (ďalej len „dPVOŠ“) a k 31. 10. 1991 bolo vytvorené veliteľstvo 1. dPVOŠ Zvolen. Následne k 31. 12. 1991 bola odovzdaná

81. samostatná stíhacia letka Zvolen 2. dPVOŠ do podriadenosti 1. dPVOŠ Zvolen. Taktiež boli odovzdané k 31. 12. 1991 od 2. dPVOŠ do podriadenosti organizačnej štruktúry 1. dPVOŠ 13. protiletadlový raketový pluk (ďalej len „plrp“) Nitra, 14. plrp Rožňava a 171. plrp Jihlava (v roku 1992 bol premiestnený do Rožňavy).

Obrázok 18: Návšteva delegácie pozemného vojska Chile na čele s generálom C. Tejosom na Vojenskom veliteľstve Východ v júni 1992

V roku 1992 v rádiotechnickom vojsku na území Slovenska došlo k niektorým podstatným zmenám. K 1. marcu sa vytvorilo veliteľstvo 1. rádiotechnickej brigády vo Zvolene. Brigáda bola podriadená veliteľstvu 1. dPVO Zvolen. Taktiež boli reorganizované a podriadené veliteľstvu 1. rádiotechnickej brigády: 64. rádiotechnický prápor Zvolen na 64. skupinu rádiolokačného prieskumu a varovania Zvolen, 65. rádiotechnický prápor Mierovo na 65. skupinu rádiolokačného prieskumu a varovania Mierovo a bola zriadená a podriadená veliteľstvu 1. rádiotechnickej brigády 63. skupina rádiolokačného prieskumu a varovania Košice. Výcvikové stredisko rádiotechnického vojska vo Zvolene sa k 31. 10. 1992 zmenilo na Výcvikové stredisko PVO a bolo premiestnené do Liptovského Mikuláša (po 1. 1. 1993 sa stalo súčasťou Armády SR).

Obrázok 19: Príchod prvej skupiny inšpektorov KBSE na kontrolu likvidovania nadpočetnej techniky do Trenčína v apríli 1992

POZNÁMKY

Významná etapa vo vývoji škôl nastala po novembri 1989. V auguste 1991 boli Vojenské gymnázium Banská Bystrica, Vojenské gymnázium Opava, Vojenské gymnázium Praha, Vojenské gymnázium Moravská Třebová, Vojenské učilište Nitra, Vojenské učilište Nové Mesto nad Váhom, Vojenské učilište Žilina a Vojenské učilište Martin z podriadenosti VVO podriadené námestníkovi ministra obrany pre sociálne a humanitné veci ČSFR.

Obrázok 20: Inšpektori KBSE na leteckej základni Sliac v októbri 1992

Naštartovaný proces reformných zmien v zmenených spoločensko-politických podmienkach, ktorý začal v ČSLA bol však po novembri 1989 zabrzdený vnútro-politickou situáciou. Jej dôsledkom bolo rozhodnutie českej a slovenskej politickej reprezentácie o rozdelení ČSFR k 1. januáru 1993 na samostatnú Českú a Slovenskú republiku. Výsledkom rokovaní bol záver o rozdelení československej federálnej armády a jej hnutelného majetku (technika, výzbroj, munícia, výstroj a materiál a pod.) v pomere 2 : 1. Presuny vojsk a vojenskej techniky sa začali už na konci leta 1992.

2 VZNIK A VÝVOJ ARMÁDY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

(Armáda Slovenskej republiky a Ozbrojené sily Slovenskej republiky od roku 1993 až po súčasnosť)

2.1 Slovenská republika a jej obranyschopnosť

Zásadné spoločensko-politické zmeny v strednej, východnej a južnej Európe, ako aj vo svete, na začiatku 90. rokov 20. storočia, ktoré viedli ku krachu komunistického režimu a k likvidácii bipolárne rozdeleného sveta, výrazne ovplyvnili celkový spoločenský vývoj na Slovensku. Tento proces bol ovplyvnený aj národno-emanipačnými snahami, ktoré postupne gradovali a samotnou zmenou politického systému sa pre slovenský národ, ako aj pre ostatné s ním žijúce národnosti, vytvorila historická šanca konštituovať a riadiť si vlastný štát.

Dňa 1. januára 1993 vznikla zvrchovaná, samostatná a suverénna Slovenská republika (ďalej len „SR“) a od tejto chvíle štátotvorný slovenský národ vzal na seba právo rozhodovať o svojom ďalšom osude, čím prejavil odvahu a schopnosť niesť zodpovednosť za svoju budúcnosť.

Vznik SR sa svojím charakterom a dôsledkami plným právom zaraďuje medzi najvýznamnejšie kapitoly v histórii slovenského národa. Stalo sa tak v súlade s najvlastnejšími túžbami a záujmami občanov SR, v duchu prirodzeného práva slovenského národa na vlastné sebaurčenie s právom na vlastnú štátnosť.

SR vznikla ako moderný, demokratický a právny európsky štát. Jej konštituovanie, ako nového geopolitického aktéra, na medzinárodnej scéne sa stalo procesom veľmi zložitým a komplikovaným, pretože prebiehal na pozadí hlbších mocensko-politických premien strednej a východnej Európy. Priniesol nielen prehodnocovanie mocenských vplyvov zmieneného geografického priestoru, ale aj potrebu radikálnej prestavby existujúceho systému európskej a celosvetovej bezpečnosti. Práve tieto súvislosti dotvárali podmienky vzniku suverénnej SR a súčasne aj podmienky zabezpečovania jej obrany.

Bezpečnosť SR sa z hľadiska prebiehajúcich medzinárodných procesov stala súčasťou širšieho rámca európskej bezpečnosti, závislou od politicko-bezpečnostnej stability v strednej Európe. Jej základným smerom v bezpečnostnej orientácii sa stalo úsilie o získanie členstva v NATO, a to z toho dôvodu, že ho považovala za najefektívnejšiu existujúcu transeurópsku bezpečnostnú organizáciu. Zároveň členstvo SR v nej považovala za možnosť získania adekvátnych bezpečnostných garancií. Toto úsilie bolo dôkazom nášho návratu k hodnotám demokracie, ľudských práv a právneho štátu, obrana ktorých je zmyslom Severoatlantickej aliancie.

2. 2 Vznik a výstavba Armády Slovenskej republiky

So vznikom SR bola na zabezpečenie jej obrany 1. januára 1993 vytvorená Armáda Slovenskej republiky zo zákona Národnej Rady Slovenskej republiky č. 3/1993 Z. z. ako právny subjekt, ktorý predstavoval atribút suverenity a nezávislosti štátu. Z neho vyplývala pre armádu hlavná úloha: *„brániť slobodu, nezávislosť, suverenitu, územnú celistvosť Slovenskej republiky a pomáhať pri odstraňovaní následkov živelných pohrôm a katastrof ohrozujúcich životy alebo majetok vo veľkom rozsahu“*. Armáda plnila aj úlohy v rámci mierových síl OSN, vojenských misií a iných medzinárodných organizácií.

Armádu SR na začiatku jej existencie tvorili vojaci a zamestnanci vojenskej správy zaradení na veliteľstvách vo zväzkoch, útvaroch, školách a zariadeniach, ktoré SR získala rozdelením bývalej ČSA. Samotnému vzniku Armády SR predchádzali intenzívne práce na príprave veliteľských a organizačných štruktúr, na ktorých sa podieľali poverené tímy zložené predovšetkým z tých príslušníkov federálnej armády, ktorí v tej dobe pôsobili na Slovensku. Súčasťou ich práce bola aj príprava a realizácia

POZNÁMKY

rozhodnutí o rozdelení výzbroje, techniky, munície a ostatného materiálu, ktorým disponovala federálna armáda. Do konca roka 1992 boli na územie Slovenska presunuté hlavné bojové jednotky s výzbrojou a technikou, ako aj podstatná časť materiálu a zásob. Zároveň sa začali realizovať opatrenia zamerané na presun vojakov v základnej službe so slovenským občianstvom z útvarov a zariadení dislokovaných v Českej republike.

Veliteľstvo Armády SR bolo sformované ako samostatný prvok velenia a riadenia na základe kapacít bývalého VVO doplnených o prvok velenia vojenského letectva a PVO.

Obrázok 21: Budova Veliteľstva Armády SR v Trenčíne, ktorá sa stala od 1. 9. 1993 do 31. 12. 1999 sídlom Generálneho štábu Armády SR a od januára 2000 Veliteľstvom pozemných síl

Veliteľstvo disponovalo popri samotných bojových súčastiach rozsiahlou štruktúrou zväzkov, základní, útvarov a zariadení bojovej podpory a bojového zabezpečenia. Do štruktúry armády boli organicky začlenené aj vojenské spravodajstvo, polícia, školstvo (Vojenská akadémia v Liptovskom Mikuláši, Vojenská vysoká letecká škola v Košiciach, šesť stredných vojenských škôl), zdravotnícke a ďalšie zariadenia.

Armáda SR bola zložená z jednotlivých druhov vojsk:

- Pozemné vojsko tvorili dve divízie (14. md s veliteľstvom v Prešove, 13. td s veliteľstvom v Topoľčanoch) zložené z mechanizovaných, tankových, delostreleckých plukov a ďalších jednotiek bojovej podpory a bojového zabezpečenia, ako aj tylové útvary a zariadenia.
- Letectvo a PVO bolo zložené zo štyroch leteckých základní vojenského letectva (Sliač, Prešov, Piešťany a Kuchyňa) a divízie PVO s veliteľstvom vo Zvolene. V zložení divízie bola jedna protiletadlová raketová brigáda (Pezinok),

štyri protiletadlové raketové pluky (Pezinok, Nitra, Rožňava), letka stíhacích lietadiel (Sliač), skupina rádiolokačného prieskumu a ďalšie jednotky bojovej podpory a bojového zabezpečenia.

- Vojenská polícia, vojenské spravodajstvo, vojenská správa a vojenské zariadenia.

Početný stav armády bol 53 000 vojakov, 995 tankov, 1 370 BVP a OT, 1 053 delostreleckých systémov, 146 bojových lietadiel a 19 bojových vrtuľníkov. Na podporu armády a plnenia úloh obrany štátu boli vytvorené veliteľstvá železničného vojska a civilnej obrany s podriadenými útvarmi a zariadeniami doplňovanými vojakmi z povolania a vojakmi v základnej službe. Dôležitý prvok obranných plánov tvorila mobilizácia schopná sformovať v prípade potreby armádu s kapacitou niekoľkonásobne prevyšujúcou jej mierové počty.

Obrázok 22: Obrnený transportér pri prekonávaní ťažko prístupného terénu

Obrázok 23: Výcvik ženistov-pontonistov na vode. VVP Lešť

POZNÁMKY

Vytvorením Generálneho štábu Armády SR 1. septembra 1994 a operačných stupňov velenia pre pozemné vojsko, letectvo a PVO, ako aj transformáciou mechanizovaných, tankových, delostreleckých a protiletadlových plukov na brigády, sa vytvorila pružnejšia organizačná štruktúra Armády SR. Takéto zloženie Armády SR, dislokácia jej prvkov, ako aj celková situácia v oblasti obrany zodpovedali hodnoteniu stavu, ako aj predpokladanému vývoju v Európe a postaveniu SR na začiatku 90. rokov.

Po vzniku SR sa na základe analýzy ďalšieho možného vývoja v oblasti bezpečnosti ukázalo, že sa budú zvyšovať požiadavky na obranyschopnosť SR a Armádu SR. Z tohto dôvodu sa pristúpilo k transformácii obrany SR a Armády SR. *Obranná doktrína SR*, schválená Národnou radou SR dňa 30. júna 1994, stanovila Armáde SR „... pripravovať sa na odvrátenie hrozieb suverénneho štátu na vlastnom území“. Vzhľadom na obmedzené zdroje a limitovaný obranný potenciál SR doktrína zároveň upozorňovala, že z hľadiska dlhodobého výhľadu môže SR požadované záruky a účinnú obranu zabezpečiť iba začlenením sa do takého spoločenstva štátov s kolektívnou obranou, aké v tom období predstavovalo NATO.

V súlade s týmto bola v roku 1994 vypracovaná a schválená *Koncepcia výstavby Armády SR do roku 2000*. Koncepcia v koncentrovanej podobe vyjadrovala prevládajúce názory na transformáciu armády, ciele a úlohy, na ktoré sa mal proces ďalších zmien a rozvoja armády zamerať.

Koncepcia výstavby Armády SR do roku 2000 stanovila ciele a úlohy transformácie. Jej hlavným cieľom bolo *vybudovať relatívne malú, modernú, kvalitne vyzbrojenú a vycvičenú armádu so zodpovedajúcou logistikou, schopnú po doplnení zálohami zabezpečiť obranu Slovenskej republiky*. Splnenie tohto cieľa malo podporiť približovanie sa k členom NATO a Európskym spoločenstvám, rozvoj interoperability s ich ozbrojenými silami. Na realizáciu cieľov transformácie boli stanovené tri etapy:

- 1. etapa 1994 – 1995,
- 2. etapa 1996 – 1997,
- 3. etapa 1998 – 2000.

Úlohy 1. etapy boli splnené. Veliteľstvo Armády SR sa zreorganizovalo na Generálny štáb Armády SR. Tiež sa uskutočnila prestavba mechanizovaných, tankových, delostreleckých plukov a ostatných útvarov bojovej podpory a zabezpečenia na brigády a útvary zborového kompletu.

Jediná jednotka pozemných síl, ktorá bola od svojho vzniku predurčená aj na pôsobenie mimo územia štátu bol novovytvorený prápor rýchleho nasadenia. Prostredníctvom procesu rozvoja interoperability a plnenia záväzkov Partnerstva za mier sa postupne prápor dostal na úroveň, ktorá umožňovala jednorazové nasadenie do operácií na podporu mieru.

Namiesto plánovaných mobilizačne rozvinovaných peších, motorizovaných a výcvikových divízií boli po úpravách koncepcie sformované sily domobrany zložené zo šiestich brigád a rôt.

V zbore letectva a PVO bolo letectvo sústredené v štyroch leteckých základniach, protiletadlové raketové vojsko v troch brigádach a jednotky rádiotechnického vojska v samostatnej základni. Veliteľstvo zboru LaPVO disponovalo kompletom jednotiek bojovej podpory a bojového zabezpečenia v štruktúre, ktorá obmedzovala použitie letectva mimo územia štátu.

V hodnotení výsledkov 1. etapy transformácie prevládali pozitívne stanoviská, medzi ktoré možno zaradiť aj medzinárodné ohlasy na včasné splnenie záväzkov prijatých k implementácii *Zmluvy o KOS*, na zapojenie sa SR do programu *Partnerstvo za mier* a aktívnu účasť na riešení krízovej situácie na Balkáne, kde dlhodobo od mája 1993 pôsobil v rámci mnohonárodných síl UNPROFOR a neskôr vo východnom Slavónsku ženijný prápor Armády SR.

Cieľom druhej etapy transformácie bolo stabilizovať situáciu po uskutočnených organizačných zmenách a presunúť pozornosť na výcvik, bojovú prípravu a postupnú realizáciu programov prezbrojovania a modernizácie armády. Na podporu 2. a 3. etapy bol vypracovaný *Dlhodobý plán rozvoja Armády SR do roku 2000*.

V júli 1997 SR nebola pozvaná na rokovania o pristúpení k Washingtonskej zmluve a navyše v záverečnej deklarácii samitu v Madride predstavitelia NATO nomenovali SR ani v skupine štátov, ktoré mali nádej stať sa v blízkej budúcnosti členom NATO v rámci ďalšieho kola rozširovania. Na konci roka 1997 prevládol v armáde názor, že ciele 2. etapy sa nespĺnili.

Obrázok 24: Letectvo Vzdušných síl je v súčasnosti vyzbrojené modernými stíhacími lietadlami MiG-29

POZNÁMKY

Nesplnenie hlavných zámerov transformácie spolu s vplyvom pôsobenia ďalších aj politických faktorov spôsobilo, že sa v hodnoteniach dosahovaných výsledkov začali preceňovať prínosy redukcie a reštrukturalizácie armády. Podporovali argumentáciu o prebiehajúcich zmenách bez toho, aby Armáda SR vstúpila do plánovanej etapy modernizácie. Jedným z dôsledkov bolo nepochopenie hlbších súvislostí profesionalizácie ozbrojených síl, ktorá sa presadila ako určujúci trend od polovice 90. rokov v mnohých vyspelých štátoch.

Po zmenách vo vedení rezortu bolo v roku 1998 hlavným zámerom pripravovaného konceptu reformy armády vrátiť Slovensko po neúspechoch na medzinárodnej scéne k integračným aktivitám. V roku 1999 vláda SR schválila *Koncepciu reformy rezortu obrany do roku 2002, s výhľadom do r. 2010*, ktorá naštartovala nevyhnutné procesy zmien v oblasti obrany a armády tak, aby ich výsledky podporili prípravu na členstvo v NATO.

Dňa 1. januára 2000 sa Ministerstvo obrany SR (vojensko-politická časť) a Generálny štáb Armády SR (vojensko-odborná časť) zlúčili do integrovaného ministerstva obrany v posádke Bratislava. V roku 2000 pokračovali v nadväznosti na predchádzajúce zmeny na ministerstve obrany a generálnom štábe zmeny v štruktúrach pozemných a vzdušných síl. Ozbrojené sily sa rozdelili podľa operačného predurčenia na reakčné sily a hlavné obranné sily. Pozemné sily boli členené do dvoch mechanizovaných brigád, delostreleckej brigády a práporu okamžitej reakcie, do prvkov bojovej podpory, bojového zabezpečenia a výcvikových základní. Jadro bojového potenciálu pozemných síl tvorili mechanizované brigády (vyzbrojené BVP1, BVP2, tankami T72 a T55) a delostrelecká brigáda so samohybnými a ťahanými delostreleckými systémami. V zložení vzdušných síl zostali 4 letecké základne. Protiletadlové raketové vojsko bolo sústredené do troch protiletadlových raketových brigád a do zostavy vzdušných síl patrili aj ďalšie jednotky bojovej podpory a bojového zabezpečenia veliteľstva vzdušných síl.

Obrázok 25: Prápor okamžitej reakcie, jeden z prvých útvarov ozbrojených síl, ktorý bol zložený z profesionálnych vojakov. Nástup práporu so štátnou vlajkou a bojovou zástavou

2. 3 Reforma Ozbrojených síl Slovenskej republiky

POZNÁMKY

V roku 2001 bola prijatá *Bezpečnostná stratégia SR, Obranná stratégia SR, Vojenská stratégia SR* a súbor nových zákonov. Toto spolu s *Koncepciou reformy Ozbrojených síl SR – Model 2010* vytvorilo ucelenú platformu na uskutočnenie komplexnej reformy ozbrojených síl, ktorá prebiehala podľa Dlhodobého plánu štruktúry a rozvoja Ozbrojených síl SR s využitím systému obranného plánovania.

Štruktúra ozbrojených síl v cieľovej konfigurácii Modelu 2010 zahrňovala okrem generálneho štábu s podpornými organizačnými prvkami aj tri veliteľstvá. Základ pozemných síl v ňom tvorila jedna ľahká a jedna mechanizovaná brigáda, jeden zmiešaný delostrelecký pluk a jednotky bojového zabezpečenia a bojovej podpory. Vo výzbroji sa rátalo s 52 tankami, 164 BVP a 96 delostreleckými systémami. Vzdušné sily boli v modeli zastúpené centrom riadenia vzdušných operácií, základňou taktického letectva s bojovým krídlom a dopravnou letkou, vrtuľníkovou základňou s jedným vrtuľníkovým krídlom, jednou protiletadlovou raketovou brigádou, práporom rádiolokačného prieskumu a ďalšími jednotkami bojovej podpory a bojového zabezpečenia. Do pôsobnosti veliteľstva výcviku a podpory boli zaradené veliteľstvá, jednotky a základne zabezpečujúce výcvik profesionálnych poddôstojníkov, podpora velenia a logistická podpora veliteľom na strategickom a operačnom stupni. Celkový počet osôb v ozbrojených silách nemal prekročiť hranicu 24 500 osôb.

Na základe nového bezpečnostného prostredia po vstupe SR do NATO a Európskej únie a snahy o plnenie medzinárodných záväzkov, najmä však Cieľov síl NATO 2004, bolo rozhodnuté aktualizovať Bezpečnostnú stratégiu a vypracovať novú Obrannú stratégiu tak, aby mohla byť zrušená Vojenská stratégia SR. Súčasne sa zaktualizoval aj Dlhodobý plán štruktúry a rozvoja Ozbrojených síl SR tak, aby zahŕňal výhľad do roku 2015. Nastalo oživenie výcviku a postupne sa začalo s modernizáciou ozbrojených síl. Z hľadiska realizácie plánovaných úloh reformy sa splnili úlohy v oblasti základných reorganizačných zmien štruktúr, ako aj v oblasti transformácie personálu. Koncom roka 2005 odišli zo zväzkov, útvarov a zariadení poslední vojaci povinnej služby, a tak sa Ozbrojené sily SR stali k 1. januáru 2006 plne profesionálnymi.

Obrázok 26: Brusel. Centrála NATO. 2. apríla 2004 bola vztýčená vlajka SR symbolizujúca naše členstvo v aliancii

POZNÁMKY

Obrázok 27: Dňa 29. 3. 2004 na Hviezdoslavovom námestí v Bratislave sa konali oslavy vstupu SR do NATO. Vojaci pri nesení štátnej vlajky SR na jej slávnostné vztýčenie

Ozbrojené sily Slovenskej republiky prešli zložitým transformačným a reformným procesom, ktorý bol ovplyvnený vnútropolitickým vývojom, zmeneným medzinárodným vojensko-politickým prostredím, ekonomickými možnosťami štátu, ako aj snahou o začlenenie SR do západoeurópskych a atlantických vojenských a politických štruktúr.

Hlavnou úlohou ozbrojených síl bolo garantovať obranu SR a bezpečnosť štátu pred vonkajším ozbrojeným napadnutím cudzou mocou, ako aj plniť záväzky vyplývajúce z medzinárodných zmlúv, ktorými je SR viazaná. Popritom sa podieľať na zachovávaní verejného poriadku, zvrchovanosti, územnej celistvosti a nedotknuteľnosti hraníc SR, na plnení úloh v čase výnimočného alebo núdzového stavu a pri odstraňovaní jeho následkov a na plnení úloh v zahraničí pri humanitárnej pomoci, vojenských a mierových pozorovateľských misiách medzinárodných organizácií alebo v rámci vojenských cvičení.

Ozbrojené sily SR sa skladajú z troch základných zložiek, ktoré tvoria: pozemné sily, vzdušné sily a sily výcviku a podpory. Dňa 1. júla 2006 bolo zriadené veliteľstvo vojenského zdravotníctva so sídlom v Ružomberku, ako pevný riadiaci prvok a štvrtá zložka Ozbrojených síl SR. Okrem týchto zložiek sa na plnení úloh ozbrojených síl podieľali aj vojenské školy, vojenské súdy, vojenské prokuratúry, vojenské spravodajstvo, vyššie vojenské správy, územné vojenské správy a ďalšie organizácie zriadené ministerstvom obrany.

Od 1. júla 2009 Ozbrojené sily SR prešli ďalšou zmenou. Vykonaná reorganizácia operačných veliteľstiev a ostatných podriadených útvarov bola krokom, ktorý nasledoval po reorganizačných zmenách Generálneho štábu OS SR trvajúcich jeden mesiac. Hlavným cieľom vykonaných zmien bolo vytvoriť profesionálne a ekonomicky dostupné ozbrojené sily, vytvoriť podmienky na efektívnejšiu funkčnosť

celého systému, ktorý by vyvažoval pomer s úlohami, zdrojmi a štruktúrami. Zmeny na generálnom štábe a jednotlivých operačných veliteľstvách boli realizované v rozsahu, aby sa dosiahli optimálne štruktúry a súbežne aj vnútorné procesy a činnosť jednotlivých veliteľských štruktúr.

Pozemné sily (ďalej len „PS“) vznikli transformáciou pozemného vojska. Patria medzi základné zložky Ozbrojených síl SR a sú ich hlavou súčasťou. Sú zložené, vybavené a rozmiestnené tak, aby boli pripravené na vedenie aktívnej činnosti v samostatných pozemných operáciách, ale najmä v spoločných vojenských operáciách so vzdušnými silami a na účasť v mnohonárodných vojenských, humanitárnych a mierových operáciách.

Obrázok 28: Cvičenie pozemných síl. Presun jednotky v kolóne vo VVP Lešť (1994)

Obrázok 29: Výcvik pozemných síl v preprave tylových jednotiek cez vodnú prekážku

PS prechádzali štruktúrnymi zmenami. Od ich členenia na sily okamžitej reakcie, sily rýchlej reakcie a hlavné obranné sily k existujúcej štruktúre pozemných

POZNÁMKY

síl – sily vysokej pripravenosti a sily s nižšou pripravenosťou. Proces realizácie štruktúrnych zmien po zrušení 1. a 2. armádneho zboru k 31. 3. 2000, ktorý naďalej prebiehal v pozemných silách, dosahoval postupne nasledujúce organizačné štruktúry: veliteľstvo PS, veliteľstvo domobrany, 2. mechanizovaná brigáda, 5. pluk špeciálneho určenia (od 1. 10. 2005 do 1. 9. 2007 v podriadenosti PS), prápor okamžitej reakcie, delostrelecká brigáda, výcvikové základne, prevádzkové a zabezpečovacie útvary a zväzky. V priebehu rokov 2005 a 2006 bola vykonaná rozsiahla reorganizácia vojenských zväzkov a útvarov pozemných síl. Štruktúra, ktorú dosiahli koncom roka 2006 predstavovala dve brigády ((1. mechanizovanú brigádu Topolčany (do 30. septembra 2006 ľahká brigáda Topolčany) a 2. mechanizovanú brigádu Prešov (do 30. septembra 2006 mb Prešov)), prápor RCHBO PS, spojovací prápor PS, ženijný prápor PS a prápor podpory velenia PS.

Organizačná štruktúra mechanizovaných brigád:

- 1. mb Topolčany – 3. mpr (prápor okamžitej reakcie od 1. 10. 2006 premenovaný na 11. mpr), rmo, prápor logistickej podpory a ďalšie podporné a zabezpečovacie jednotky,
- 2. mb Prešov – 2. mpr, 1. tpr, zmiešaný samohybný delostrelecký oddiel, prápor logistickej podpory a ďalšie podporné a zabezpečovacie jednotky.

Od 1. júla 2009 prešiel do priamej podriadenosti veliteľstva PS raketometný oddiel Rožňava, ktorý bol doposiaľ v organizačnej štruktúre 1. mb Topolčany. Ďalšou výraznou zmenou bolo ukončenie činnosti tankového práporu v Trebišove k 1. júlu 2009. Časť jeho jednotiek pôsobí pod 21. mechanizovaným práporom, ktorý bol premenovaný na 21. zmiešaný mechanizovaný prápor Trebišov.

Obrázok 30: 11. mechanizovaný prápor Martin pri výcviku vo VVP Lešť v júni 2007

Vzdušné sily (ďalej len „VzS“) patria medzi základné zložky Ozbromených síl SR a ich veliteľstvo ako orgán velenia a riadenia vzniklo 1. januára 2000 na báze 3. zboru Letectva a PVO. VzS sú určené na obranu zvrchovanosti SR a dôležitých politických

a hospodárskych centier, regiónov, ako aj na ochranu vojsk pred údermi vzdušného protivníka a na priamu podporu boja pozemných síl. Podieľajú na mierových a humanitárnych operáciách, na eliminácii vojenských a nevojenských ohrození a na podpore operačnej a taktickej mobilnosti. Letectvo a PVO aj v mieri plnia prostredníctvom vyčlenených síl a prostriedkov úlohy blízke bojovému použitiu v pohotovostnom systéme s pôsobnosťou na celé územie SR.

Obrázok 31: Protiletadlový systém 2K12M KUB krátkého dosahu v palebnom postavení, ktorý je predurčený na ničenie manévrujúcich vzdušných cieľov

Hlavným miestom velenia veliteľa vzdušných síl je *Centrum riadenia vzdušných operácií* (ďalej len „CRVZO“), ktoré svojou činnosťou zaisťuje nedotknuteľnosť vzdušného priestoru. Je vyzbrojené systémom LETVIS (letecký vizuálny informačný systém), ktorý vytvára jednotný obraz o vzdušnej situácii v reálnom čase a systémom ASOC (Air Support Operations Centre), ktorý je budovaný ako nadnárodný systém a spolupracuje so systémami v krajinách NATO.

Veliteľstvo VzS a CRVZO sú dislokované vo Zvolene. K 1. 7. 2009 veliteľstvo VzS, ktoré sledovalo novú štruktúru Generálneho štábu Ozbrojených síl SR prešlo reorganizačnými zmenami. K 31. 10. 2001 patrili medzi hlavné zložky vzdušných síl CRVZO Zvolen, 3. letecká základňa (ďalej len „LZ“), 2. protiletadlová brigáda (ďalej len „plrb“), spojovací prápor, prápor rádiolokačného prieskumu a prápor podpory velenia. V rokoch 2005 až 2006 nastali organizačné zmeny k 31. 12. 2005 – v plrb Nitra s protiletadlovými raketovými skupinami v Nitre, Pezinku a Rožňave, 1. 4. 2006 samostatná dopravná letka Kuchyňa sa transformovala na dopravné letecké krídlo a transformáciou CRVZO, práporu rádiolokačného prieskumu, spojovacieho práporu a práporu podpory velenia vznikla brigáda velenia, riadenia a prieskumu Zvolen. Na základe uvedených zmien hlavné zložky vzdušných síl tvorili: LZ Sliač, LZ Prešov, dopravné krídlo Kuchyňa, brigáda velenia, riadenia a prieskumu Zvolen a plrb Nitra s protiletadlovými raketovými skupinami v Nitre, Pezinku a Rožňave.

POZNÁMKY

Súbežne so zmenami v štruktúre veliteľstva VzS boli k 1. 7. 2009 reorganizované ich zväzky a základne. LZ Sliač bola reorganizovaná na Zmiešané krídlo Sliač, LZ Prešov na Vrtuľníkové krídlo Prešov a Dopravné letecké krídlo Kuchyňa na Dopravné krídlo Kuchyňa. V plrb Nitra boli navýšené počty v dôsledku prepodriadenia dvoch protiletadlových batérií IGLA z podriadenosti veliteľstva PS do podriadenosti VzS.

Výzbroj VzS pozostáva zo stíhacích lietadiel MiG-29 Fulcrum, bojových vrtuľníkov Mi-24, dopravných lietadiel a vrtuľníkov, ako aj vrtuľníkov špeciálneho určenia (L-410 Turbolet, An-24 Coke, An-26 Curl a vrtuľníkov Mi-17, Mi-8, Mi-2). Vo výzbroji sú aj cvičné lietadlá L-39 Albatros a L-29 Delfín. Vo výzbroji PVO boli protiletadlové komplexy typu S-300 PMU.

Sily výcviku a podpory (ďalej len „SVaP“) boli zriadené zákonom č. 321/2002 Z. z. o Ozbrojených silách SR 1. júla 2002 a sú jednou z ich základných zložiek. Zabezpečujú základný a odborný výcvik profesionálnych poddôstojníkov a mužstva, prípravu pozorovateľov a jednotiek vysielaných do vojenských misií, ako aj logistickú podporu v rámci ozbrojených síl. Starajú sa o prevádzku komunikačných, informačných a bezpečnostných systémov, realizujú opatrenia na zaistenie ich bezpečnosti. Za mimoriadnych opatrení majú za úlohu zmobilizovať vytvárané prvky v rámci OS SR a realizovať opatrenia na zaistenie ich bezpečnosti a tiež zabezpečujú činnosť Ministerstva obrany SR, generálneho štábu a posádky Bratislava.

Obrázok 32: Odbornú prípravu profesionálov pre Ozbrojené sily SR vykonávajú základné a odborné výcvikové školy síl výcviku a podpory. Na obrázku príslušníci Odbornej výcvikovej školy letectva pri sledovaní výkladu učiteľa

Veliteľstvo je dislokované v Trenčíne. V rozsahu svojej pôsobnosti velí SVaP v čase mieru a vojny, počas krízového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. SVaP od svojho vzniku v roku 2002 do roku 2008 prešli rôznymi organizačnými zmenami a veliteľstvo k 1. 7. 2009 kompletne reorganizovalo štruktúry velenia, keď zo šiestich štábov boli reálne vytvorené tri odbory. Výrazné reorganizačné zmeny

boli vykonané v štruktúre samotných SVaP, kde bolo zrušené veliteľstvo logistiky a spojovacie veliteľstvo v Trenčíne, reorganizované veliteľstvo výcviku na prápor výcviku. Prápor bol organizačne vytvorený na rotnej štruktúre z rot základného výcviku, rot bojového výcviku, rot bojového zabezpečenia a bojovej podpory a rot podpory velenia. Zároveň riadil Stredisko výcviku odborností letectva, protivzdušnej obrany, komunikačných a informačných systémov a elektronického prieskumu, Odbornú výcvikovú školu na Mokradi. Taktiež bola vykonaná zmena organizačnej štruktúry vo veliteľstve posádky Bratislava. Boli prehodnotené a optimalizované štruktúry veliteľstva posádky a jeho podriadených útvarov. Tak bola zrušená vojenská hudba Trenčín.

Dňom 1. júla 2009 nastala aj zmena podriadenosti Centra výnimočnosti zo štruktúry SVaP pod Generálny štáb OS SR. Po zrušení veliteľstva logistiky v Trenčíne prešlo deväť logistických základní a útvarov do priamej podriadenosti veliteľstva SVaP, ktoré odborne riadi odbor pre podporu operácií.

Zrušenie spojovacieho veliteľstva vyvolalo zmenu podriadenosti základne mobilných komunikačných a informačných systémov Ružomberok priamo pod veliteľstvo SVaP a reorganizáciu strediska riadenia a prevádzky komunikačných a informačných systémov na základňu stacionárnych komunikačných a informačných systémov Trenčín podriadenú priamo veliteľstvu síl.

Vojenské zdravotníctvo bolo zložkou Ozbrojených síl SR. Zrušením Úradu vojenského zdravotníctva MO SR a na zefektívnenie pôsobenia vojenského zdravotníckeho personálu v štruktúre Ozbrojených síl SR bolo 1. júla 2006 zriadené veliteľstvo vojenského zdravotníctva ako zložka Ozbrojených síl SR.

Obrázok 33: Vojaci základnej služby vykonávali vojenskú službu do 31. 12. 2005 a od 1. 1. 2006 sa Ozbrojené sily SR stali plne profesionálnymi. Na obrázku vojaci základnej služby pri skladaní slávnostnej vojenskej prísahy

POZNÁMKY

Dňa 31. 5. 2009 bolo zrušené veliteľstvo vojenského zdravotníctva a bol zriadený Úrad hlavného lekára OS SR. Úrad je dislokovaný v priestoroch Ústrednej vojenskej nemocnice v Ružomberku a v Liptovskom Mikuláši. Zabezpečuje velenie, riadenie a je najvyšším koncepčným orgánom vojenského zdravotníctva v rezorte obrany v čase mieru, vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu. Úrad okrem uvedených kompetencií odborne riadi, organizuje a koordinuje systémy vojenského zdravotníctva v útvaroch a zariadeniach ozbrojených síl s rozsiahlymi väzbami na najvyššej celoštátnej a medzinárodnej úrovni.

V rámci procesu transformácie a realizácie reforiem Armády SR boli vybudované Ozbrojené sily SR, ktoré sú porovnateľné s armádami členských štátov NATO. Zároveň svojou štruktúrou, výzbrojou, technikou a počtami osôb zodpovedajú reálnym možnostiam SR. Sú to ozbrojené sily plne profesionálne, moderné, pripravené reagovať na hrozby rýchlo, presne a flexibilne, s možnosťou nasadenia do mnohonárodných a expedičných operácií.

3 ZÁVER

Obranná politika SR sa koncom 90. rokov realizovala v neustále sa meniacom prostredí. Nové bezpečnostné riziká, akými boli a sú medzinárodný terorizmus, sabotáže, proliferácia zbraní hromadného ničenia a sofistikovaných zbraňových systémov, nelegálna migrácia, šírenie drog, medzinárodný organizovaný zločin, ale aj zraniteľnosť informačných systémov, ohrozujú bezpečnosť štátov a koalícií. SR sa po teroristických útokoch na USA 11. 9. 2001 jednoznačne prihlásila k záverom vyhlásenia predstaviteľov EÚ zo 14. 9. 2001 o podpore silnej, trvalej a globálnej akcie proti terorizmu, ako aj k *Akčnému plánu boja proti terorizmu EÚ*.

Príslušníci Ozbrojených síl SR sa od roku 1993 aktívne zúčastňujú na riešení krízového stavu na Balkáne. V súvislosti so zmenou bezpečnostnej politiky NATO a v súlade s bezpečnostnou politikou SR sa od roku 2002 zúčastňujú na realizácii cieľov kampane „Trvalá sloboda“ v Afganistane a do roku 2008 sa zúčastňovali kampane „Iracká sloboda“ v Iraku v rámci protiteroristických operácií.

Príslušníci Ozbrojených síl SR v medzinárodných misiách významne prispievali a prispievajú k stabilizácii viacerých regionálnych konfliktov a kríz. Operujúc v rôznych kútoch sveta sú poslami mieru a stability pre miestne obyvateľstvo, ale i významnými reprezentantmi svojej vlasti, slúžiacimi v záujme jej bezpečnosti a ďalšieho rozvoja.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV A ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

BYSTRICKÝ, J. – ČAPLOVIČ, M. – PURDEK, I. – ŠTAIGL, J.: *Ozbrojené sily Slovenskej republiky: História a súčasnosť 90 rokov: 1918 – 2008*. Druhé doplnené vydanie. Bratislava: Magnet Press Slovakia, 2008, s. 106-230. ISBN 978-80-89169-12-2.

KRUPIČKA, J.: *Československá vojenská správa v letech 1945 – 1948*. Praha, 1992.

MINAŘÍK, P.: *Československá armáda v letech 1945 – 1969 (Organizace a dislokace velitelských orgánů pozemního vojska)*. In: *Vojenské rozhledy*, roč. 3, 1994, č. 9, s. 141 – 149.

NAĐOVIČ, S.: *Čelom vzad : O dôstojnom odchode po nedôstojnom príchode*. Bratislava: Ministerstvo obrany SR, 2004. 195 s. ISBN 80-88842-74-3.

PURDEK, I. a kol. : *V službách vlasti, demokracie a mieru : 15. rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky 1993 – 2008*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, 2008. 302 s. ISBN 978-80-89169-14-6.

RENNER, H. – SAMSON, I.: *Dejiny Československa po roku 1945*. Bratislava : Slovak academic Press, 1993, s. 7-16, s. 90-96. ISBN 80-85665-16-6.

SEGEŠ V. a kol.: *Slovensko - Vojenská kronika*. Bratislava : Perfekt, 2007, s. 136-168. ISBN 978-80-8046-381-6.

STANĚK, T. – ARBURG, A. von: *Československá armáda vytváří „hotové skutečnosti“, vláda je před cizinou legitimizuje*. In: *Soudobé dějiny*, roč. 13, 2006, č. 1-2, s. 13-49. ISSN 1210-7050.

ŠTAIGL, J. – ŠTEFANSKÝ M.: *Vojenské dejiny Slovenska : VI. zväzok (1945 – 1968)*. Bratislava : Magnet Press Slovakia, [2007]. 351 s. ISBN 978-80-89169-10-8.

Vojenské dějiny Československa : V. díl (1945 – 1955). Praha : Naše vojsko, 1989. 591 s. ISBN 80-206-0056-6.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakteristika základných východísk a cieľov budovania novej povojnovej československej armády.
2. Charakteristika programu prvej povojnovej vlády ČSR, ktorý sa týkal výstavby československej armády.
3. Stručná charakteristika základných smerov týkajúcich sa výstavy ČSLA v 50. rokoch (po februárovom prevrate 1948 došlo k zásadným zmenám vo výstavbe československej armády). Etapy, ktorými v rámci reorganizácie prechádzali operačné veliteľstvá a organizačné členenie ČSLA.
4. Charakteristika obdobia po intervencii štátov Varšavskej zmluvy. Zmluva, na základe ktorej došlo k rozmiestneniu sovietskych vojsk v ČSSR.
5. Úloha ČSLA v rámci Varšavskej zmluvy. Východný vojenský okruh a jeho úloha v rámci plnenia mierových úloh.

POZNÁMKY

6. Charakteristika zmien prijatých v ČSLA po 17. novembri 1989. Podstata stratégie prijatej v roku 1991 „Obrana zo všetkých strán“ a opatrenia vykonané v ČSA.
7. Vznik Armády SR, podstata Koncepcie výstavby Armády SR do roku 2000. Stanovené ciele a úlohy transformácie (1994 – 2000).
8. Vznik Ozbrojených síl SR, úloha reformného procesu. Charakteristika základných zložiek Ozbrojených síl SR, etapy reorganizácie v období rokov 2002 – 2009.
9. Úlohy medzinárodného krízového manažmentu Ozbrojených síl SR.

STRES MANAŽMENT, RELAXAČNÉ A AKTIVAČNÉ TECHNIKY

POZNÁMKY

kpt. Mgr. Michaela ŠTAMMOVÁ

ÚVOD

Stres pri práci zapríčiňuje viac ako štvrtinu dvojtyždňovej alebo dlhšej absencie v dôsledku zdravotných problémov spôsobených na pracovisku. Na základe číselných údajov z roku 1999 platia členské krajiny Európskej únie najmenej 20 miliárd eur ročne za stres pri práci. Stres pri práci môže viesť k depresiám, strachu, nervozite, únave a srdcovým ochoreniam. Stres spôsobuje aj vážne poruchy produktivity, kreativity a konkurencieschopnosti ¹⁾.

Stres manažment je program na osvojenie si proaktívnych metód zvládania stresu. Jeho podstatou je spoznanie individuálnych zdrojov a prejavov stresu, jeho dôsledkov. Ak vieme predpokladať aké situácie vyvolávajú stres môžeme ich riadiť – mať pod kontrolou a teda zvládať tak, aby ich nepriaznivý účinok bol čo najmenší.

Ďalšou metódou v rámci stres manažmentu je poznanie, nácvik a výber najvhodnejšej relaxačnej alebo aktivizujúcej metódy – techniky. Profesionálni vojaci by s ohľadom na rôzne situácie záťaže, ktorým sú vystavovaní v súvislosti s bežným pracovným pôsobením alebo plnením úloh v operáciách medzinárodného krízového manažmentu, mali ovládať aspoň jednu metódu relaxácie tak, aby boli schopní aj vo vyhrotených situáciách pokračovať v plnení úloh.

Cieľom tohto príspevku je predstaviť vybrané relaxačné metódy a sprostredkovať postup na ich nácvik, ktorý by mal byť realizovaný nielen na zamestnaniach spoločenskovedných seminárov, ale aj v rámci psychologickkej prípravy.

1 ZÁŤAŽ A STRES

Hoci sú pojmy stres a záťaž často používané ako synonymá, je vhodné medzi nimi rozlišovať. Viacerí autori navrhujú používať pojem „stres“ len pre stres fyziologický a pre stres psychickej povahy, ktorý má vysokú intenzitu – teda ťažký psychický stres. Pre nižšie intenzity psychického stresu (stredné a ľahké) sa javí ako vhodnejší pojem „záťaž“. Za ťažkú psychickú záťaž sa považujú situácie ako ohrozenie života, zoskok parašutistu a pod. Za strednú psychickú záťaž je možné označiť takú situáciu, ktorá vyvoláva podmienky zabraňujúce v úspešnej činnosti, zatiaľ čo pri ľahkej psychickej záťaži je možné pokračovať vo výkone činnosti bez zhoršenia kvality výkonu.

Významná slovenská psychologička Mária Bratská definuje jednotlivé stupne záťaže nasledovne:

- **1. stupeň – bežná záťaž** nevzniká na základe nesúladu medzi tlakom vonkajšieho prostredia a našimi možnosťami vytvárať protitlak. Vzhľadom na to, že disponujeme oveľa väčšími predpokladmi, než si vyžadujú úlohy a povin-

1) Problémy zdravia pri práci v Európskej únii, 1998 – 1999. Eurostat, Luxemburg, 2001.

POZNÁMKY

nosti, ktoré máme v takýchto situáciách plniť, nemusíme siahnúť do svojich rezerv a vyburcovať vlastnú psychiku k zvýšenej činnosti. Zvyčajne, pre väčšinu z nás sú nároky známe a predstavujú také úlohy, s ktorými sme sa už veľakrát stretli a dokázali sme ich neraz úspešne vyriešiť.

- **2. stupeň – zvýšená záťaž** sa viaže na také životné a pracovné situácie, v ktorých si nevystačíme s bežnými, zaužívanými spôsobmi riešenia, konania a reagovania. Stretávame sa s nimi po prvýkrát, sú pre nás nové, a preto ak ich máme zvládnuť, musíme vynaložiť zvýšené úsilie. Výrazné vyburcovanie našich psychických síl nám umožní nájsť také možnosti riešenia, ktorými uvedieme vonkajšie podmienky do pôvodného stavu alebo meníme sami seba tak, aby sa rozšíril rozsah našich predpokladov riešiť takéto situácie. Neznamená to teda, že sa pasívne prispôsobíme nárokom okolia. Náš proces prispôsobovania sa môže skladať z osvojenia si nových zručností, nadobudnutia ďalších poznatkov a sociálnych spôsobilostí a zo zmeny dosiaľ zaužívaných spôsobov správania. S takouto záťažou sa dokážeme vysporiadať bez negatívnych dôsledkov na naše zdravie. Naopak možno zdôrazniť, že práve zvýšená záťaž je pre náš život nevyhnutná, pretože posúva náš vývin dopredu. Núti nás rozširovať si okruh poznatkov, spôsobilostí a skúseností, pracovať na sebe, urýchľuje náš osobnostný rast, rozvoj a umožňuje nám zrieť.
- **3. stupeň – hraničná záťaž** vzniká vtedy, keď sa objavuje výrazný nesúlad medzi našou vybavenosťou, pripravenosťou a nárokmi vonkajšieho prostredia na nás. Riešiť takéto situácie môžeme len s vynaložením mimoriadneho úsilia, ak zmobilizujeme všetky svoje psychické sily. Zvládnutie hraničnej záťaže predpokladá ísť až na doraz, siahnúť až na dno svojich psychických rezerv. Sprievodným javom sú rôzne funkčné poruchy psychickej činnosti a objavujú sa niektoré spôsoby správania, ktoré sú príznačné pre nižšie vývinové obdobia u človeka. V organizme dochádza k výrazným fyziologickým zmenám. Kladné účinky záťaže končia. Narastá počet nežiaducich dôsledkov na psychiku a celkovo na zdravotný stav človeka. Riešiteľnosť takýchto situácií vrcholí. Práve tretí stupeň hraničných záťaží odhaľuje skutočnú kvalitu osobnosti a skupín, ktoré ju zvládajú.
- **4. stupeň – extrémna záťaž** sa objavuje vtedy, keď medzi požiadavkami vonkajšieho prostredia a našimi možnosťami a predpokladmi potrebnými na ich zvládnutie je obrovský rozpor. Nesúlad je taký veľký, že nie je v našich silách vyvinúť primeraný protitlak a aktívne vzdorovať. Úplne podliehame tlaku situácie, ktorá sa nám javí ako neriešiteľná. Psychické zlyhanie sprevádzajú výrazné poruchy v správaní, zmeny vo fyziologických a psychických procesoch v organizme, často s trvalými dôsledkami na zdravie človeka. Pretrvávajúca extrémna záťaž vedie k narušeniu vzťahov so spoločenským prostredím.

Určením stupňa záťaže získavame informáciu nevyhnutnú na prognózovanie priebehu ďalšej činnosti človeka, predvídanie dôsledkov na zdravie a na prijatie účinných opatrení nevyhnutných na predchádzanie nežiaducim javom. Avšak určiť stupeň zaťaženia nie je jednoduché. Treba mať sústavne na pamäti, že ide o výslovné individuálne prežívaný psychický stav, ktorý aj za rovnakých vonkajších podmienok môže nadobúdať u ľudí nielen odlišnú podobu, ale aj rôznu veľkosť. **Pri pretrvávaní určitého stupňa záťaže dlhý čas dochádza k vystupňovaniu záťaže, napr. zvýšená záťaž sa mení na hraničnú, hraničná záťaž na extrémnu²⁾.**

Napriek tomu, že termín stres je v súčasnosti bežnou súčasťou nášho slovníka, neexistuje v psychológii jednotná definícia tohto fenoménu. Kým psychologické definície zdôrazňujú tenziu, napätie a zmeny v správaní, fyziologické koncepcie vnímajú stres ako nielen vnútorný stav človeka, ale aj ako odpoveď celého jeho organizmu na vonkajší podnet. Slovo stres pochádza z anglického slova „stress“ čo v doslovnom preklade znamená napnúť alebo namáhať. V technickom kontexte zastupuje silu, ktorá privádza objekt do stavu napätia. Takže výrok „byť v strese“ môžeme rozumieť ako „byť vystavený najrôznejším tlakom“.

S fyziologickým, tzv. kortikoidným pojatím stresu prišiel Hans Selye, ktorý si všimol zvýšenú funkciu nadobličiek v záťažových situáciách. Na základe pokusov so zvieratami definoval tzv. všeobecný adaptačný syndróm (GAS - General Adaption Syndrome). Spozoroval, že rôzne druhy stresových situácií vždy vyvolávajú rovnaký súbor fyziologických reakcií organizmu. Pri ohrození sa napríklad v prvej fáze zvyšuje tlak krvi, zrýchľuje krvný tep a dych, krv je pumpovaná do svalov končatín – organizmus sa pripravuje na odvrátenie nebezpečenstva. Táto reakcia je pomenovaná aj ako reakcia „útok alebo útek“. Nazýva sa tak preto, lebo v situáciách ohrozenia pripravuje ľudí utiecť z jeho dosahu alebo naopak bojovať s ním. Konkrétny charakter tejto reakcie je daný jednak samotným stresorom, jednak osobnostnými premennými (niekto sa v situáciách ohrozenia skôr stiahne alebo presadzujúce sa typy sú náchylné takýmto situáciám čeliť aktívnejšie).

Z psychologických definícií sú dobre pochopiteľné nasledujúce:

- stres je extrémna a neobvyklá situácia, ktorej hrozba vyvoláva významnú zmenu správania (R. G. Miller),
- ako stres označujeme takú zmenu v organizme, ktorá v určitom stave ohrozenia môže vyvolať vysoký stupeň napätia, rozvrátiť zabehané schémy každodenných spôsobov konania, ktorá oslabuje mentálnu výkonnosť a vyvoláva subjektívne nepríjemné stavy afektívneho vyčerpania (I. L. Janis).

Záťažou sú teda všetky situácie, ktoré u nás vyvolávajú napätie, kým stres je stav nadmernej psychickej záťaže, ktorý je charakterizovaný fyziologickou

2) BRATSKÁ, M.: *Osobnosť v situáciách psychickej záťaže* [online]. [cit. 20120608]. Dostupné na internete: <www.cdvuk.sk/blade/files/UTV/prednasky%20a%20skripta/bratskatextyosobnost-v.doc>.

POZNÁMKY

odpoveďou organizmu pre jeho uvedenie sa do stavu zvýšenej pohotovosti. Stres je teda obranná reakcia organizmu, ktorá je objektívne zistiteľná podľa chemických a fyziologických prejavov tela.

1. 1 Zdroje záťaže a stresu

1. 1. 1 Všeobecné zdroje záťaže a stresu

Výzva pre hranice schopností

Holmes a Rahe tvrdia, že každú životnú zmenu, ktorá vyžaduje výrazné prispôbenie je potrebné vnímať ako záťažovú. Sú autormi škály životných udalostí, v ktorej je ku každej záťažovej, resp. stresovej, situácii priradený istý počet bodov v závislosti od jej závažnosti. Škála životných udalostí je uvedená v tabuľke 1. Podľa autorov, ak v jednom roku nazbierate viac ako 300 bodov hrozia Vám vážnejšie reakcie ako napr. depresie alebo psychosomatické ochorenia (napríklad alergie, infarkt, astma a pod.).³⁾

Tabuľka 1: Škála životných udalostí (Holmes a Rahe)

Udalosť	Počet bodov
smrť partnera	100
rozvod	73
rozvrat manželstva – dočasný rozchod	65
uväznenie	63
úmrtie blízkeho člena rodiny	63
vážny úraz alebo choroba	53
svadba	50
strata zamestnania	47
odchod do dôchodku	45
významná zmena zdravotného stavu blízkeho člena rodiny	44
tehotenstvo	40
sexuálne ťažkosti	39
narodenie dieťaťa	39
zmena zamestnania	39
smrť blízkeho priateľa	37
preradenie na inú prácu	36
závažné nehody s partnerom	35
veľká pôžička	31
syn alebo dcéra opúšťajú domov	29
konflikty so svokrovcami	29
partner (partnerka) nastupuje alebo končí v zamestnaní	26
vstup do školy alebo jej ukončenie	26
zmena životných podmienok	25
zmena vlastných zvyklostí	24
problémy a konflikty s nadriadeným	23
zmena pracovnej doby alebo podmienok	20
zmena bydliska	20
zmena rekreačných alebo sociálnych aktivít	18
menšia pôžička	17
zmena spánkových zvyklostí a režimu dňa	16
zmena stravovacích zvyklostí	15
dovolenka	13
Vianoce	12
priestupok (napr. pokuta za dopravný priestupok)	11

3) NOVÁK, T. – CAPPONI, V.: *Sám sobě psychologem*. 3. doplnené vyd. Praha : Grada, 2003. 220 s. ISBN 80-247-0606-7.

V súvislosti so zmenami, ktoré vyplývajú z pôsobenia v priestore nasadenia môžeme predpokladať istý negatívny vplyv na psychiku nasadených. Každý vojak počas plnenia úloh vo vojenských operáciách (bez ohľadu na typ a charakter misie) prežíva záťaž, ktorá podľa uvedenej škály dosiahne hodnotu takmer 150 bodov (zmena stravovacích zvyklostí, spánkových zvyklostí a režimu dňa, zmena sociálnych a rekreačných aktivít, zmena vlastných zvykov a životných podmienok, sexuálna deprivácia a pod.). Všetky tieto zmeny sa vo väčšine prípadov udejú v časovom úseku približne šiestich mesiacov. Navyše je nevyhnutné si uvedomiť fakt, že pri tejto kalkulácii neberieme do úvahy potenciálne ohrozenie života alebo zdravia počas plnenia úloh, potenciálne konflikty s nadriadenými a medzi priateľmi, či problematické situácie, ktoré sa môžu vyskytnúť počas vojakovho nasadenia v rodine.

Nepredvídateľnosť

„Možnosť predvídať výskyt stresujúcej udalosti, aj keď ho jedinec nemôže ovplyvniť, obvykle znižuje intenzitu stresu. Laboratórne experimenty ukazujú, že ľudia i zvieratá dávajú prednosť predvídateľným nepríjemným udalostiam pred nepredvídateľnými. Keď očakávajú predvídateľné šoky, vykazujú nižšiu emočnú aktiváciu. Majú menší strach a šoky vnímajú ako menej nepríjemné, než nepredvídateľné šoky rovnakej intenzity (Katz a Wykes, 1985)“. Vysvetlenie, prečo je to tak, má viacero možností. Jednou z nich je, že varovný signál pred nepriaznivou udalosťou umožní človeku spustiť prípravný proces tlmiaci vplyv škodlivého podnetu. Iná možnosť spočíva v tom, že zatiaľ čo u nepredvídateľného šoku neexistuje obdobie, kedy sa človek môže cítiť bezpečne, u predvídateľného môže odpočívať, pokiaľ ho signál neupozorní na blížiaci sa šok (Seligman a Binik, 1977). Dokonca aj tak výrazne negatívna udalosť ako je mučenie, môže byť rôzne vnímaná na základe toho, či obeť vníma týranie ako predvídateľné. Obete, ktoré môžu predvídať okamžik výskytu a druh týrania, sa neskôr uzdravujú rýchlejšie ako jedinci, ktorí sa v tomto ohľade nachádzajú v úplne nepredvídateľnej situácii (Basoglu a Mineka, 1992) ⁴⁾.

Neovplyvniteľnosť situácie

„Čím viac nám udalosť pripadá neovplyvniteľná, tým častejšie ju vnímame ako stresujúcu. Zrejmom príčinou, prečo sú neovplyvniteľné udalosti stresujúce je to, že ich nemôžeme ovládať, mať pod kontrolou, že im nemôžeme zabrániť. Naše vnímanie neovplyvniteľnosti udalostí je pre naše hodnotenie ich stresovosti rovnako dôležité ako skutočná neovplyvniteľnosť týchto udalostí. V jednej štúdii bádatelia ukázali pokusným osobám farebné fotografie obetí, ktoré zomreli násilnou smrťou. Experimentálna skupina mohla ukončiť prezeranie fotografií stisnutím tlačidla. Kontrolná skupina si prezerala tie isté fotografie rovnako dlho ako experimentálna skupina, ale nemala možnosť prezeranie ukončiť. Experimentálna skupina pri reakcii na fotografie vykazovala omnoho nižšiu mieru úzkosti meranú prostredníctvom kožnej galvanickej reakcie ako skupina, ktorá nemohla ovplyvniť dĺžku trvania

4) ATKINSON R. L.: *Psychologie*. 2. aktualizované vyd. Praha : Portál, 2003. 752 s. ISBN 80-7178-640-3.

POZNÁMKY

expozície (Geer a Maisel, 1973). Presvedčenie, že môžeme ovplyvniť priebeh udalostí znižuje našu úzkosť, aj keď túto možnosť nevyužijeme“⁴⁾.

Traumatické udalosti

„Najzrejmejším zdrojom stresu sú traumatické udalosti, čiže mimoriadne nebezpečné situácie, ktoré sa vymykajú bežnej ľudskej skúsenosti. Zahŕňajú prírodné katastrofy ako sú zemetrasenia a záplavy, katastrofy spôsobené človekom ako sú vojny a jadrové nehody a katastrofické nehody – automobilové havárie a letecké nešťastia a tiež fyzické útoky ako pokus o vraždu alebo znásilnenie. Po traumatickej udalosti prežíva väčšina ľudí špecifický sled psychických reakcií. Obete sú najprv ohromené, omráčené a zdá sa, že si neuvedomujú zranenie alebo nebezpečenstvo. V ďalšom štádiu sú obeť pasívne a neschopné samy začať niečo robiť, ale ľahko nasledujú druhých. V treťom štádiu obeť začínajú pociťovať úzkosť a obavy, s ťažkosťami sa sústreďujú a stále znova a znova rozprávajú, ako ku katastrofe došlo“⁴⁾.

1. 1. 2 Zdroje záťaže a stresu súvisiace s prácou

Pracovný proces môže predstavovať stres, ktorý je spôsobený náročnými úlohami, vysokým tempom činnosti, nemožnosťou ovplyvniť spôsob práce a veľkým tlakom na vysoký pracovný výkon. Stres tiež spôsobuje množstvo zťažujúcej administratívy, obmedzujúce normy a interné predpisy. Ľudia majú pocit, že sa všetko zbytočne zdržuje, veľa okolností ich odvádza od podstaty práce a nezmyselne komplikuje realizáciu úloh.

Pracovné roly v práci tiež môžu predstavovať zdroj záťaže. Predovšetkým ide o pozície s veľkou zodpovednosťou, situácie, kedy človek nie je stotožnený so svojou rolou (vykonávaná funkcia ho nebaví) alebo v plnení svojej roly zlyháva z dôvodu nedostatočných schopností alebo zručností pre jej výkon. Taktiež nemožnosť kariérneho postupu a nesplnené očakávania z práce, teda keď práca neposkytuje možnosť seberealizácie, je to zdrojom záťaže pre človeka.

Medziludské vzťahy, komunikácia a štýl riadenia predstavujú ďalší potenciálny zdroj záťaže na pracovisku. Je pochopiteľné, že aj zlé vzťahy s nadriadenými, podriadenými a kolegami sú stresujúce. Najčastejšie je táto oblasť spojená s riešením konfliktov. Konfliktne situácie sú stresujúce predovšetkým vtedy, ak ľudia nemajú dostatočné zručnosti na ich zvládnutie a teda nemajú tieto konflikty pod kontrolou.

Poslednou oblasťou, ktorá môže predstavovať záťaž a napätie pre ľudí sú **pracovné podmienky a pracovné prostredie**, vrátane režimu práce a odpočinku.

1. 1. 3 Zdroje záťaže a stresu v súvislosti s nasadením v operáciách medzinárodného krízového manažmentu

K vyššie uvedeným zdrojom stresu súvisiacich s pracovným procesom je potreb-

né, ak hovoríme o nasadení v operáciách medzinárodného krízového manažmentu, brať do úvahy aj ďalšie špecifické zdroje záťaže.

POZNÁMKY

STANAG 2565 – pomôcka pre veliteľov zameraná na problematiku psychologickú podporu (u nás preložená ako „Sprievodca veliteľa jednotlivými fázami nasadenia“) definuje tieto špecifické zdroje záťaže ako stresory neoperačného charakteru a operačné stresory.

Stresory neoperačného charakteru

Stresory tohto typu môžeme pomenovať aj ako ťažkosti každodenného života počas nasadenia (daily hassles). Tieto sú významne späté s podmienkami v priestore nasadenia a teda rozdielne u jednotlivých misií a dokonca i u jednotlivých rotácií. Najčastejšie ide o odlúčenie od rodiny a priateľov, život v neznámom, kultúrne odlišnom prostredí, nedostatok súkromia, sexuálnu depriváciu, extrémne poveternostné podmienky, obmedzené možnosti trávenia voľného času, prípadne nedostatočné hygienické podmienky. Takáto nepohoda je tolerovateľná, ale môže mať na nasadený personál istý negatívny vplyv, keďže má kumulatívny charakter.

Operačné stresory

Počas plnenia úloh v operácii môže byť vojenský personál vystavený stresujúcim až traumatickým zážitkom. Tieto stresory sa menia v závislosti od konkrétnych operácií, misií a typu jednotky. Napríklad osádka lietadiel často letia z pomerne bezpečných miest do miest s vysokým rizikom ohrozenia a späť. Táto neustála zmena situácie bezpečia a rizika je typická záťaž pre letecké osádky. Vojaci pozemných síl sú vystavení iným stresorom. Napríklad pri kontrole davu ide o zážitky odmietania domácim obyvateľstvom a zážitok skazy zapríčinennej regionálnym konfliktom⁵⁾.

Extrémnejším druhom stresorov sú traumatizujúce udalosti. Tieto sú asociované s možnosťou vážnejšieho zranenia alebo smrti. Traumatizujúcimi udalosťami počas nasadenia môžu byť:

- konkrétne ohrozenie ostreľovačmi alebo v rámci prestreliiek,
- improvizované výbušné systémy,
- samovražedné útoky,
- raketové útoky a nehody.

Významný traumatizujúci náboj má aj:

- manipulácia s mŕtvolami,
- hromadné hroby,

5) STANAG 2565 : 2009, *Sprievodca veliteľa jednotlivými fázami nasadenia*.

POZNÁMKY

- konfrontácia s vážne zranenými lokálnymi obyvateľmi (predovšetkým deťmi) alebo príslušníkmi koalíčných jednotiek, pričom zväčša ide o zranenia devastačného charakteru.

Extrémne záťažové situácie – ako násilné útoky na vlastnú osobu, ťažké život ohrozujúce dopravné nehody, znásilnenie a vyššie popísané situácie často zanechávajú u postihnutých duševné zranenia. Časť obetí takýchto traumatických zážitkov tieto zranenia spracuje aj bez špeciálnej profesionálnej pomoci. U ostatných obetí dochádza k viac či menej závažným duševným poruchám. Tieto sú zapríčinené neurobiologickými zmenami a môžu podobne ako ťažko sa hojace telesné zranenia spôsobovať nezriedka aj rozličné dlhoročné ťažkosti, ktoré významne zhoršujú výkonnosť a kvalitu života postihnutých ⁶⁾.

1. 2 Príznaky stresu

Príznaky, resp. prejavy stresu je možné pozorovať vo viacerých rovinách. **Z fyziologických – telesných prejavov stresu** bývajú najčastejšie:

- zvýšený tlak, zrýchlený pulz,
- bolesti na hrudníku a bolesti hlavy,
- potenie,
- trasenie rúk,
- nevoľnosť, pocity blížiaceho sa omdlenia alebo celková slabosť,
- nechutenstvo alebo nadmerná chuť k jedlu,
- nespavosť,
- ťažkosti s trávením,
- napäté svalstvo, zovreté čeluste.

V emocionálnej rovine ide najčastejšie o:

- strach a úzkosť,
- podráždenosť, napätie, hnev a agresivitu,
- depresiu, hypochondriu,
- neistotu,
- pocit, že človek nemá nič pod kontrolou,
- nedostatočné ovládanie sa.

6) HOFMANN, A.: *EMDR : Terapia psychotraumatických stresových syndrómov*. 1. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo-F, 2006. 252 s. ISBN 978-80-88952-51-0.

Stres môže spôsobiť aj zmeny vo vnímaní a myslení. Vtedy hovoríme o príznakoch stresu na kognitívnej úrovni. Najznámejšie príznaky sú:

- zmätenosť,
- nesústredenosť – ťažkosti s koncentráciou,
- problémy s pamäťou,
- zhoršená schopnosť usudzovania a rozhodovania sa.

Stres u ľudí sa prejavuje aj rôznymi nežiaducimi prejavmi správania a reakcií ako napríklad:

- zvýšená konzumácia alkoholu, kávy, cigariet,
- stiahnutie sa – vyhýbanie sa sociálnym kontaktom,
- človek sa stále ponáhľa, nedokáže spomaliť životné tempo,
- rýchle rozprávanie a jedenie.

2 STRES MANAŽMENT

Podstatou zvládania stresu je dosiahnuť určitú mieru kontroly nad prežívaním záťaže. Táto kontrola sa môže dosiahnuť nasledovne:

1. Posilnením organizmu, aby lepšie zvládal záťaž. V praxi to znamená zdravú životosprávu.

Väčšina odborníkov sa zhoduje v tom, že na zachovanie dobrého zdravia a znižovanie stresu je nesmierne dôležitá vyvážená strava. Keďže stres zvyšuje bunkovú činnosť, rastie aj spotreba výživných látok a preto v dôsledku chronického stresu často zaznamenávame nedostatok niektorých vitamínov a minerálov. Nedostatok vitamínu C je bežný problém spôsobený stresom, ktorý bráni organizmu vytvárať a absorbovať vitamín C. Potraviny bohaté na vitamín C sú najmä čerstvé ovocie a zelenina. Vitamín B6 je dôležitý pre dobrý stav nervového systému a pri udržiavaní zdravého imunitného systému. Je preukázané, že vitamín B6 zohráva významnú úlohu pri obmedzovaní rastu niektorých nádorov a rakoviny kože. Tento veľmi dôležitý vitamín tiež zrejme pomáha zmierniť alebo vylúčiť symptómy nervovej triašky a epileptických záchvatov. Nedostatok železa vedie k únave a vyčerpaniu, anémii a depresívnym náladám. Môže byť dôsledkom nedostatku vitamínu C, ktorý v organizme znižuje vstrebávanie železa. Nedostatok zinku je bežným znakom stresu a môže zapríčiniť žalúdočné problémy, zlyhanie imunitného systému, zlé hojenie rán, nedostatok chuti do jedla a únavu. Nesmie sa zabúdať ani na pitný režim.

POZNÁMKY**2. Cvičením**

Pohyb je najdôležitejší spôsob zvládania stresu. Pri stresovej reakcii sa totiž nahromadí veľké množstvo energie, ktorá však zvyčajne nie je spotrebovaná. Organizmus sa tak dostáva na celé hodiny do stavu vysokého nabudenia. Pohyb a cvičenie je najlogickejším spôsobom ako túto nadbytočnú energiu spotrebovať. O to sa naše telo snaží, keď chodíme hore dolu alebo klopkáme prstami, či chodidlami. Okrem toho sa počas pohybu a cvičenia do mozgu vylučujú chemické látky nazývané endorfíny. Pôsobia podobne ako morfium, podporujú priaznivé a šťastné pocity, ktoré pretrvávajú ešte istý čas po cvičení.

3. Dostatkom spánku a oddychu

Spánok je dôležitý spôsob znižovania stresu. Únava je bežným prejavom chronického stresu. Väčšina z nás vie koľko bežne potrebuje spať, ale prekvapivo veľká časť ľudí je chronicky nevyspatá. Ak sa ustavične cítite unavení, choďte do postele o 30 – 60 minút skôr a niekoľko dní až týždeň sledujte výsledky. Ak ste ešte vždy unavení, choďte do postele skôr o ďalších tridsať minút. Nakoniec dospejete k správnej dĺžke času, ktorá vám pomôže znížiť stres. Kritériom dostatočného množstva spánku je, že sa zobudíte osviežený ešte pred zazvonením budíka a po celý deň máte dostatok energie.

4. Spoznaním svojich vlastných prejavov stresu a identifikovaním jeho zdrojov**5. Zmenou svojho prístupu k veciam**

Dopad stresu na náš život nie je až tak určený tým, čo sa nám stalo, ale skôr tým ako na to reagujeme. Ak reagujeme na stres konzumáciou alkoholu či drog, fajčením, prejedaním sa, záchvatmi hnevu, sebaľútosťou, pocitom bezmocnosti či izoláciou, vážne poškodujeme svoje zdravie. Ľudia s optimistickým postojom k životu znášajú stres ľahšie ako pesimisti.

6. Vyhľadávaním sociálnej opory

Svojmu stresu uľahčíme, ak o svojich ťažkostiach porozprávame blízkeho človeku. Niektorí ľudia veria, že problémy zvládnu bez cudzej pomoci. Ak je však stres, ktorý pociťujeme príliš silný alebo trvá príliš dlho, nie sme schopní ho zvládnuť sami.

7. Relaxovaním

Relaxácia patrí medzi najprirodzenejšie aktivity na svete. Zvieratá si udržiavajú vrodenu schopnosť striedať obdobia fyzického napätia s pravidelnými stavmi relaxácie a to spôsobom, ktorý sme my – ľudia už dávno zabudli. Všimnite si ako mačky napnú končatiny alebo zmyslovo, senzuálne ohnú svoj chrbát,

ako psi zívajú a prevalia sa na chrbát s uvoľnenými labkami. Relaxácia je zabudnuté umenie. Iba málo ľudí dnes vie dosiahnuť úplnú uvoľnenosť počas dňa. Svedčí to o stupni stresu v našom živote, o množstve nevedomého, skrytého napätia v našom tele.

3 RELAXAČNÉ A AKTIVAČNÉ TECHNIKY

3.1 Dýchanie

Stres a záchvaty úzkosti sa často spájajú s hyperventiláciou. Medzi varovné signály nadmernej dýchavičnosti patria časté zívanie, lapanie dychu, vzdychanie, zadržovanie dychu a viditeľný pohyb hrudníka, hrdla a pliec pri rozprávaní a dýchaní. O tom, či dýchate prirodzene bránicou alebo iba predychávate sa môžete presvedčiť jednoduchým testom. Jednu ruku položte na hornú časť hrude a druhú na spodný okraj hrudného koša, v mieste, kde sa začína brucho. Ak sa dolná časť hrudného koša rozširuje a žalúdok sa dvíha na začiatku každého nadýchnutia, používate svoju bránicu správne. Ak sa však pohybuje iba vaša hrud', dýchate neúčinne. Najjednoduchšou relaxačnou technikou je bránicové dýchanie, nazývané tiež hlboké dýchanie, kontrolované dýchanie alebo dýchanie bruchom.

Nácvik bránicového dýchania

1. Ľahnite si na chrbát na pokojnom mieste, kde nebudete nikým a ničím rušený. Položte si pravú ruku na brucho.
2. Zavrite oči a dýchajte nosom.
3. Ľavú ruku položte na svoj hrudník. Mali by ste cítiť, že sa nehýbe. Dýchanie by malo prichádzať z vašej bránice a pravá ruka by sa mala mierne dvíhať a klesať.
4. Rytmicky dýchajte nosom a sústredte sa na zdvíhanie brucha pri vdychovaní. Vedome naplňujte pľúca vzduchom. Pri zadržaní dychu si uvedomte rozširovanie rebier – tento pocit by sa mal podobáť rovnomernému nafukovaniu balóna. Pri výdychu stláčajte bránicu ako kovácke mechy, priťahujte ju akoby smerom k chrbtici. Dbajte na to, aby ste svoje pľúca kompletne vyprázdnili skôr, ako sa začnete znova nadychovať. Prerušte cvičenie, ak pocítite závrat alebo slabosť.

Upokojujúce dýchacie cvičenie

Nenadychujte sa a nevydychujte silene. Ideálne by ste sa mali nadýchnuť, zadržat dych a vydýchnuť kým narátate do osem (pri každej z týchto fáz). Na začiatok stačí počítať do štyroch a postupne môžete tento interval zvyšovať.

Nadýchnite sa nosom, pomaly počítajte do štyroch. Zadržte dych, počítajte ešte raz do štyroch. Telo sa nehýbe, začnite vydychovať, pomaly počítajte do štyroch a vydýchnite pritom pomaly všetok vzduch z pľúc. Opakujte 10 - krát.

POZNÁMKY**3. 2 Koncentrácia**

Niekedy sa človek nedokáže dobre sústrediť, má rozlietané myšlienky. V prípade, že sa potrebujete rýchlo koncentrovať, vyskúšajte nasledujúce cvičenie:

Pokúste sa pomaly narátať do desať tak, aby vaše myšlienky boli plne sústredené len na rátanie. Ak vás predsa len napadne niečo iné – do rátania sa votrie iná myšlienka, začnite opäť od začiatku. Ideálne je vyskúšať si to viackrát v rôznych situáciách, keď nie ste preťažený. Potom bude cvičenie lepšie fungovať v situáciách núdze.

Ak ste veľmi rozrušení, často mávate pocit straty kontroly nad sebou a nad vašou situáciou. Efektívnym nástrojom pre okamžité prevzatie kontroly je relaxačné cvičenie nazývané 5 - 4 - 3 - 2 - 1. Úlohou cvičiaceho je vymenovať veci, ktoré vidí (napr. stôl, okuliare a pod.), ktoré počuje (napr. zvuk okoloidúceho auta, vlastný dych a pod.) a ktoré pociťuje (napr. nohy dotýkajúce sa zeme, chrbát dotýkajúci sa opierky stoličky a pod.). Z každej modality najprv po päť, potom po štyri, tri, dve a jednu, pričom platí, že sa môžu aj opakovať a cvičenie môže prebiehať nahlas aj v duchu.

K celkovej koncentrácii a psychosomatickému vyladeniu napomáha aj počúvanie hudby. Táto preniká do ľudskej psychiky oveľa hlbšie ako napríklad hovorené slovo. Emócie spôsobené kontaktom s hudbou vyvolávajú reakcie, ktoré priamo ovplyvňujú biochemické pochody v ľudskom tele. Pre navodenie relaxácie je vhodné použiť nahrávky inšpirované prírodnými zvukmi, ale využíva sa aj moderná hudba. Odporúčaný býva folk, country alebo filmová hudba.

3. 3 Schultzov autogénny tréning

Jednou z najčastejšie používaných metód je Schultzov autogénny tréning. Jeho najväčšou výhodou je schopnosť krátkodobého osvieženia. Niektoré pramene udávajú, že dve minúty správneho autogénneho tréningu nahradia svojimi účinkami asi dve hodiny spánku na nasledujúcich 60 – 90 min. Princíp spočíva v tom, že systematickým cvičením určitých fyziologických reakcií sa dosiahne celkové uvoľnenie organizmu, a to tak po stránke fyzickej, ako aj psychickej. Nacvičujú sa pocity tiaže, tepla, regulácia srdcovej činnosti a dýchania. Cvičenie prebieha v uvoľnenej polohe tela so zatvorenými očami. Nácvik žiaducich fyziologických stavov prebieha pomocou formuliek „som úplne pokojný“, „pravá/ľavá ruka je ťažká“, „obe ruky sú ťažké“, „obe nohy sú ťažké“, „ruky a nohy sú ťažké“. Podobne sa nacvičuje zážitok tepla a potom nasledujú formulky: „tep je kludný a pravidelný“, „dýchanie je úplne kludné“, „do brucha prúdi teplo“ a „hlava je voľná a jasná“. Cvičiť by sa malo asi 2 – 3 x denne a cvičenie by malo trvať 2 – 5 minút.

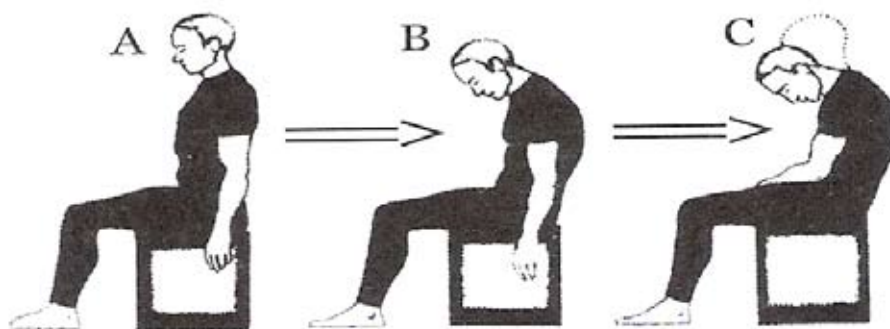
Po dvoch až troch mesiacoch nácviku môžeme dosiahnuť rýchle upokojenie v situáciách keď sme napätí, nervózni alebo inak rozrušení. Ak už máme túto metódu dobre zvládnutú, teda dokážeme sa koncentrovať a dosiahnuť pocity uvoľnenia bez problémov, môžeme využívať autogénny tréning aj pri zvládaní rôznych teles-

ných bolestí. Dobré skúsenosti sú s bolesťami hlavy, zubov, pri reumatizme, ale aj pri ochoreniach vnútorných orgánov a pri poruchách spánku.

Nácvik autogénneho tréningu

Autogénny tréning cvičíme v ľahu alebo v sede. Všetky svaly, i tvárové, pritom uvoľníme, zatvoríme oči, zostaneme pasívni a nehybní, dýchanie nechávame voľne plynúť. Cvičenie pozostáva iba z psychického precvičovania. Telo zostáva v pokoji, uvoľnené. Pri cvičení ležíme na chrbte, pod hlavou môžeme mať malý vankúš alebo podložku pod šiju, nohy máme vystreté a uvoľnené, špičky nôh smerujú von, kolená môžu byť vystreté alebo môže byť pod nimi zrolovaná deka, ruky sú po stranách tela, pokrčené v lakťoch, dlaňami dole, môžeme si ich položiť na hornú časť stehien.

Poloha v sede, v ktorej sa vykonáva nácvik autogénneho tréningu, sa nazýva aj „drožkárska poloha“. V úvode sa posadíme rovno, ruky si spustíme dolu, lýtka a stehná si dáme asi do 90° uhla (poloha „A“ na obrázku 1). S výdychom zhrbíme chrbát, spustíme hlavu dopredu a dole, vyvážíme sa do rovnováhy, aby sme uvoľnili svalstvo bez toho, že by sme padali dopredu alebo dozadu (poloha „B“ na obrázku 1), predlaktia položíme na stehná tak, že dlane prevísajú medzi stehnami (poloha „C“ na obrázku 1). Ruky máme položené na stehnách, neopierame sa o ne, stabilitu si zaistujeme tým, že sme sa vyvážili do rovnovážnej polohy, hlavu spustíme dopredu.

Obrázok 1: Autogénny tréning

Cvičenci, ktorí majú problémy s krčnou chrbticou, budú uprednostňovať polohu v ľahu. Odporúča sa osvojiť si obe polohy, nakoľko autogénny tréning sa nemusí vykonávať stále na tom istom mieste (napr. na služobnej ceste) a my tak dokážeme byť flexibilní.

Každý potrebuje individuálne dlhý čas na to, aby si osvojil nácvik autogénneho tréningu. Pri nácviku nerozhoduje rýchlosť. Ide o to, či začnete pri autogénnom preladení niečo pociťovať, či už po týždni alebo po mesiacoch. Rozhodujúca je sústavnosť a trpezlivosť.

POZNÁMKY**Prvé cvičenie autogénneho tréningu – „TIAŽ“**

V cvičebnej polohe s pokojne zatvorenými očami a uvoľneným telom sa v duchu sústredíme na formulky, ktoré si sprítomňujeme a oddávame sa im:

„PRAVÁ (ĽAVÁ) RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ (šesťkrát),

SOM ÚPLNE POKOJNÝ/POKOJNÁ“ (jedenkrát),

Celé a znova od začiatku opakovať – odhadom 1,5 až 2 minúty.

Ľaváci začínajú ľavou rukou, nakoľko je ich dominantnou. Ak by vám nevyhovovalo slovičko „úplne“ môžete použiť variantu napr. „príjemne“.

„RUKY NAPÍNAŤ!“ (trikrát energicky napnúť a skrčiť ruky),

„ZHLBOKA DÝCHAŤ!“ (hlboký nádych a výdych),

„OTVORIŤ OČI!“ (doširoka otvoriť oči).

Ak cvičíte večer v posteli s úmyslom následného spánku cvičenie „RUKY NAPÍNAŤ“ sa nerobí. Vtedy sa jednoducho záver vynechá, oči ponecháte zatvorené a pomaly sa natočíte do polohy, v ktorej zaspávate.

Sústredenie na formulky by malo byť nenásilné, pasívne, bez prílišného úsilia. Toto by totiž mohlo viesť k zvýšeniu napätia a nám ide práve o celkové uvoľnenie. Ide o to, aby sme sa oddali formulkám, pričom si ich sprítomňujeme vo forme monotónneho opakovania v duchu, bez toho aby sme otvárali ústa alebo pohybovali jazykom. Každý si vyberie ten spôsob, ktorý mu najviac vyhovuje. So samotnou rukou nič nerobíme, nechávame ju v pokoji. Ide o to, aby sme sa sústredili na formulky, ďalšie účinky sa dostavia samotné obyčajne po 1 až 2 týždňoch cvičenia.

Ak sa počas cvičenia pristihneme, že nám myšlienky odbehli niekde bokom, vrátíme pozornosť späť na formulky a pokračujeme v cvičení. Ak nás tieto myšlienky vyrušujú príliš často, môžeme použiť formulku „MYŠLIENKY SÚ MI ĽAHOSTAJNÉ“. Po nejakej dobe, obvykle po niekoľkých dňoch, nadobudneme skutočne ľahostajný postoj k podnetom, ktoré predtým rušili.

Druhé cvičenie autogénneho tréningu – „TEPLO“

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE TEPLÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát).

Celé opakovať aspoň 5 – 10 minút.

„RUKY NAPÍNAŤ! ZHLBOKA DÝCHAŤ! OTVORIŤ OČI!“

Opäť ide o zameriavanie sa na predstavu formulky. Jej účinky prídu samé. Po rôzne dlhej dobe sa objavia pocity tepla v ruke, neskôr i v oboch rukách alebo i všetkých končatinách, podobne ako pri tiaži. Nejedná sa iba o nejaké namýšľané teplo. Meraním sa dá zistiť, že ruka sa skutočne oteplí, pretože sa rozširujú cievy. Pocitom tepla môže predchádzať pocit mravčenia alebo zväčšenia ruky. Oboje súvisí so zlepšením prekrvenia danej časti tela.

Tretie cvičenie autogénneho tréningu – „PULZ“

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE TEPLÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PULZ JE POKOJNÝ PRAVIDELNÝ“ (šesťkrát),

Celé opakovať aspoň 5 – 10 minút.

„RUKY NAPÍNAŤ! ZHLBOKA DÝCHAŤ! OTVORIŤ OČI!“

Po čase si všimnete, že niekde v tele cítite pulz, či už v prstoch na rukách, v bruchu alebo pri srdci. Kdekoľvek sa objaví – po niekoľkých týždňoch sa jeho pociťovanie presunie hlavne do oblasti srdca a nakoniec cítite pulzovú reakciu takmer v celom tele.

Štvrté cvičenie autogénneho tréningu – „DÝCHANIE“

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE TEPLÁ“ (šesťkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PULZ JE POKOJNÝ PRAVIDELNÝ“,

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„DÝCHANIE JE ÚPLNE POKOJNÉ“ (šesťkrát),

„DÝCHA MI TO“.

Celé opakovať aspoň 10 – 15 minút.

„RUKY NAPÍNAŤ! ZHLBOKA DÝCHAŤ! OTVORIŤ OČI!“

POZNÁMKY

Pri formulke dýchania necháme dýchanie samovoľne plynúť, nijako ho neovplyvňujeme, oddávame sa jeho automatickému rytmu bez toho, že by sme dýchanie ovplyvňovali vôľou. Formulku si sprítomňujeme do rytmu dýchania: „Dýchanie je (počas nádychu) – úplne pokojné (počas výdychu)“.

Piate cvičenie autogénneho tréningu – „SLNEČNÁ PLETEŇ“

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ“ (šestkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE TEPLÁ“ (šestkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PULZ JE POKOJNÝ PRAVIDELNÝ“,

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„DÝCHANIE JE ÚPLNE POKOJNÉ“ (šestkrát),

„DÝCHA MI TO“,

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„SLNEČNÁ PLETEŇ PRÚDOVO TEPLÁ“ (šestkrát),

„ODPOČÍVAM VO SVOJOM STREDE“ (jedenkrát).

Celé opakovať aspoň 10 – 15 minút

„RUKY NAPÍNAŤ! ZHLBOKA DÝCHAŤ! OTVORIŤ OČI!“

Plexus solaris – slnečná pleteň je papršlekovitá spleť vegetatívneho autonómneho nervstva v oblasti nadbruška, teda asi vo výške žalúdka, uložená za žalúdkom, medzi ním a chrbticou. Reguluje prekrvenie a činnosť brušných orgánov. Pri hlbšom uvoľnení môžeme v tejto oblasti pociťovať príjemné prúdivé teplo, hlavne počas výdychu. Niekedy je pocit tepla lokalizovaný až v oblasti chrbta, prípadne sa namiesto pocitu tepla objaví pocit akéhosi príjemného naplnenia v bruchu alebo škvrkania v bruchu. Toto cvičenie má blahodarný účinok na brušné orgány.

Šieste cvičenie autogénneho tréningu – „HLAVA“

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE ŤAŽKÁ“ (šestkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PRAVÁ RUKA JE ÚPLNE TEPLÁ“ (šestkrát),

„SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),

„PULZ JE POKOJNÝ PRAVIDELNÝ“,
 „SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),
 „DÝCHANIE JE ÚPLNE POKOJNÉ“ (šesťkrát),
 „DÝCHA MI TO“,
 „SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),
 „SLNEČNÁ PLETEŇ PRÚDOVO TEPLÁ“ (šesťkrát),
 „ODPOČÍVAM VO SVOJOM STREDE“ (jedenkrát),
 „SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát),
 „HLAVA JE VOĽNÁ A JASNÁ“,
 „ŠIJA A RAMENÁ PRÍJEMNE TEPLÉ“,
 „SOM ÚPLNE POKOJNÝ“ (jedenkrát).

Celé opakovať aspoň 10 – 15 minút

„RUKY NAPÍNAŤ! ZHLBOKA DÝCHAŤ! OTVORIŤ OČI!“

V bežnom živote hlavu namáhame pri rozmyšľaní, čelo napínáme, či vraštíme pri napätí, starostiach, zaujatí problémami, atď. Pri autogénnom tréningu si hlavu oslobodzujeme od tohto všetkého, preto sú vo formulke slová „voľná“ a „jasná“.

3.4 Jacobsonova progresívna svalová relaxácia

Edmund Jacobson, autor tejto metódy, používal pri svojich výskumoch elektro-myograf, ktorým meral napätie kostrových svalov. Zistil, že keď sa človek zamerá na nejakú myšlienku, vždy došlo k reakcii aj v jeho svaloch. Z toho usúdil, že ak sa má človek zrelaxovať je potrebné najprv uvoľniť kostrové svalstvo. Rozdiel medzi autogénnym tréningom a progresívnou svalovou relaxáciou je v tom, že v tomto prípade sa dôraz kladie na aktivitu – napätie svalov, ktoré neskôr prináša hlboké uvoľnenie. Výhodou svalovej relaxácie je, že jej zvládnutie je nenáročné a relaxácia sa väčšinou dosahuje v kratšej dobe.

Ako cvičiť progresívnu svalovú relaxáciu? Začnite tým, že si pohodlne sadnete (alebo ľahnete) a uvoľníte sa. Niekoľkokrát sa zhlboka nadýchnite a vydýchnite.

- Zatnite pravú ruku v päť tak, aby ste pocítili napätie nielen v ruke, ale aj v predlaktí. Po 5 – 7 sekundách ruku uvoľnite. Prsty nechajte voľne natiahnuté 10 až 15 sekúnd a pozorujte zmeny, ktoré pociťujete. Potom cvik zopakujte ešte raz. Teraz počas uvoľnenia môžete pozorovať rozdiely medzi oboma

POZNÁMKY

rukami. Pravá ruka by mala byť ťažšia a teplejšia ako ľavá, čo znamená, že je už uvoľnená. Niekedy sa môžu vyskytnúť pocity brnenia alebo ľahkosti. V tom spočíva metóda progresívnej svalovej relaxácie – v systematickom napínaní a uvoľňovaní svalstva. Rovnakým spôsobom sa relaxujú všetky svalové partie. Tento cvik zopakujte s ľavou rukou a potom s oboma rukami naraz. Ďalej nasledujú cviky pre uvoľnenie ostatných svalových partií.

- Predlaktie – ruku spustíte k zemi a tlačíte dlaň nadol tak, aby sa napínalo predlaktie. Potom uvoľnite.
- Biceps – zovrite päšť a tlačíte predlaktie k bicepsu, päšť sa dotýka ramena. Potom uvoľnite.
- Ramená (obe naraz) – dvíhajte ramená, snažte sa nimi dotknúť uší. Potom uvoľnite.
- Čelo – pokrčte čelo a dvíhajte obočie. Potom uvoľnite.
- Oči – zažmurte oči čo najsilnejšie. Potom uvoľnite.
- Ústa – zovrite pevne pery. Potom uvoľnite. Zatlačte jazyk proti podnebiu, pery sú zatvorené. Všimnite si napätie v hrdle. Potom uvoľnite.
- Čeluste – pevne zovrite zuby. Potom uvoľnite.
- Krk – zakloňte hlavu dozadu čo najďalej. Potom uvoľnite. Tlačte hlavu dopredu proti hrudi. Potom uvoľnite.
- Chrbtové svalstvo – prehnite sa dozadu čo najviac, aby ste napínali svaly chrbta. Potom uvoľnite. Po uvoľnení telo klesne, oprite sa o sedadlo.
- Brušné svalstvo – napnite svaly brucha. Potom uvoľnite.
- Stehenné svaly – vystrite nohy, päty tlačte do zeme a prsty nahor a k sebe. Potom uvoľnite.
- Lýtkové svaly – vystrite nohy a prsty tlačte dole, smerom k zemi. Potom uvoľnite.

Naučte sa cviky v tomto poradí. Optimálny rytmus je 5 až 7 sekúnd napätia a 10 až 15 sekúnd uvoľnenia. Cvičenie vám bude trvať celkovo 15 – 20 minút. Ak pri tréningu vydržíte, budete sa môcť zbaviť napätia v konkrétnych svalových partiách v situáciách strachu, stresu, úzkosti a pod. Zaujímavým postrehom je, že pri progresívnej svalovej relaxácii nepriamo dochádza aj k uvoľneniu hladkého svalstva ako je žalúdok a iné vnútorné orgány.

3. 5 Univerzálne cvičenia

Univerzálne cvičenia sú vhodné pri pocitoch celkového napätia alebo pri nedostatku času na precvičovanie jednotlivých častí tela. Vynikajúcim prostriedkom na uvoľnenie tela je, ak sa voľne zavesíte a hompáľate, čím okamžite zaženie psychické aj fyzické napätie. Môžete sa zavesiť na zárubňu dverí alebo nejakú vodorovnú tyč. Ak sa cítite na pokraji síl, vhodným cvičením je aj ľahnutie na podlahu a postupné napínanie a uvoľňovanie každej časti tela. Mysel' koncentrovať na pocity oťaženia a tepla v končatinách.

Cvičenia hlavy a krku

Ak máte sedavé zamestnanie, hlavu a krk by ste mali precvičovať čo najčastejšie. Napätie sa u vás pravdepodobne koncentruje v oblasti šíje – tým sa sťahujú malé svaly a cievy hornej časti hlavy a spánkov. Dôsledkom bývajú bolesti hlavy a migréna.

1. Krúženie hlavou: krúžte pomaly hlavou v smere hodinových ručičiek, potom trikrát opačne, hlavu spúšťajte celou jej hmotnosťou.
2. Otáčanie hlavou: otáčajte hlavou v jednej rovine zo strany na stranu, desaťkrát pomaly, potom desaťkrát rýchlejšie.
3. Napínanie krku: pomaly spustíte hlavu dopredu a dozadu, čo možno najviac, napínajte svaly krku. Opakujte desaťkrát.
4. Krk a plecia: krčte obe plecia, spolu aj jednotlivo. Zdvihnite ich vysoko a potom ich nechajte klesnúť celou hmotnosťou.

Cvičenia chrbta

Napätie pliec a bolesti chrbta sa vyskytujú veľmi často a majú rôzne príčiny. Medzi dve hlavné patria sedavé zamestnanie a zlé držanie tela. Ženy, ktoré väčšiu časť dňa nosia obuv na vysokých podpätkoch alebo pravidelne nosia ťažké nákupy v jednej ruke sa vystavujú riziku vykrivenia chrbtice. Tašky noste striedavo v ľavej a pravej ruke a remienok kabelky prehodte krížom cez rameno. Napätie z chrbta, krku a pliec uvoľňujte hneď, keď ho pocítite.

1. Naťahovanie chrbta: vezmite si stoličku s pevným sedadlom a tvrdým operadlom. Posadte sa vzpriamene, aby dolnú časť chrbta podopierala stolička. Potom vzpažte, trup je vystretý. Chodidlá sú položené na podlahe asi 50 cm od seba. Predkloňte sa, zadnú časť tela držte pevne na stoličke. Hlava a paže voľne visia. Cvik si môžete vyskúšať iba raz – vtedy zotrvať v predklone tak dlho, ako môžete alebo cvičte rytmicky 2 – 5 krát.
2. Naťahovanie chrbta inak: opäť si sadnite na stoličku, pomaly dajte ruky za operadlo stoličky (zapažte), pevne zovrite dlane a stlačte lopatky k sebe.

POZNÁMKY

Postupne sa zakláňajte, ohýbajte chrbát cez operadlo stoličky. Hlava ide za chrbtom. Cvičte pomaly.

Cvičenia paží a hrudníka

Cvičenia, ktoré rozširujú hrudník, nielen zlepšujú dýchanie, ale zvyšujú aj kapacitu pľúc. Nezabudnite pri týchto cvičeniach držať telo vzpriamene, krk v jednej línii s chrbticou, plecia a krk uvoľnené.

1. Znak: plávanie znaku je jedným z najlepších cvičení na posilňovanie paží, na uvoľňovanie napätia a rozširovanie hrudníka. Napodobnite znak koordinovaným pohybom paží, držiac ich čo možno najbližšie pri hlave. Postavte sa, nohy pri sebe, chrbát vystretý. Ohnite kolená. Zdvíhajte paže rýchlo pred seba, pohybujte nimi popri hlave a chrbte tak, ako by ste plávali znak.
2. Naťahovanie v stoji: postavte sa vzpriamene, nohy mierne od seba, ale rovnobežne. Rovnomerne rozdeľte svoju hmotnosť na obidve nohy. Vzpažte. Naťahujte sa tak vysoko, ako len môžete pravou pažou, kým ľavú ťaháte plecom dole. Potom naopak, naťahujte ľavú ruku v pomalom rytmickom pohybe. Opakujte dvadsaťkrát.

4 ZÁVER

Najúčinnejším a aj najrozšírenejším spôsobom vyrovnávania sa s napätím a záťažou je fyzická aktivita – predovšetkým šport. Ďalšími významnými metódami odúravania stresu sú metódy relaxácie. Nie každá metóda alebo technika vyhovuje každému, preto je dobré vyskúšať si ich viac. Profesionálni vojaci – predovšetkým tí, ktorí pôsobia v zahraničných operáciách, by mali ovládať účinný spôsob relaxácie.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ATKINSON, R. L.: *Psychologie*. 2. aktualizované vyd. Praha : Portál, 2003. 752 s. ISBN 80-7178-640-3.

BRATSKÁ, M.: *Osobnosť v situáciách psychickej záťaže* [online]. [cit. 20120608]. Dostupné na internete: <<http://www.cdruk.sk/blade/files/UTV/prednasky%20a%20skripta/bratskatextyosobnost-v.doc>>.

GAL, R. – MANGELSDORF, A. D.: *Handbook of Military Psychology*. East Kilbride : Courier International Ltd, 1991. ISBN 0-471-92045-2.

HOFMANN, A.: *EMDR : Terapia psychotraumatických stresových syndrómov*. 1. vyd. Trenčín : Vydavateľstvo-F, 2006. 252 s. ISBN 978-80-88952-51-0.

NOVÁK, T. – CAPPONI, V.: *Sám sobě psychologem*. 3. doplnené vyd. Praha : Grada, 2003. 220 s. ISBN 80-247-0606-7.

PRAŠKO, J. a kol.: *Stop traumatickým vzpomínkám*. Praha : Portál, 2003. 178 s. ISBN 80-7178-811-2.

STANAG 2565 : 2009, *Sprievodca veliteľa jednotlivými fázami nasadenia*.

Stres pri práci. In: *Fakty 22* [online]. Európska agentúra pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci, 2003 [cit. 20120523]. Dostupné na internete: <http://www.uvzsr.sk/docs/info/ppl/slic/B_informacny_letak_22.pdf>.

ŠPATENKOVÁ, N. a kol.: *Krizová intervencie pro praxi*. Praha : Grada, 2004. ISBN 80-247-0586-9.

TRESS, W. – KRUSSE, J. – OTT, J.: *Základní psychosomatická péče*. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-309-3.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

HAŠTO, J.: *Autogénny tréning, nácvik koncentratívneho sebauvoľnenia. Základné informácie*. Trenčín : Vydavateľstvo-F, 1999. 32 s. ISBN 80-88952-01-8.

JANÍČEK, J.: *Když úzkost bolí*. Praha : Portál, 2008. 203 s. ISBN 80-7367-366-6.

Kognitívne techniky [online]. [cit. 20120523]. Dostupné na internete: <<http://www.e-learning.adriko.sk/kognit.php>>.

LACA, S. – KOČIŠOVÁ, V.: *Stres a záťaž u ľudského jedinca* [online]. [cit. 20120523]. Dostupné na internete: <<http://www.prohuman.sk/psychologia/stres-a-zataz-u-ludskeho-jedinca>>. NEDLEY, N.: *Život bez deprese*. Vrútky : Advent – Orion, 2007. 352 s. ISBN 80-7172-023-2.

PRAŠKO, J.: *Úzkostné poruchy : Klasifikace, diagnostika a léčba*. Praha : Portál, 2005, 413 s. ISBN 80-7178-997-6.

PRAŠKO, J. – PRAŠKOVÁ, H. – PRAŠKOVÁ, J.: *Deprese a jak ji zvládat*. Praha : Portál, 2008. 184 s. ISBN 978-80-7367-501-1.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Vlastné zdroje záťaže a efektívne postupy jej zvládania v mierovom pracovnom živote.
2. Záťažové situácie počas nasadenia, efektívne a nežiaduce stratégie ich zvládania.
3. Nácvik bránicového dýchania.
4. Nácvik autogénneho tréningu.
5. Nácvik progresívnej svalovej relaxácie.

POZNÁMKY

SLOVENSKÉ JEDNOTKY NASADENÉ NA VÝSTAVBU OPEVNENÍ V TALIANSKU V PRIEBEHU DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY A PROTIFAŠTICKÝ ODBOJ V TALIANSKU

Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.

ÚVOD

Pre laickú verejnosť je pôsobenie slovenských vojakov vo vojnových operáciách na území Talianska spájané predovšetkým s obdobím prvej svetovej vojny. Avšak slovenskí vojaci boli nasadení na talianskom území aj v priebehu druhej svetovej vojny ako spojenci nacistického Nemecka.

V súčasnej dobe existuje veľmi málo prác, ktoré sa zaoberajú otázkou pôsobenia slovenských vojakov v Taliansku počas druhej svetovej vojny. Aj z tohto dôvodu ide teda o relatívne neznámu tematiku, ktorá stále čaká na dôsledné spracovanie. Pritom sa nejednalo o nasadenie malého počtu vojska. Naopak, išlo o jednotky čítajúce rádovo od 3 500 do 7 000 mužov, ktorí tu pôsobili od konca roku 1943 do mája 1945. Tento príspevok má za úlohu pripomenúť a ozrejmiť málo známu, no významnú kapitolu dejín slovenských ozbrojených síl.

1 PRESUN SLOVENSKÝCH JEDNOTIEK DO TALIANSKA

Slovensko sa po udalostiach z marca 1939 stalo spojencom nacistického Nemecka a jeho ozbrojené sily sa už v roku 1939 podieľali na kampani proti Poľsku. V roku 1941 začali slovenské jednotky svoje pôsobenie na východnom fronte proti Sovietskemu zväzu. Skúsenosti s 2. pešou divíziou (predtým Zaisťovacia divízia) na východnom fronte v roku 1942 ukázali, že ide o nespoľahlivú jednotku. Padlo rozhodnutie divíziu reorganizovať. Po reorganizácii a premenovaní na Technickú brigádu, rozhodlo nemecké velenie o jej presunutí a nasadení v pásme nemeckej obrannej línie v Taliansku. K tomuto rozhodnutiu dospeli najvyššie miesta Tretej ríše už začiatkom októbra 1943. V ďalekopise podpísanom W. Keitlom, ktorý bol adresovaný aj nemeckému generálovi pri slovenskom ministerstve národnej obrany, sa hovorilo: „Z rozkazu vodcu treba oznámiť slovenskému prezidentovi nasledujúce: *Skúsenosti s 2. slovenskou divíziou ukázali, že divízia už nie je súca na plnenie bojových úloh na východe. V záujme jej použitia takým spôsobom, aby mohla v súlade so želaním slovenského štátneho vedenia byť užitočná a zostala cenným faktorom pre vedenie vojny, uvažuje sa preto o jej nasadení na stavebné úlohy za frontom v Taliansku. Za tým účelom sa navrhuje reorganizovať divíziu na stavebnú brigádu s výzbrojou, ktorá by zodpovedala jej neskorším úlohám. Žiada sa o súhlas s touto úpravou*“¹⁾.

Slovenská vláda s takouto požiadavkou súhlasila. Požadovala, aby bola jednotka na čas nevyhnutný pre reorganizáciu presunutá do niektorého rakúskeho priestoru. Nemecká strana túto požiadavku odmietla a reorganizácia sa mala dokončiť v novom priestore v Taliansku. Rozkaz operačného oddelenia veliteľského štábu

1) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 22.

Hlavného veliteľstva brannej moci z 10. októbra 1943 nariadovoal, aby sa slovenská divízia spolu so železničnou stavebnou rotou 12 vyčlenila z jej operačného nasadenia, stiahla sa na uskutočnenie reorganizácie a po nej sa, najneskôr od 22. októbra, pripojila k skupine armád B. Ťažké zbrane a lietadlá patriace divízii, ktoré sa uvoľnia reorganizáciou, mali byť poslané na Slovensko ¹⁾.

Divízia reorganizovaná na Technickú brigádu (ďalej len „TB“) zahájila svoju činnosť 25. októbra 1943 pod velením pplk. gšt. Krnáča. Stala sa tylovou nebojovou jednotkou a mala sa pripojiť k nemeckej skupine armád B, ktorá mala brigádu využívať ako uzavretý celok pod slovenským velením. Po odovzdaní výzbroje a výstroja sa príslušníci novozriadenej brigády začali zhromažďovať v nakladacej stanici Minsk. Z východného frontu bola sťahovaná od konca októbra 1943 a po trase Varšava – Opole – Görlitz – Mníchov – Brenner presúvaná do priestoru Imola – Ravenna – Cervia.

Obrázok 1: Transport slovenských vojakov do Talianska. Jeseň 1943.

TB v Taliansku tvorili dva pešie pluky – 101. a 102. peší pluk. Každý pluk sa delil na tri prápory (v dobových dokumentoch sú označované rímskou číslicou pred číslom pluku, napr. II/101) a každý prápor tvorili tri roty. Ďalej TB tvorili: štábna autokolóna, nákladná autokolóna, poľné pekárne, poľné jatky, poľná nemocnica, pošta, železničná stavebná rota 12 a do začiatku roku 1944 aj protiletadlová batéria, ktorá bola neskôr odsunutá späť na Slovensko, pretože nemala dostatok zbraní a materiálu, aby mohla plniť svoju úlohu. Početný stav brigády tvorilo asi 3 000 vojakov.

Od začiatku novembra 1943 vznikali v miestach dislokácie útvarov TB posádkové veliteľstvá (ďalej len „PV“). Hlavné PV bolo zriadené dňa 5. novembra a spolu s brigádnym parkom sídlilo v Imole. Ďalšie PV bolo zriadené v San Pietro in Vincoli dňa 8. novembra (veliteľ – mjr. J. Ryška). Nasledovali PV v Cervii (veliteľ – pplk. A. Králik) a v Ravenne (veliteľ – pplk. M. Strapák) zriadené 10. novembra. Posledným bolo PV vo Faenze (veliteľ – npor. J. Gerža) ²⁾. Úlohou dôstojníka PV bolo vo svojom

2) Rozkaz veliteľa Technickej brigády z 15 novembra 1943. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 2, sign. II/40.

POZNÁMKY

sektore kontrolovať pohyb vlastných jednotiek, ich správanie, ako aj nie práve najpríjemnejšie kontrolovanie miestnych hostincov a verejných domov.

Úlohou brigády bolo vykonávať opevňovacie práce na pobreží Jadranského mora. Budované objekty – zákopy a palebné postavenia mali slúžiť nemeckej obrane v prípade vylodenia Spojencov. TB bola s platnosťou od 7. novembra podriadená nemeckej 90. divízii pancierových granátnikov (90. Panzergrenadier-Division). V každom úseku slovenského pluku bol nasadený jeden nemecký bojový prápor.

Prvým dislokačným priestorom TB resp. jej peších plukov, bol priestor Ravenna – Cervia. 101. peší pluk (ďalej len „101. pluk“) bol v Cervii a 102. peší pluk (ďalej len „102. pluk“) bol v Ravenne. Rozhranie medzi oboma jednotkami tvorila línia San Pietro in Prento, Cembellara Canale di Argini – Bocca di Beovio. Prápory boli nasadené vedľa seba na týchto pracovných úsekoch:

- I. a II. prápor/102 – Marina di Bevenna až Ponto Maria,
- III. prápor/102 – Ponto Maria až Bocca di Beovio,
- III. prápor/101 – Milano Maritino až Casenatici,
- II. prápor/101 – Casenatico až Cateo.

Velitelia práporov sa po príchode na miesto určenia stretli s nemeckými dôstojníkmi a prevzali od nich pracovné inštrukcie. Jednotky začali s prácou hneď po ubytovaní.

28. novembra 1943 prevzala velenie úseku v okolí Ravenny nemecká 362. pešia divízia. Slovenská brigáda zostala na svojom mieste a prešla do jej podriadenosti³⁾⁴⁾.

1. decembra 1943 prevzal velenie TB plk. Ladislav Bodický. Velenie 101. pluku od pplk. Kráľika prevzal mjr. Kubíček a veliteľom 102. pluku sa stal pplk. Klement, ktorý vystriedal pplk. Strapáka. V decembri, okrem prác na opevňovaní pobrežia, prebiehalo v TB aj dokončenie reorganizácie začatej na východnom fronte.

TB sa v novembri a decembri 1943 zameriavala na aklimatizáciu v novom prostredí a oboznamovala sa s novými, tentoraz pracovnými, úlohami na menej exponovanom mieste nemeckej obrany v Taliansku. V prípade útoku Spojencov na zverené sektory, mala byť okamžite ako pracovná jednotka stiahnutá do tyla.

3) Doteraz spomínané nemecké divízie patrili do nemeckej skupiny armád C. V čase, keď sa plánovala reorganizácia a presun slovenských vojakov z východného frontu do Talianska, v severnom Taliansku pôsobila skupina armád B. Dňa 26. novembra 1943 bolo veliteľstvo tejto skupiny armád presunuté na západný front, kde malo čeliť pripravovanej invázii do Normandie. TB tak nakoniec pôsobila v podriadenosti jednotiek skupiny armád C.

4) Rozkaz veliteľa Technickej brigády z 20. decembra 1943. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 21, sign. II/8.

Nové úlohy pre TB pozostávali z budovania streleckých a spojovacích zákopov, okopov a ľahkých úkrytov z dreva a zeminy. Z viacerých dôvodov, akými boli neskúsenosť slovenských vojakov, nedostatok pracovného náradia a materiálu, ako aj nedôslednosť až nezáujem, nemali tieto stavby požadovanú kvalitu a životnosť. Aj miestne obyvateľstvo sa zo začiatku k neznámym vojakom správalo pomerne odmerane až nedôverčivo. Časom sa však slovenským vojakom podarilo prekonať jazykovú bariéru a začali nadväzovať s miestnymi obyvateľmi otvorenejšie kontakty.

Brigáda sa v čase svojho príchodu nachádzala pomerne ďaleko od hlavnej frontovej línie. To ale neznamenalo, že by bola v bezpečí. Pri nálete Spojencov na Ravennu 30. decembra 1943 utrpela prvé straty. Zahynulo 23 slovenských vojakov a 19 bolo zranených. Boli to prevažne príslušníci pomocnej roty 102. pluku. Mŕtvych pochovali na cintoríne vo Faenze.

2 TALIANSKE BOJISKO NA JESEŇ 1943

V čase príchodu TB do Talianska bola vojenská situácia komplikovaná. Spojenecké vojská (konkrétne 8. britská armáda maršala Montgomeryho) prekonalí 3. septembra 1943 Messinskú úžinu oddeľujúcu Taliansko od Sicílie a vylodili sa na južnom cípe Talianska. Začal sa spojenecký postup od „špičky talianskej čižmy“ smerom na sever. Talianska vláda začala tajne rokovať so Spojencami o separátnom mieri. 8. septembra bola ohlásená talianska kapitulácia. Jej vyhlásenie však bolo signálom pre nemecké jednotky rozmiestnené v Taliansku, aby zahájili operáciu ACHSE. Nemecké jednotky prevzali kontrolu nad dôležitými sektormi obrany na Apeniskom polostrove a v Stredomorí. Súčasne odzbrojili a internovali doteraz spojenecké talianske jednotky, čo sa v mnohých prípadoch skončilo krvipreliatím. Súčasťou tejto operácie bolo oslobodenie talianskeho diktátora Mussoliniho z internácie ⁵⁾.

Obrázok 2: Smery útokov Spojencov v septembri 1943

5) Na zasadnutí Veľkej fašistickej rady 25. júla 1943 bol Mussolini zbavený moci. Moc prevzala vláda pod vedením P. Badogliu. Diktátor bol zatknutý a internovaný. Nové talianske vedenie síce prehlavovalo vôľu pokračovať vo vojne po boku nacistického Nemecka, Hitler tomu však neveril a nariadil posilňovať nemecké jednotky v Taliansku. Začali sa prípravy na operáciu Achse. Po oslobodení Mussoliniho bola 18. septembra 1943 na severnom území Talianska, ovládanom nemeckými jednotkami, vytvorená bábková Talianska sociálna republika (tal.: *Repubblica sociale Italiana*), známa aj ako Republika Salo (podľa sídla vlády v meste Salo) na čele s Mussolinim. Taliansko tak bolo rozdelené na dve časti.

POZNÁMKY

Keď sa 9. septembra začali v Salernskom zálive južne od Neapola vylodovať spojenecké jednotky (5. americká armáda gen. Clarka), privítala ich palba sústredenej nemeckej obrany. Systém nemeckej obrany sa v Taliansku opieral o výstavbu opevnených obranných línií naprieč Apeninským polostrovom. Spojenci postupujúci z juhu museli tieto prekážky prekonať, čo si vždy vyžadovalo mnoho prostriedkov. Ich postup sprevádzaný nemalými stratami bol neuveriteľne pomalý. Nemeckí obrancovia dokázali zdržiavať postup Spojencov na konkrétnej obrannej línii do vtedy, kým nebola v tyle pripravená ďalšia, na ktorú usporiadane ustúpili. Na pre-

Obrázok 3: Nemecké obranné línie v Taliansku

lome októbra a novembra 1943 sa nemecké jednotky stiahli na dokonale pripravenú a silnú obrannú líniu, nazývanú Gustavova línia. Tá sa tiahla naprieč celým talianskym polostrovom, od Jadranského mora po Tyrhénske more, asi 120 km južne od Ríma a opierala sa o horské masívy. Centrom obrany Gustavovej línie bol masív Monte Cassino. Pre Spojencov sa začalo dlhé obdobie pozíčných bojov na Gustavovej línii. Boje trvajúce až do mája 1944 sa podobali bojom v zákopoch prvej svetovej vojny.

Svoju úlohu tu zohrala výborná nemecká obrana s využitím komplikovaného horského terénu a tiež počasie, ktoré znemožnilo pohyb a zásobovanie útočiacich jednotiek.

3 TECHNICKÁ BRIGÁDA PRI FRONTOVEJ LÍNII

7. januára 1944 dostala TB rozkaz, ktorým bola prevelená na exponovanejšie miesto frontu. Jej úlohou bola výstavba línií nazývaných *Oranžová*, *Hitlerova* a *Dora*. Tvorili druhé obranné pásmo hlavnej obrannej línie južne od Ríma - *Gustavovej*, ktorá chránila údolie rieky Liri pred spojeneckým postupom. Slovenské jednotky boli vzdialené od hlavnej obrannej línie 20 km. TB dorazila na nové miesto určenia 11. januára 1944 a začala s opevňovacími prácami. Jednotky boli dislokované v priestore Pico – Fondi – Itri, a to konkrétne:

- Patrica – veliteľstvo TB, štábna rota, štábna autokolóna, nákladná autokolóna, pošta a spojovacia čata,
- Pico – veliteľstvo 101. pluku, pomocná rota, II. prápor/101,
- Campodimele – I. prápor/101,
- S. Oliva – III. prápor/101,

- Lepola – veliteľstvo 102. pluku, pomocná rota,
- Fondi – I. prápor/102,
- Itri – II. prápor/102,
- Monte S. Biagio – III. prápor/102.

Týmto presunom sa slovenskí vojaci ocitli v prifrontovom pásme. Takmer denne útočilo na pridelené pracovné úseky spojenecké letectvo. Nálety si vyžiadali niekoľko obetí z radov príslušníkov TB. Fakt, že brigáda bola tylovou nebojovou jednotkou nasadenou tak blízko frontu, spôsobil šírenie obáv a defetizmu.

Prvé dva mesiace roku 1944 sa javili ako najnáročnejšie obdobie v počiatkoch nasadení TB na Apeninskom polostrove. Brigáda situovaná v bezprostrednej blízkosti frontovej línie mala zásobovacie ťažkosti. Chlad, nepriaznivé počasie, časté útoky spojeneckého letectva na pracovné i ubytovacie priestory znamenali pre vojakov veľké vypätie. Vyskytli sa aj prípady odmietnutia nástupu do práce, či otvorená kritika vyšších miest brigády v súvislosti so zlou zásobovacou situáciou.

Aj napriek ťažkostiam so zásobovaním a ubytovaním ⁶⁾, po návšteve pracovných úsekov TB generálporučík Hildemann, veliteľ nemeckých ženijných jednotiek v Taliansku, hodnotil výkon slovenských vojakov ako nadpriemerný ⁷⁾.

Dislokácia TB v pásme bojov vyvolala rozruch aj na Slovensku. Predseda vlády V. Tuka oznámil nemeckému vyslancovi na Slovensku: „Slovenská Najvyššia rada obrany štátu (ďalej len „NROŠ“) sa dozvedela o nasadení Technickej brigády v blízkosti frontu... Nie je ani vycvičená, ani vyzbrojená na boj, ani na akékoľvek frontové nasadenie. Z podnetu slovenskej NROŠ by malo nemecké velenie zmeny v nasadení dohodnúť so slovenským armádnym velením“⁸⁾.

4 ÚSTUP NA SEVER

Technická brigáda zostala do konca februára v blízkosti frontového pásma za Monte Cassinom. Začiatkom marca 1944 dostala rozkaz na presun do nového priestoru. Novou úlohou bolo participovať na výstavbe *Caesarovej línie*. Nový dislokačný priestor sa nachádzal v pohorí Abruzzi pri mestečkách Tagliacozzo a Avezzano. Priestor vzdialený od Fondi 90 až 100 kilometrov dosiahla TB vlastnými prostriedkami. Spolu s TB sa presúvali aj nemecké ženijné jednotky, aby zabezpečili prípravu ďalšej línie, kým skončí obrana *Gustava*. Slovenské jednotky boli teda stiahnuté z exponovaného pásma v súlade s potrebami nemeckého velenia a nie na priamy zásah slovenskej NROŠ.

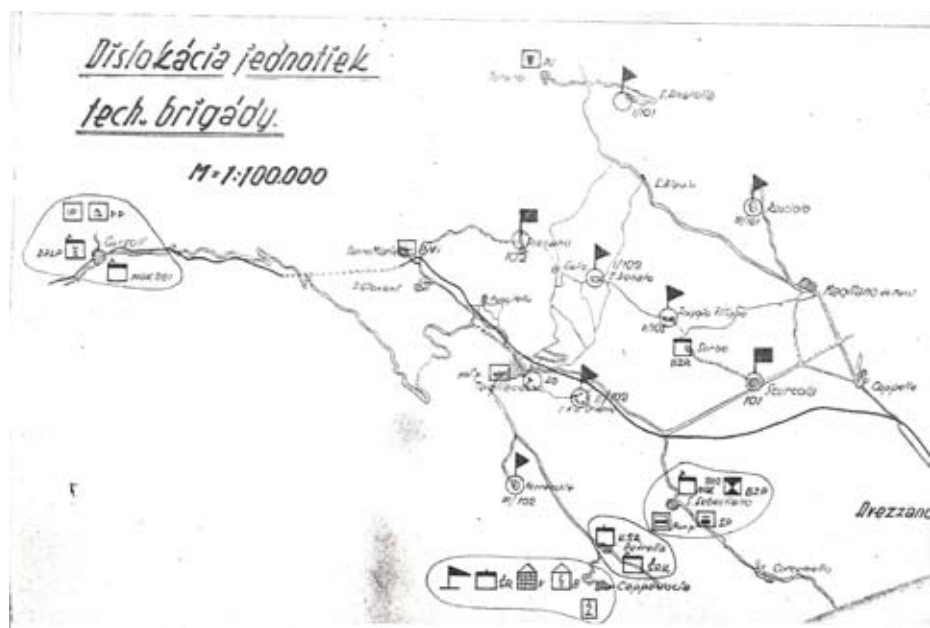
6) V niekoľkých prípadoch slovenskí vojaci z nedostatku kuriva použili telegrafné stĺpy alebo rúbali olivovníky, za čo boli trestaní.

7) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 4, sign. I/53.

8) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 28.

POZNÁMKY

Technická brigáda, ktorej početné stavy tvorilo k 20. marcu 1944 147 dôstojníkov, 169 poddôstojníkov a 4 176 príslušníkov mužstva ⁹⁾, mala na *Caesarovej línii* vykonávať opevňovacie práce v úseku Magliano de Massi – Scurocola – ohyb riečky Imele – Tagliacozzo – M. Caealarga. Práca slovenských peších plukov v novom priestore pozostávala z hĺbenia okopov a palebných postavení v tvrdom a skalnatom teréne. Nevhodné cesty a chodníky si vyžadovali, aby všetok materiál na pracoviská prenášali ľudia, v lepšom prípade bol prevážaný na osloch. Úlohou brigády nebola len výstavba okopov, streleckých postavení a ľahkých opevnení, ale aj budovanie zložitých betónových bunkrov vybavených otočnou tankovou vežou. Zvládnutie výstavby takýchto pevnostných celkov si vyžadovalo, aby TB vyslala časť mužstva do mestečka Marcarese na inštruktáž.

Obrázok 4: Originálna mapa s vyznačením dislokácie TB na Caesarovej línii

Napriek tomu, že sa TB vzdialila od frontovej línie, museli jej príslušníci vykonávať strážnu službu v priestoroch dislokácie a zaistiť bezpečné ubytovanie, aby sa minimalizovalo ohrozenie jednotky spojeneckým letectvom. Slovenskému veleniu sa podarilo dosiahnuť, že od začiatku pôsobenia TB na výstavbe *Caesarovej línie* neboli k slovenským jednotkám pridelení nemeckí poradcovia. Situácia sa zmenila po „kolíkovej afére“.

Veliteľ I. práporu 101. pluku stot. Hujsa svojvoľne prehodil vytyčovacie kolíky do poddajnejšej pôdy. Chcel uľahčiť prácu svojej jednotke. Nemecké velenie chybu pochopiteľne objavilo. Aby sa zabránilo ďalším podobným nedorozumeniam, veliteľstvo brigády vydalo rozkaz: „*Technická brigáda nemá za úlohu riešiť taktické úlohy pri stavbe obrannej línie. Je zodpovedná len za správne technické prevedenie opevňovacích prác*“ ¹⁰⁾. V snahe zamedziť podobným omylom, či priestupkom boli k slovenským jednotkám opäť pridelení nemeckí dôstojníci vo funkcii poradcov.

9) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 29.

10) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 51, sign. II/237.

Schopnosť TB vykonávať pridelené úlohy bola limitovaná nedostatočným doplnovaním mužstva. Vyčerpaní príslušníci TB vždy netrpezlivo očakávali príchod posíl, ktoré však takmer nikdy neboli dostatočné. 5. mája 1944 prišlo k jednotkám iba 150 mužov z transportu, ktorý pôvodne avizoval 845 mužov. Únava vojakov bola pochopiteľná, nakoľko od začiatku roku 1944 boli zrušené voľné nedele a pracovalo sa sedem dní v týždni. Ďalším problémom bolo zásobovanie. Velitelia rôť sa začali sťažovať. Niektorí si za svoju otvorenú kritiku vyslúžili niekoľko dní väzenia.

Obrázok 5: Obranné postavenie pre delostrelectvo budované slovenskými vojakmi

Morálka mužstva bola najväčším problémom. Vojaci sa dožadovali dovolení, pretože strávili dlhú dobu v poli bez odдыхu. Vzdušná nadvláda Spojencov tiež znižovala morálku. Silnejúce útoky letectva pridávali jednotkám TB prácu, zvyšovali počty padlých a ranených, ničili materiál a dopravné prostriedky.

Začiatkom júna 1944 dostalo veliteľstvo TB rozkaz na presun. Od 4. júna, dňa keď americké jednotky obsadili Rím, sa mala brigáda v rámci všeobecného organizovaného ústupu nemeckých vojsk na nasledujúcu pevnostnú líniu presunúť do nového priestoru – na *Gótsku líniu*, Nemcami nazývanú aj *Grünstellung*. Táto línia sa tiahla od Pesary na pobreží Jadranského mora po Viareggio pri Ligúrskom mori.

Trasa presunu viedla z Avezzana cez Fiamignano – Postu – Triponzo – Casenove a Foligno do priestoru nových opevňovacích prác v oblasti Vegheretto – Pennabili – Mercantino Mercetta, južne od San Marina. Jednalo sa o takmer 400 kilometrový presun.

Rozkaz z 19. 6. 1944 upravoval rozmiestnenie jednotiek TB nasledovne: veliteľstvo 101. pluku malo sídliť vo Verghereto. Prápor 101. pluku mali byť dislokované v S. il Docione, Corezzo a Caprice. Veliteľstvo 102. pluku bolo v Miratio a jeho prápor v Basciu, Motolane a Carpegne¹¹⁾.

Ústup trval do 20. júna 1944, pokiaľ nemecké jednotky kryli ústup hlavných síl. Uvedený presun TB bol spojený s veľkými problémami. Jednotky TB boli napádané letectvom Spojencov. Bombardovanie spôsobilo TB materiálne i ľudské straty. 101. pluk hlásil po ukončení presunu 61 nezvestných a 102. pluk hlásil 8 mŕtvych, 20 zranených a 144 nezvestných¹²⁾¹³⁾.

11) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 59, sign. III/9.

12) Rozkaz z 25. júna 1944. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 59, sign. III/9.

13) Väčšinu z týchto nezvestných tvorili vojaci, ktorí zbehli od jednotky a časom sa zapojili do talianskej protifašistickej rezistencie v rámci talianskych partizánskych oddielov.

POZNÁMKY

V priebehu ústupu brigáda neprestávala plniť svoju úlohu. Vojaci likvidovali bombardovaním spôsobené zátarasy a za neustálych útokov spojeneckého letectva umožnili presun zhromaždených nemeckých automobilových i tankových kolón.

Po ukončení presunu na *Gótsku líniu* bola TB podriadená štábu gen. Bessela, ktorý dohliadal na stavbu opevnení. Brigáde boli pridelené oddiely nemeckých ženistov na spoluprácu.

Od 1. júla 1944 bola TB premenovaná na 2. technickú divíziu (ďalej len „2. TD“). Novým veliteľom sa dňa 6. júla stal plk. J. Imro, ktorý vystriedal plk. Bodického. Práce na výstavbe opevnení *Gótskej línie* prebiehali do začiatku augusta. Zahŕňali výstavbu palebných postavení pre guľomety, mínomety i delostrelectvo.

Začiatkom augusta 1944 od nemeckého velenia dostala 2. TD rozkaz na presun k rieke Pád do priestoru Ferrara na budovanie tzv. *Pádskej línie*. Pred presunom sa veliteľ plk J. Imro stal nezvestným. Prešiel k postupujúcim Spojencom. Velenie 2. TD dočasne prevzal veliteľ 101. pluku pplk. J. Kmicikievič. Divízii velil do 25. augusta 1944, kedy velenie prevzal plk. J. Veselý. 2. TD už od 8. augusta pracovala na posilňovaní obranných postavení a budovaní komunikácií na južnom brehu rieky Pád pri meste Ferrara.

Situácia 2. TD bola pri Ferrare komplikovaná stratami, dezerciami (ktoré sa začali rozmáhať od konca júna) a nedostatočným doplňovaním mužstva zo Slovenska. Koncom augusta bola v takom stave, ktorý prinútil velenie uskutočniť reorganizáciu. V jej rámci došlo k zrušeniu 3., 7. a 11. roty 102. pluku a mužstvo týchto rôt bolo pridelené k zvyšným jednotkám. K 1. septembru 1944 mali jednotky 2. TD nasledujúce počty:

- 101. pluk – 23 dôstojníkov, 5 rotmajstrov, 18 poddôstojníkov, 1 060 mužov,
- 102. pluk – 28 dôstojníkov, 2 rotmajstrov, 9 poddôstojníkov, 1 128 mužov ¹⁴⁾

Po vypuknutí SNP sa nemecké velenie začalo na 2. TD pozeráť so vzrastajúcou nedôverou. Dôsledkom toho bola častá redislokácia odôvodňovaná potrebami nasadenia na urýchlenú výstavbu opevnení a obnovu komunikácií. Od 4. septembra rozšírila 2. TD svoju pôsobnosť aj na severný breh rieky Pád. Bola dislokovaná v priestore Pincara – Capitello – Polesine v nížine medzi Ferrarou a mestom Rovigo. Priestor bol ohraničený z juhu Pádcom a zo severu riekou Adiža (tal. Adige). Úlohou divízie bolo okrem posilňovania obranných postavení *Pádskej línie* aj stavba a opravy železničné trate.

Časté útoky letectva znižovali pracovné výkony vojakov. Spôsobili niekoľko strát na životoch a všeobecne nahľadávali morálku. Niektorí príslušníci divízie zbehli v priebehu náletov na pracovné i ubytovacie priestory. Po zaistení hliadkami ako príčinu zbehnutia uvádzali strach pred bombardovaním.

14) *Vojnový denník*. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 64, sign. III/42.

5. septembra 1944 bombardovali americké lietadlá pracovný priestor 101. pluku. Lietadlá sa koncentrovali na most Ponte Lugo – Scuro. Niekoľko bômb spadlo aj do ubytovacieho priestoru 101. pluku, ale žiadne škody nespôsobili. Nálet si obeť nevyžiadal, ale prinútil jednotky, aby okrem prác na železničnom násype budovali aj protiletdecké kryty. Straty utrpel bombardovací zväz. Nemecké protiletadlové batérie zostrelili jeden štvormotorový bombardér Boeing B-17, ktorý odhadzujúc bomby spadol do pracovného priestoru 101. pluku a skončil v rieke.

Práce na železnici pokračovali skoro celý september, rovnako ako spojenecké útoky na túto oblasť, ktoré ničili mosty cez Pád, cesty a železnice. Pridávali tak prácu príslušníkom 2. TD, ktorí neustále opravovali trate a mosty dokonca aj s pomocou ženistov a potápačov. V októbri stavali slovenskí vojaci aj železničnú vlečku ku kompe pri rieke Pád.

24. októbra na tomto úseku príslušníkov 2. TD vystriedali nemecké jednotky, nakoľko sa v tento deň začal nový presun slovenskej divízie do priestoru miest Ostiglia, ležiaceho asi 50 km západne od Roviga a Borgoforte, vzdialeného ďalších 30 km na západ.

V tomto čase bola situácia na fronte podľa spravodajských hlásení stabilizovaná. V rozkaze z 24. októbra 1944, komentujúcom situáciu počas presunu je uvedené: „*Nepriateľské jednotky sú zastavené už dlhší čas na severných svahoch Apenín, vzdialených od nás cca 130 km na celej šírke krajiny. Letecká činnosť je veľmi čulá vo dne i v noci. Hlavne rušivé nálety stíhačiek sú nebezpečné pre presúvajúce sa jednotky*“¹⁵⁾.

Nájsť ubytovanie pre 102. pluk na novom pôsobisku nebolo ľahké. Borgoforte bolo úplne zbombardované a bývalo v ňom len 15 nemeckých vojakov. Okolité dediny boli úplne obsadené nemeckými a talianskymi jednotkami. Nakoniec bolo ubytovanie pre pluk zaistené v Gabiane (sídlilo tam velenie 102. pluku), Sailete (I. prápor/102), Romanore (II. prápor/102) a v Ponto Vetune (III. prápor/102) 101. pluk v Ostiglii takéto problémy nemal.

101. pluk na novom pôsobisku budoval spojovaciu cestu k lanovke v Ostiglii. Spolupracoval s nemeckým ženijným práporom č. 7, zatiaľ čo 102. pluk budoval most a lanovku na sťahovanie dreva v Borgoforte. Vojaci 2. TD aj napriek zásobovacím a ubytovacím ťažkostiam na úseku Ostiglia – Borgoforte pracovali do 21. novembra 1944, keď bola divízia presunutá do priestoru Pavia na stavbu a opravu železničných tratí a mostov cez riek Pád¹⁶⁾.

5 POSLEDNÉ MIESTO NASADENIA

Okolie Pavie sa stalo poslednou oblasťou dislokácie 2. TD v Taliansku v priebehu druhej svetovej vojny. Presuny, ktoré divízia vykonala do kapitulácie nemeckých vojsk v Taliansku (2. mája 1945) sa uskutočnili výlučne v priestore, ohraničenom

15) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 60, sign. III/12.

16) Rozkaz č. 89314. Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 60, sign. III/73.

POZNÁMKY

trojuholníkom Pavia – Piacenza – Crema. V komplikovanej vojnovej situácii menili prápory, prípadne roty, ubytovanie v dedinách a mestečkách nachádzajúcich sa v tomto trojuholníku tak, ako o tom rozhodlo velenie divízie.

Presunom zaujal 101. pluk pozície pri Piacenze. 102. pluk bol dislokovaný v Linnarolo, pričom I. a II. prápor podliehali nemeckej ženijnej rote 5/9 so sídlom v S. Zenone al Po, vedenej npor. Peschom. III. prápor podliehal nemeckému stavebnému práporu s veliteľstvom v dedine Cava Manara (veliteľ – mjr. Koch). Veliteľstvo 2. TD sídlilo v Corteleone.

Schopnosť divízie vykonávať pridelené úlohy sa neustále znižovala. Vojaci vykonávali prácu nedôsledne. Mnohí spolupracovali s talianskym odbojovým hnutím a niekoľko desiatok vojakov dezertovalo k talianskym partizánom. Z tohto dôvodu vydávalo veliteľstvo divízie takmer každý mesiac rozkazy na presun rôt, aby boli prerušené kontakty slovenských vojakov s odbojom.

Koncom decembra 1944 nariadil veliteľ, plk. Veselý, reorganizáciu 2. TD. Výsledkom boli pluky, ktoré mali v prápore iba po dve roty. Veliteľstvá peších plukov museli tiež znížiť stavy. Disponovali len štábnou čatou (pomocný personál veliteľstva pluku), spojovacou čatou, pomocnou a dopravnou čatou. Bol to dôsledok znižovania početného stavu jednotky, dezercíí, nedostatočného doplňovania mužstvom. V ich očakávaní sa situácia na fronte neustále zhoršovala. 12. februára 1945 bolo dokonca nariadené nosiť na pracoviská zbrane, pretože činnosť partizánov znovu silnela.

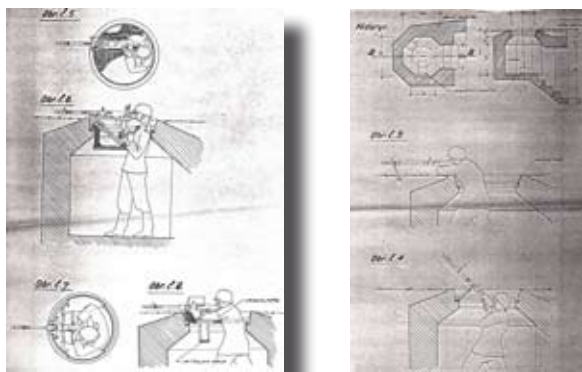
V polovici februára konečne dorazili k divízii doplnky mužstva zo Slovenska v počte asi 3 000 mužov. Stavy 2. TD sa tak zhruba zdvojnásobili a počet jej príslušníkov dosiahol asi 7 000 mužov.

Prichádzajúce mužstvo vyvolávalo dojem, že nejde o doplňovanie vojenskej jednotky, ale o skupinu trestancov. Boli to narýchlo zmobilizovaní záložníci, nevojaci a zajatci z povstaleckej 1. československej armády na Slovensku bojujúcej v SNP proti Nemcom. V niektorých prípadoch išlo o bývalých príslušníkov 2. československej paradesantnej brigády v ZSSR¹⁷⁾. Veľká časť novoprišlého mužstva nemala ani uniformu. Namiesto práce na opevňovaní brehov Pádu a stavby protitankových alebo protipechotných prekážok museli nováčikovia absolvovať bežný poradový výcvik. Podaktorí dokonca pred odsunom do Talianska ani nestihli zložiť vojenskú prísahu.

Po príchode nových členov mužstva prikázal veliteľ divíziu zreorganizovať. Znovu boli v prápore vytvorené tretie roty. Stavebné práce boli brzdené nedostatkom pracovného materiálu. Velenie divízie sa dokonca uchýlilo k výzve, aby si vojaci požičiavali pracovné náradie od miestneho obyvateľstva, narábali s ním šetrne, aby ho mohli po vykonaní práce nepoškodené vrátiť. Nedostatok materiálu paradoxne

17) Došlo tak ku kurióznnej situácii. Do Talianska sa dostali Slováci, ktorí boli najprv nasadení na východnom fronte proti ZSSR, a ktorí prešli na stranu Červenej armády. Potom sa zapojili do SNP a po zajatí boli poslaní do Talianska. Bolo tak len otázkou krátkej doby, kedy títo jednotlivci využili možnosť dezertovať a pridať sa k talianskym partizánom.

kontrastoval s počtami mužstva. Po príchode ďalších vojakov začiatkom apríla si divízia mohla dovoliť zriadenie štvrtej roty v prápore.

Obrázok 6: Originálne plány používané pri výstavbe opevnení

Nemeckí technickí dôstojníci sa na pracoviskách 2. TD stretávali s nezájmom o prácu. Vojaci si vymýšľali rôzne výhovorky typu: „nemáme drevo, nemáme lopaty, nemáme hodinky“ a pod. Pri 101. pluku sa dokonca stalo, že dve hodiny pred koncom pracovnej doby postávajúci z neurčenej roty na otázku, čo robia, odpovedali: „Čakáme na fajront.“

Stále viac príslušníkov divízie spolupracovalo s miestnym odbojom a prechádzalo k partizánom. Aj miestne odbojové hnutie silnelo. Dochádzalo k prepadam jednotlivých rôt, „únosom“ ich príslušníkov a stratám či krádežiam materiálu, zbraní a munície. Velenie divízie, v snahe zabrániť „únosom“ vojakov od rôt, nariaďovalo presuny takmer každý mesiac. Početné stavy divízie sa znižovali aj pri náletoch, či iných mimoriadnych situáciách. Napríklad 25. marca 1945 sa dvaja príslušníci 101. pluku, ktorí vykonávali strážnu službu pri rieke Pád, pokúsili rozobrať nevybuchnutú bombu. Následná explózia ich zabila.

Pre spoluprácu vojakov s odbojom nariadil veliteľ divízie plk. Veselý 5. apríla 1945 výmenu priestorov medzi plukmi navzájom. 101. pluk mal zaujať pracovný priestor 102. pluku a naopak. Po tomto presune bola dislokácia jednotiek nasledovná:

- veliteľstvo 101. pluku – S. Cristina,
- I. prápor/101 – Pieve porto Morone,
- II. prápor/101 – Badia Paveze,
- III. prápor/101 – Linarolo,
- veliteľstvo 102. pluku – Fombio,
- I. prápor/102 – S. Rocco,
- II. prápor/102 – Meleti,
- III. prápor/102 – Mirabello.

POZNÁMKY

13. apríla 1945 zaistili nemeckí vojaci pre podozrenie so spolupráce s odbojom slovenských dôstojníkov: veliteľa 101. pluku pplk. J. Kmicikieviča, veliteľa 10. roty 101. pluku por. J. Valáška a ženijného poradcu pri 101. pluku por. A. Matúška. Týchto dôstojníkov zatkli a odviezli do väzenia San Vittore v Miláne.

Celkovo bol apríl pre Nemcov v Taliansku zložitý. Aktivizovalo sa partizánske hnutie, vypuklo povstanie a Spojenci zahájili ofenzívu cez riekú Pád. Na pozadí nemeckého kolapsu prebiehal rozklad aj v jednotkách 2. TD. 19. apríla 1945 zbehol od 8. roty 101. pluku 205 mužov a 25. apríla 173 mužov 5. roty 101. pluku. Prebehli posilnili rady partizánov.

Obrázok 7: pplk. Jaroslav Kmicikievič

Aby sa zamedzilo dezerciam k miestnym odbojárom a ohrozeniu divízie postupom Spojencov, velenie nariadilo novú re-dislokáciu. 24. apríla sa mala 2. TD presunúť do Álp, do priestoru Sondrio. Velitelia práporov a plukov tento rozkaz už neakceptovali a ústup do Álp sa neuskutočnil. Od 24. apríla spolupracovali jednotky divízie s odbojom a podieľali sa v rámci svojich možností na boji proti ustupujúcim nemeckým kolónam, pričom ich podporovali nedávno zbehnutí vojaci v radoch partizánskych jednotiek. Takto sa skončilo nasadenie slovenských vojakov na výstavbe opevnení v Taliansku.

6 PROTIFAŠISTICKÁ REZISTENCIA SLOVÁKOV V TALIANSKU

V súčasnej dobe môžeme rozlišovať dve roviny nasadenia slovenských vojakov v Taliansku. Prvá je charakteristická tým, že boli nasadení na budovanie obranných postavení po boku nemeckej armády. Šíriace sa protinemecké nálady spôsobovali, že Slováci prehodnotili svoj vzťah k nemeckej Tretej ríši a začali sa zapájať do protifašistického odboja. Takto dostáva nasadenie Slovákov v Taliansku počas druhej svetovej vojny nový rozmer.

TB prišla do Talianska s povestou nespoľahlivej jednotky. Vzrastajúci odpor voči Nemcom sa prejavil už na východnom fronte a po presune na talianske územie silnel. Prejavy odporu mohli mať pre TB viacero podôb. Jednou z možností bol ozbrojený odpor. Druhá možnosť pozostávala zo sabotáže pridelenej práce. Nakoľko TB bola nebojovou pracovnou jednotkou s minimom zbraní a navyše sa nachádzala v prostredí úplne neznámom, prichádzala do úvahy práve druhá možnosť.

Existovala ďalšia možnosť ako dať najavo svoj nesúhlas s politikou nacistov. Bol to prechod k talianskym partizánom. Problémom však zostával fakt, že TB (neskôr 2. TD) nemala zbrane a v otázkach zásobovania bola závislá na nemeckých dodávkach potravín a materiálu. Slovenskí vojaci, ktorí uvažovali o prechode k partizánom

nemohli domácemu (teda talianskemu) odboju ponúknuť nič okrem seba samých. Nemohli poskytnúť žiadne zbrane, muníciu ani iný potrebný materiál, o potravinách nehovoriac. Talianske partizánske jednotky v strednom Taliansku mali na prelome rokov 1943 a 1944 problémy vyzbrojiť a užiť svojich vlastných bojovníkov. Navyše oproti ruskému frontu tu existovala oveľa vážnejšia jazyková bariéra. Predsa len Slováč s Rusom sa nejakým spôsobom dokázali dohodnúť.

V čase, keď sa TB nachádzala v blízkosti frontu pri budovaní *Gustavovaj línie*, niektorí vojaci a dôstojníci brigády uvažovali aj o prechode na stranu Spojencov, či už v malých skupinách alebo jednotlivo. Myšlienku na prechod k Spojencom podporovala vojenská situácia. Hlavné jednotky amerických a britských síl sa snažili frontálne prekonať *Gustavovu líniu*. 22. januára 1944 sa v tylo nemeckej obrany pri Anziu, asi 100 kilometrov za frontom vylodili spojenecké jednotky, ktoré mali postupom na juh preniknúť do chrbta obrancom *Gustavovej línie* a umožniť rýchle obsadenie Ríma. Nemecké protiútoky však výsadek pri Anziu zastavili a preto tento plán spojeneckého postupu zlyhal. Antifašisticky naladení slovenskí dôstojníci však práve v týchto momentoch začali uvažovať o možnom prechode k Spojencom.

Veliteľ I. práporu 101. pluku kpt. Hujsa urobil podrobnú rekognoskáciu terénu a získal od vytyčovacieho štábu nemeckej divízie heslá, priebeh a obsadenie obrannej línie. Na porade dôstojníkov práporu nariadil aby sa 1. a 2. rota vysunuli do horského sedla medzi M. Petrella (kóta 1533) a M. Ruazzo (kóta 1316). Tretia rota s veliteľstvom práporu mala obsadiť tiesňavu St. Nicola. Jej úlohou bolo chrániť tylo vysunutých rôt. Roty však mali nedostatok potravín a malé zásoby munície. Prebojovať sa cez líniu silne obsadenú nemeckými jednotkami bolo nereálne. Navyše napadol sneh a ochladilo sa. „*Nebola pitná voda a s proviantom sme boli na dne. Asi 40 % vojakov prechladlo a dostalo črevný katar (pre nedostatok vody vojaci jedli sneh). Mužstvo bolo nespokojné, pretože nevedelo o zamýšľanom pláne*“¹⁸⁾.

Prechod sa nemohol zrealizovať pre nedostatok zbraní, proviantu a munície. Prebojovávanie sa nemeckými líniami by znamenalo samovraždu. Nebolo tiež jasné, ako by sa zachovali spojenecké vojská, keby videli približovať sa neznámu skupinu vojakov. Odpor v radoch TB sa teda realizoval viac formou sabotáže pridelenej práce a individuálnymi prechodmi k talianskym partizánom.

V marci 1944 po presune TB na budovanie *Caesarovej línie* do priestoru Tagliacozzo – Avezzano v pohorí Abruzzo sa podarilo slovenskému veleniu zabezpečiť, že nad budovaním opevnených postavení nemali dozor nemeckí dôstojníci. Otváral sa tak priestor na väčšie sabotovanie pridelenej práce. Tzv. *Kolíková aféra* všetko zmenila. Pri I. prápore 101. pluku boli vytyčovacie kolíky poprehadzované na iné miesta.

Kpt. Hujsa o tom neskôr napísal: „*Prevzal som obranný úsek, ale do práce sa nám nechcelo. Ubehli dva týždne a tu mi telefonuje veliteľ susedného práporu, že nemecký*

18) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 27.

POZNÁMKY

generál Rothe so štábom ide na môj úsek na kontrolu... Chceli sme situáciu zachrániť ako sa len dalo. Ženíjný náčelník vydal rotám trhaviny a budovali sme okopy trhaním. Terén bol prevažne skalnatý. Keď som kontroloval budovanie obrany, pozmenil som umiestnenie väčšieho počtu tých okopov, ktoré boli na skalách a posunul som ich do ľahšej pôdy. Samozrejme, z toho miesta nebol výstrel a porušil som súvislosť priehradných palieb. Kontrola nemeckého štábu zistila zmeny... Podarilo sa nám „nafilmovať“, že pôvodné kolíky minulej noci neznámi páchatelia povytahovali. Asi za dva dni bol nášmu práporu pridelený mladý nemecký nadporučík, ktorý kontroloval budovanie obrany“¹⁹⁾.

Kontakty Slovákov s talianskou rezistenciou začali nadobúdať masovejší charakter od marca 1944. Úplnú spoluprácu sa však nepodarilo dosiahnuť, nakoľko TB (neskôr 2. TD) pracovala popri nemeckých jednotkách a navyše bola jednotka často redislukovaná.

V dobe presunu na *Gótsku líniu* dezertovalo mnoho vojakov (presné počty sa nepodarilo zatiaľ zistiť). Odhaduje sa, že zo zbehnutých vojakov sa asi 120 – 150 pridalo k partizánom. Prípravy prechodu väčších skupín slovenských vojakov k Spojencom znemožňoval nedostatok informácií o vojenskej situácii a postupe britsko-amerických vojsk. Dezercie sa tak stávali záležitosťou jednotlivcov, vo výnimočných prípadoch malých skupín.

Chaotickú situáciu spojenú s ústupom sa snažili niekoľkí dôstojníci brigády využiť na prechod k Spojencom. Pokúšali sa zdržiavať odchod z pôvodných postavení, či ustupovať neuveriteľne pomaly, len aby boli dohonení postupujúcimi Američanmi alebo Britmi. Predpokladaný postup Spojencov však bol ešte pomalší a ani tento predpoklad sa preto nesplnil.

Brigádu v tom čase opustil aj veliteľ 101. pluku mjr. Kubíček a 5 dôstojníkov (mjr. Kolpak, kpt. Vízner, npor. Bibeň, por. Öres a por. Kamenický). Veliteľ brigády plk. Bodický a náčelník štábu mjr. Jamriška o ich pláne vedeli²⁰⁾. Poznamenali, že by so sebou mali vziať aj svojich vojakov, teda celý 101. pluk. Na Slovensko boli chýbajúci dôstojníci veliteľom hlásení ako nezvestní. Na miesto veliteľa 101. pluku nastúpil pplk. J. Kmicikievič. Nový veliteľ pluku ihneď po príchode rozvinul protinemeckú činnosť. Sústredil okolo seba skupinu rovnako zmýšľajúcich dôstojníkov, ako boli napr. por. Matúšek, kpt. Hujsa, por. Valášek. Pri 102. pluku to zas boli mjr. Ryška a npor. Šelmec, veliteľia I. práporu/102 a II. práporu/102, ktorí tajne spolupracovali

19) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 28.

20) Minister národnej obrany gen. Čatloš plánoval stiahnutie slovenských jednotiek, pôsobiacich mimo územia Slovenska domov. O sústreďovanie slovenských jednotiek doma sa snažil z toho dôvodu, že zamýšľal vytvoriť ozbrojenú silu pre možné protinemecké povstanie na Slovensku. Svoje požiadavky na sústreďenie slovenských jednotiek doma predkladal nemeckým orgánom pod zámenkou zámyslu opevňovania Slovenska pred predpokladaným postupom sovietskych vojsk z východu. Napriek nesúhlasu Nemcov s návratom technickej divízie na Slovensko, gen. Čatloš vo svojich návrhoch pokračoval. O jeho snahách dostať jednotku na Slovensko bol veliteľ brigády plk. Bodický nepochybne informovaný.

s miestnymi partizánmi a v rámci svojich možností ich zásobovali zbraňami a strelivom²¹⁾.

Ako už bolo spomenuté, od 1. júla 1944 bola TB premenovaná na 2. TD a 6. júla 1944 nad ňou prevzal velenie plk. Ján Imro. Prišiel k jednotke v čase, keď niekoľkí dôstojníci zvažovali možnosti prechodu k Spojencom alebo k miestnym partizánom. Informoval sa u pplk. Kmicikieviča a kpt. Hujsu o situácii. Prechod k partizánom bol za danej situácie nereálny, pretože odbojové hnutie nebolo schopné zaistiť vyzbrojenie a stravovanie takého veľkého počtu vojakov, ktorí boli závislí na zásobovaní od Nemcov. Materiálne vybavenie slovenských plukov nebolo také, aby mohli žiť dlhší čas zo svojich zásob. Podľa kpt. Hujsu stále nebol možný ani prechod frontovej línie. Tak 30. júla 1944 plk. Imro spolu s kpt. Hujsom opustili 2. TD sami bez vojakov. Ušli do Florencie, kde ostali čakať na príchod jednotiek Spojencov, ktorí tam prišli 13. augusta. Prechodne sa stal veliteľom divízie pplk. Kmicikievič. Pod jeho velením sa divízia presunula začiatkom augusta k Ferrare.

Velenie 2. TD prevzal nový veliteľ plk. J. Veselý dňa 25. augusta 1944. Pred svojím odchodom do Talianska dostal od gen. Čatloša ústny rozkaz, v ktorom sa hovorilo: „*Divíziu sústrediť, sceliť, po častiach posielat' na Slovensko, lebo tu s ňou počítam. Viac do Talianska nikoho nepošlem*“²²⁾. Keď sa Veselý ujímal velenia, gen. Čatloš stále žiadal nemecké velenie o stiahnutie divízie na Slovensko. Bezúspešne. Predstava, že 2. TD bude v dohľadnej dobe stiahnutá na Slovensko, sa pomaly rozplývala. Úplne zanikla po správach o vypuknutí SNP.

Častá redislokácia 2. TD v tomto období mala negatívny vplyv na nárast prechodov slovenských vojakov k talianskym partizánom. Mnohí zo zbehov sa dostali až do Juhoslávie k Titovým partizánom, iní zase cez Švajčiarsko do Francúzska. Niektorí zbehli na stranu postupujúcich spojeneckých vojsk. Boli aj takí, ktorých chytila talianska milícia, prípadne nemeckí alebo slovenskí poľní žandári a skončili vo väzení. Podľa neúplných údajov zbehlo od začiatku nasadenia v Taliansku do vypuknutia SNP 223 príslušníkov TB, resp. 2. TD. Najviac zbehnutí je zaznamenaných počas júnovej redislokácie, kedy sa vykazuje 120 až 163 zbehov. Po relatívne pokojnejšom období v júli a auguste 1944 začala nová vlna zbehnutí²³⁾.

V čase vypuknutia SNP nemali slovenskí dôstojníci a vojaci v Taliansku nijaké spojenie s odbojovým hnutím doma na Slovensku, či s predstaviteľmi zahraničného odboja. Nový veliteľ divízie sa snažil eliminovať kontakty príslušníkov divízie s talianskym odbojom a zamedziť indoktrinácii spojeneckej i československej protifašistickej propagandy.

Naproti tomu pplk. Kmicikievič vyzýval okruh antifašisticky orientovaných dôstojníkov k posilňovaniu kontaktov s odbojom. Po presune divízie do priestoru Borgoforte – Ostiglia (na konci októbra 1944) nadviazal Kmicikievič kontakty s jed-

21) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 32.

22) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 35.

23) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 39.

POZNÁMKY

notkami českého protektorátneho vojska nasadeného v severnom Taliansku a začal budovať slovensko-českú odbojovú spoluprácu. Jej prehlbeniu zabránilo presunutie divízie do okolia Pavie a Piacenzy koncom novembra.

Opäť bolo potrebné nadväzovať kontakty s miestnym odbojom. Túto situáciu sťažovali represálie fašistov, ktoré na prelome rokov 1944 a 1945 vážne oslabili odbojové hnutie v severnom Taliansku. Aj postup spojeneckých armád nebol taký razantný, aby ho mohol odboj využiť. Zima 1944/45 prehlbila zásobovacie problémy a činnosť talianskych partizánov ochabla. Pozitívna zmena nastala až vo februári 1945. 31. januára 1945 prišiel do Talianska por. Lesyk, bývalý príslušník odboja v SNP. Do Talianska prišiel s úlohou organizovať partizánske hnutie z príslušníkov divízie. Po príchode sa mu ako príslušníkovi 102. pluku podarilo nadviazať spojenie s partizánskymi brigádami v priestore Pavie a Piacenzy. V polovici februára 1945 dostal list od veliteľa českej partizánskej skupiny za Pádov kapitána Petříka, v ktorom ho žiadal o spoluprácu v odboji. Lesyk Petříkovi odpovedal, že pristupuje na spoluprácu a navrhuje vytvoriť spoločnú československú partizánsku brigádu, ktorá by reprezentovala československý odboj v Taliansku. Por. Lesyk tiež nadviazal spojenie s partizánskou skupinou Garibaldina v Bressana Bottarone, ktorú žiadal o sprostredkovávanie prechodov slovenských vojakov k talianskym partizánom a propagandistické pôsobenie na príslušníkov 2. TD, aby vstúpili do partizánskeho odboja. Do propagandistickej činnosti bola postupne zapojená partizánska divízia Lombardia, brigády – Capettini, Stafora, Crespi, Matteotti²³).

Začiatkom apríla 1945 sa por. Lesykovi podarilo nadviazať kontakt s pplk. Kmicikievičom, ktorý poručíkovu snahu privítal. Dokonca navrhol prípravu prechodu celého pluku. Následne pplk. Kmicikievič nadviazal spoluprácu s partizánskou skupinou Matteotti a pávijskou partizánskou divíziou. Pripravoval spolu s oddanými dôstojníkmi prechod celej 2. TD na stranu partizánov. Na uskutočnenie prechodu bol stanovený termín – 14. apríl 1945. Plán bol založený na tom, že 10. rota pod velením por. Valáška sa zmocní veliteľstva divízie a zlikviduje nemeckú misiu. Každý prápor prejde na druhú stranu na svojom úseku. O tomto zámere informoval lekára divízie Dr. Slabeja, že ak by bol pre svoju ilegálnu činnosť zaistený, mal Dr. Slabej utiecť do Švajčiarska a požiadať tam československé orgány o pomoc pre divíziu²⁴).

Spolupráca vojakov s miestnymi partizánmi už bola očividná. Veliteľ divízie preto rozhodol o výmene pracovných priestorov plukov. Kontakty nadviazané s partizánmi sa prerušili. Navyše 13. apríla bol pplk. Kmicikievič s por. Matúškom zaistený nemeckými poľnými žandármi. Rovnako dopadli por. Stránsky a por. Valášek. Zaistení dôstojníci boli uväznení v Miláne. Toto sa odohrávalo na pozadí nového spojeneckého postupu smerom na Bolognu a Modenu. Operácie anglo-amerických vojsk podporovali talianski partizáni. V radoch niekoľkých partizánskych oddielov už od marca pôsobili aj zbehnutí príslušníci 2. TD. 18. marca 1945 prešla k partizánom prvá väčšia skupina vedená čat. Gajdošom a des. Šagátom. Vojaci tejto skupi-

24) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 51.

ny uskutočňovali „prepady“ ďalších slovenských jednotiek divízie, pričom získavali zbrane, strelivo, zásoby a pochopiteľne ďalších mužov. Od konca marca a začiatku apríla 1945 sa aktívne zapájali do bojov. Zúčastnili sa prestreliek s nemeckými hliadkami od Stradelly až po Via Emiliu. Bojovali tiež pri dedine Pieve Ponto Morone. 11. apríla sa k nim pridali ďalší vojaci I. práporu/101 a 17. apríla asi 200 mužov 8. roty 101. pluku.

Tento príklad jasne ilustruje situáciu divízie a jej kolaps v apríli 1945. Úteky vojakov k partizánom oslabovali jej rady. Rozklad jednotky sa už nedal zastaviť. Veliteľovi divízie plk. Veselému sa situácia úplne vymkla z rúk. 17. apríla prijal por. Lesyka, ktorý mu vyložil danú situáciu a dôrazne ho žiadal o povolenie rokovať o prechode 2. TD k partizánom. Veselý pod tlakom okolností súhlasil²⁵⁾. O dva dni (19. apríla) sa v Zatterelle por. Lesyk zúčastnil rokovania o prechode divízie do priestoru kontrolovaného talianskymi vlastencami, ako i o podmienkach medzispojeneckej komisie uznať túto divíziu za spojeneckú. Na rokovaní boli prítomní veliteľ partizánskej divízie Oltre Pó Pavese kapitán Pietro Italo – Eduardo, anglický kapitán B. W. S. Irwin, veliteľ českej partizánskej jednotky kpt. Petřík a rtm. Novosad. Výsledkom stretnutia bolo, že s ohľadom na zásobovacie možnosti nie je možné, aby celá divízia prešla k partizánom. Preto mala divízia vyslať 500 ozbrojených mužov reprezentujúcich aktívny odboj do zóny „Oltrepo“. Z týchto príslušníkov, doplnených príslušníkmi českého vládneho vojska a slovenskými príslušníkmi partizánskych skupín, mala byť vytvorená československá partizánska brigáda. Zvyšok divízie mal vyčkať na ďalšie príkazy spojeneckého velenia v priestore Pavia Piacenza.

7 ZAPOJENIE 2. TECHNICKEJ DIVÍZIE DO ODBOJA

Úmysel vytvoriť československú partizánsku brigádu sa pod spádcom udalostí nepodarilo naplniť. 21. apríla začala v severnom Taliansku posledná spojenecká ofenzíva. 24. apríla dostalo velenie divízie rozkaz na presun do Álp. Velitelia plukov a práporov ho už neakceptovali. Ústup divízie sa nekonal. Mnohé jednotky prešli k partizánom a začali boj s ustupujúcimi nemeckými kolónami. Situáciu názorne ilustruje zápis vo vojnovom denníku I. práporu/102: „24. apríla. Večer prišiel náhly rozkaz na presun pluku do priestoru Crema. Príslušníci práporu od tejto chvíle spolupracujú s partizánmi a zúčastňujú sa boja s nemeckými jednotkami“²⁶⁾.

Medzi 25. až 27. aprílom sa jednotky 2. TD presunuli do priestoru Crema – Lodi. Počas presunu bojovali niektoré roty s nemeckými kolónami. Po dosiahnutí ubytovacích priestorov nadviazali spojenie s výkonnými predstaviteľmi odboja a pokračovali v boji proti Nemcom. II. prápor/102 zaútočil na nepriateľské kasárne a obsadil dôležité komunikačné križovatky v priestore Crema – Ombriano – San Michaelo smerom na Lodi. Rote npor. Ruttkaya sa podarilo zachrániť pred zničením intendačné sklady divízie a v obci Corteleona zajať nemeckú delostreleckú jednotku. III. prápor/102 pod velením npor. Dubovského sa zúčastnil oslobodzovania mesta Lodi.

25) ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943-1945*. Bratislava : MO SR, 2000, s. 55.

26) Vojenský historický archív Trnava, fond ZD, kr. č. 84, sign. III/165.

POZNÁMKY

Veliteľstvo 101. pluku bojovalo pri obci Monte Cremasco. Veliteľ divízie plk. Veselý odišiel do Milána vyjednávať s velením talianskeho hnutia odporu, avšak bol zaistený partizánmi. Zvyšok štábu divízie sa pridala k bojom proti Nemcom pri Ombriane. 27. apríla III. prápor/101 odolával útokú nemeckej jednotky pri Doveře a útočníkov odrazil. Podobných bojov, šarvátok a prestreliek s nemeckými jednotkami sa v spolupráci s odbojom zúčastňovali aj ostatné jednotky 2. TD.

26. apríla 1945 oslobodili povstalci pplk. Kmicikieviča a ďalších slovenských dôstojníkov väznených v Miláne. Pplk. Kmicikievič sa na druhý deň ujal velenia 2. TD, ktorá bola daná k dispozícii veliteľovi vojsk v Miláne, generálovi Cadornovi. 29. apríla bola na nariadenie najvyššieho velenia divízia uznaná za súčasť spojeneckých armád. Obyvateľstvo dostalo výzvu, aby slovenských vojakov nepovažovalo za spojencov nacistického Nemecka ²⁷⁾).

1. mája 1945 sa 2. TD premenovala na 1. československú divíziu v Taliansku. Veliteľom bol pplk. J. Kmicikievič a jej početný stav tvorilo okolo 6 200 príslušníkov. Na druhý deň do Milána vstúpili spojenecké jednotky. Divízia od Spojencov už žiadne bojové úlohy nedostala. V ten istý deň nemecké jednotky v Taliansku kapitulovali.

Pre slovenských vojakov v Taliansku sa ich vojnové nasadenie skončilo. Nálada v divízii sa od tohto momentu začala zhoršovať pre nedostatok správ z domova a obavy, že vojaci skončia v zajateckých táboroch spolu s Nemcami a Talianmi, ktorí ostali verní republike Salo.

6. juhoafrická divízia, ktorá mala na starosti zásobovanie slovenskej divízie, neobdržala rozkaz, že 1. československá divízia v Taliansku je považovaná za spojeneckú a správala sa k Slovákom ako k zajatcom. V júli 1945 boli príslušníci divízie v niekoľkých transportoch prevezení do karanténneho tábora v Malackách. Vrátili sa teda domov.

Obrázok 8: Odznak 1. československej divízie v Taliansku

27) Nariadenie Oslobodzovacieho talianskeho komitétu z 29. 4. 1945. Vojenský historický archív Trnava, fond č. 27, kr. č. 2.

8 ZÁVER

POZNÁMKY

Nasadenie slovenských jednotiek na východnom fronte počas druhej svetovej vojny je v súčasnej dobe laickej verejnosti a príslušníkom Ozbrojených síl Slovenskej republiky prístupnejšie vďaka odborným i popularizačným prácam slovenských historikov. Napriek tomu sa ešte stále objavujú otázky nasadenia Slovákov na frontoch druhej svetovej vojny, ktoré si vyžadujú oveľa podrobnejšie rozpracovanie. K takýmto otázkam patrí aj nasadenie slovenských vojakov na výstavbu opevnených línií v Taliansku a účasť Slovákov v talianskej rezistencii.

Za obdobie od októbra 1943 do mája 1945 bola v Taliansku nasadená slovenská Technická brigáda, v júli 1944 bola premenovaná na 2. technickú divíziu. Jej úloha nebola bojová, nemala pôsobiť v prvej línii. Napriek tomu, že sa jednalo o nebojovú tylovú jednotku, jej význam na opevňovacích prácach v mnohých prípadoch ocenili aj nemecké vyššie miesta.

Odlúčenosť slovenských vojakov od domova, osobné nestotožnenie sa s cieľmi vojny, v ktorej boli nasadení a režimom, ktorý túto vojnu vyvolal spôsobilo, že väčšina Slovákov nasadených v Taliansku odmietala spoluprácu s nacistickým Nemeckom. Práce na pridelených opevnených líniách bývali často sabotované. Vzhľadom na podmienky neexistovala iná možnosť prejavu nesúhlasu so spojenectvom s Nemeckom ako nedôsledné plnenie úloh. Ani miestne odbojové talianske hnutie nebolo do začiatku roku 1945 alternatívou. Napriek všetkému, prípravy a odpor dozrievali a hoci mali rôzne prejavy vyústili k masovým útekom k talianskym partizánom. V radoch partizánskych jednotiek začali aktívne pôsobiť prebehlici od jednotky.

V čase kolapsu nemeckej moci v severnom Taliansku v apríli 1945 sa aj zostávajúci príslušníci 2. TD, podporovaní Slovákami v partizánskych jednotkách, aktívne podieľali na bojoch. Oslobodili mnoho mestečiek a dedín, obsadili a kontrolovali dôležité komunikácie, ktorých strata komplikovala ustupujúcej nemeckej armáde ústupové manévry. Spôsobili protivníkovu stratu na živej sile i materiálne.

Za svoj boj proti fašizmu si vyslúžili vďaka miestneho obyvateľstva. Právom im teda patrí aj miesto v slovenských vojenských dejinách.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

GRAS, Y.: *1. divize Svobodné Francie*. 1. vyd. Plzeň : Mustang, 1997. 364 s. ISBN 80-7191-217-4.

HRBEK, J.: *Monte Cassino*. Praha : Naše vojsko, 1995. 251 s. ISBN 800-206-0291-7.

ŠIMKO, J.: Slovenské jednotky nasadené na výstavbu opevnení v Taliansku. In: *Slovensko a druhá svetová vojna : Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie v Bratislave 29. - 31. mája 2000*. Bratislava : Vojenský historický ústav, 2000, s. 304-312.

POZNÁMKY

ŠTEFANSKÝ, V.: *Slovenskí vojaci v Taliansku 1943 – 1945*. Bratislava : Ministerstvo obrany SR, 2000. 114 s. ISBN 80-8884-32-8.

ĎALŠIA ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

GRAHAM, D. – BIDWELL, S.: *Boje o Itálii 1943 až 1945*. Brno : Jota, 2006. 536 s. ISBN 80-7217-374-X.

LACKO, M.: Slováci na talianskom fronte (1943-1945). In: *Historická revue*, roč. 22, 2011, č. 9, s. 32-36. ISSN 1335-6550.

SIMKO, J. – VANĚK, O.: *Prednášky z národných a vojenských dejín Slovenska III*. Liptovský Mikuláš : Vojenská akadémia, 2001. 96 s. ISBN 80-8040-148-9.

TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Charakteristika rovín nasadenia slovenských vojakov v Taliansku počas druhej svetovej vojny.
2. Úloha Technickej brigády a 2. technickej divízie v Taliansku.
3. Charakteristika príčin presunutia slovenských jednotiek z východného frontu do Talianska.
4. Charakteristika prejavov odporu v jednotkách nasadených v Taliansku.
5. Spôsoby spolupráce príslušníkov slovenskej jednotky v Taliansku s miestnym partizánskym hnutím.